

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERİM'DE TOPLUMLAR VE GÖÇ ÜZERİNE
SOSYO-PSİKOLOJİK ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selçuk KİRAZ

İstanbul

Ekim-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERİM'DE TOPLUMLAR VE GÖÇ ÜZERİNE
SOSYO-PSİKOLOJİK ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selçuk KİRAZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA

İstanbul

Ekim-2024

TEZ ONAY SAYFASI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdülkerim SEYDAOĞLU (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TEMİMİ (İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Kur'ân'ı Kerim'de Toplumlar ve Göç Üzerine Sosyo-Psikolojik Analiz**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Selçuk KİRAZ

ÖN SÖZ

İnsanlık âlemi bir kişiden başlayarak çoğalmış, topluluklar halinde büyümüş ve tüm dünyaya yayılmıştır. Tarihin farklı evrelerinde dünyada yaşanan afetler, tufanlar gibi hadiselerle de âdeta bir yenilenme yaşanmış, azalan nesiller tekrar çoğalarak devam etmiştir. Farklı coğrafyalarda dilleri, renkleri, yaşam tarzları her biri bir diğerinden oldukça bağımsız kavimler bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de ilk insandan bu yana varlık göstermiş birçok gruptan bahsedilir. Muhtelif surelerde, farklı ayetlerde bahsi geçen bu kavimlerin menfi ve müsbet yönleri anlatılmakta akıbetleri hakkında bilgi verilmekte, bu itibarla muhataplarına ibret vesikaları sunmaktadır.

Söz konusu kavimlerin ve bu kavimlere gelen peygamberlerin hicret kaçınılmaz bir imtihanı olmuştur. Bu manada ilk insanla başlayan göç serüveni insanlık âleminin bir parçası olmuş ve insanlık âdeta göçmenlerin torunları ola gelmiştir. Özellikle bazı kavimlerin hayatı hep bir göç macerası ile devam etmiştir. Yine bazı peygamberler hayata göçmen olarak gözleri açmıştır. Tabii bahse konu bu hicret yolculukları kimi zaman zorunlu, kimi zaman gönüllü ve bazen de ilahi bir emirle olmuştur. Göçün gerçekleşmesi gereken durumlar muhtasar ve genel olarak Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmiş, mezkûr sebepler tahakkuk ettiğinde hicrete yönlendirilmiştir. Nitekim herhangi bir ilahi işaret, bilgi olmadan hareket eden bazı peygamberlere de uyarılmıştır.

Konu topluluklar ve göç olunca tabii olarak sosyo-psikolojik durumlar kaçınılmaz oluyor, bu anlamda ele alınması, üzerinde düşünülmesi gereken birçok mesele tezahür ediyor. Bu bakış açısıyla üzerinde çalıştığım bu tezimde bir öğrenci hoca ilişkisinden daha çok uhuvvet eksenli yaklaşımı ve yardım sever kişiliğiyle ilham kaynağı olan sayın danışman hocam Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA'ya teşekkürü bir borç bilir ilim ve hizmet yolunda cenâb-ı haktan uzun ömürler niyaz ederim.

ÖZET

KUR'ÂN-I KERİM'DE TOPLUMLAR VE GÖÇ ÜZERİNE

SOSYO-PSİKOLOJİK ANALİZ

Selçuk KİRAZ

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA

Ekim, 2024 – 119 Sayfa

Yaşadığımız dünyada art arda gelişen olaylar, doğal afetler özelde insanı genelde insanlığı barınma, eğitim, kültür, iâşe, sağlık gibi temel ihtiyaçlar başta olmak üzere birçok yönden etkilemektedir. Kur'ân-ı Kerim'e konu olmuş insan topluluklarına baktığımızda bazılarının muazzam yaşantı ve imkân sahibi olduğunu görmekteyiz. Hatta bazı milletlerin yaşadığı şehirler için benzeri yaratılmadı denecek kadar muhteşem olduğu anlatılmaktadır. Yine bu kavimlerin bazıları kendi döneminin en avantajlı güzergâhlarında olmaları hasebiyle zamanın ticaret piyasasını da ellerine almışlardır. Ancak birçoğunun tarihine baktığımızda bir güç zehirlenmesi yaşadığını ve bunun sonucu olarak hak ettikleri cezayı ya da mükâfatı aldığını da müşâhede etmekteyiz.

Yaşadığımız çağın en büyük sorunlarından biri olan göç, çalışmamızda Kur'ân merkezli olarak ele alınırken klasiğin dışında bir araştırma alanı seçilmiştir. İnsanların savaşlar, ekonomik, siyasi, dini gibi farklı sebeplerle göç hem imtihanı hem de kaderi olmaktadır. Dolayısıyla bu göç olgusu Kur'ân-ı Kerim endeksli bir yaklaşımla karşılaştırılarak ortaya mündemiç bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla da yaptığımız çalışmada Kur'ân-ı Kerim ve sosyo-psikolojik analiz eksenli bir bakış açısı sunmaya gayret gösterilmiş ayrıca çeşitli açılardan farklı noktalar tespit edilerek konuya dair çalışma alanımız genişletilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerim, Göç, Hicret, Kavim, Topluluk, Sosyo-psikoloji.

ABSTRACT

**SOCIO-PSYCHOLOGICAL ANALYSIS ON SOCIETIES AND
IMMIGRATION IN THE HOLY QURAN**

Selçuk KİRAZ

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA

October, 2024 – 119 Pages

The world we live in is affected by a series of events and natural disasters that impact individuals and humanity as a whole in various ways, particularly with regard to basic necessities like food, shelter, education, culture, and health. When we look at the human communities that are the subject of the Holy Quran, we see that some of them enjoy tremendous lives and many opportunities. In fact, it is said that the cities where some nations were living were so magnificent that it is almost unprecedented. Moreover, because were living on the most advantageous routes at the time, several of these tribes dominated the trade market. However, when examining the history, we observe that many of them experienced power poisoning and as a result, they received the punishment or reward they deserved.

Our study addresses immigration, one of the major issues of our time, with an emphasis on the Quran; thus, a non-classical research field has been selected. Migration due to different reasons such as wars, economic, political and religious is both a test and a fate for people.

As a result, an effort has been made to present this phenomena of migration with a methodology grounded in the Holy Quran in order to give an integrated framework. In order to do this, we attempted to present a socio-psychological analysis-oriented approach in our study of the Holy Quran. We also tried to broaden the scope of our research by examining the topic from a variety of perspectives.

Keywords: In the Holy Quran, Migration, Hijrah, Tribe, Community, Socio-psychology.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1 Problem.....	2
1.2 Araştırmanın Amacı	2
1.3 Araştırmanın Önemi	3
1.4 Varsayımlar	4
1.5 Sınırlılıklar	5
1.6 Tanımlar.....	5
1.7 İlgili Literatür	6
İKİNCİ BÖLÜM	7
KUR'ÂN-I KERİM'DE TOPLUMSAL KAVRAMLAR	7
2.1 Ehl (أهل).....	7
2.2 Âl (آل).....	8
2.3 Nefer (نفر).....	9
2.4 Reht (رهط)	9
2.5 Aşiret (عشيرة).....	9
2.6 Fasîle (فصيلة).....	10
2.7 Kabîle (قبيلة).....	10

2.8	Sıbt (سبط).....	11
2.9	Şa'b (شعب).....	11
2.10	Tâife (طائفة).....	12
2.11	Usbe (عصبة).....	12
2.12	Fie (فئة).....	13
2.13	Sübat (ثبات).....	14
2.14	Karn (قرن).....	14
2.15	Hizb (حزب).....	14
2.16	Ashâb (أصحاب).....	15
2.17	Ma'şer (معشر).....	16
2.18	Fırka (فرقة).....	17
2.19	Sülle (تلة).....	18
2.20	Şi'a (شيعة).....	18
2.21	Cemaat (جماعة).....	18
2.22	Kavim (قوم).....	19
2.23	Millet (ملة).....	20
2.24	Ümmet (أمة).....	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		23
KUR'ÂN-I KERİM'DE TOPLULUKLAR		23
3.1	Nuh (a.s) Kavmi (Topluluğu).....	23
3.2	Hûd (a.s) Âd Kavmi (Topluluğu).....	29
3.3	Salih a.s Semûd Kavmi (Topluluğu)	33
3.4	İbrâhim (a.s) Kavmi (Topluluğu).....	36
3.5	Lût (a.s) Kavmi (Topluluğu).....	44
3.6	Yûsuf (a.s) Kavmi (Topluluğu) ve Âl-i Ya'kub (a.s).....	48
3.7	Şuayb (a.s) Kavmi (Topluluğu) Ashâb-ı Medyen ve Eyke	54

3.8	Mûsa ve Hârun (a.s) Kavmi (Topluluğu) Âl-i Firavun	58
3.9	İlyâs (a.s) Kavmi (Topluluğu).....	64
3.10	Dâvûd (a.s) Kavmi (Topluluğu).....	66
3.11	Süleyman (a.s) Kavmi (Topluluğu).....	68
3.12	Yûnus (a.s) Kavmi (Topluluğu)	70
3.13	Îsâ (a.s) Kavmi (Topluluğu).....	72
3.14	Ashâb-ı Kehf (Mağara Arkadaşları Grubu)	75
3.15	Ashâbü'l-Karye (Şehir Halkı).....	77
3.16	Ashâbü'r-Ress	78
3.17	Ashâbu'l-Fîl (Fîl Ordusu)	79
3.18	Ashâbu'l-Cenneh (Bahçe Sahipleri).....	80
3.19	Ashâbü's-Sebt (Cumartesi Topluluğu).....	81
3.20	Sebe', Sedd-i Me'rib, Seylü'l-Arim ve Tübba' Kavimleri (Toplulukları)..	81
3.21	Kureyş Topluluğu.....	83
3.22	Rûmlar	83
3.23	Ye'cûc ve Me'cûc	84
3.24	Sâbiîler (Topluluğu)	85
3.25	Mecûsîler (Topluluğu).....	86
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....		87
KUR'ÂN-I KERİM'DE HİCRET (GÖÇ)		87
4.1	Göç, Tarihi ve Çeşitleri.....	87
4.2	Toplumlar ve Göç Üzerine Sosyo-Psikolojik Analiz	93
SONUÇ		100
KAYNAKÇA		105
ÖZGEÇMİŞ.....		110

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
As.	: Aleyhisselâm
b.	: bin
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
M.Ö.	: Milattan Önce
S.	: Sayı
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Rab'ca kelamın Arapça hitabı olan Hz. Kur'ân, vahiy yoluyla Peygamber s.a.v'e ilkâ edilmiş, kitaplarda yazılı, tevatüren gelmiş, okunması sevap ve ubûdiyyeti arttıran ilahî bir fermanıdır. Vahyin başlangıcından günümüze Kur'ân okumayı öğrenme ve öğretme hem Kur'ân'ın ibadet dili olması hem de okunmasıyla sevap kazanılması yönüyle üzerinde özel bir ihtimamla durulan önemli bir eğitim ve ilim dalı ola gelmiştir. İslâmi eğitimin tarih boyunca hareket noktası Kur'ân-ı Azîmüşân olması hasebiyle her müslümanın en azından onu yüzünden bile olsa okuyabilmek için çaba göstermesi, onun öğrenilmesi ve öğretilmesi hususunda gayret etmesi, İslâm coğrafyasında her daim önem arz etmiştir.

Ancak değindiği birçok farklı konu ve birbirinden değerli malumatlar Kur'ân'ı, bir din ve ibadet kitabı olmanın ötesine taşımış, farklı bilim dallarının da bir parçası kılmıştır. Yaratılışın odak noktasına anne ve babayı alarak insana ait sosyo-kültürel, sosyo-politik, sosyo-ekonomik veya etnik gibi unsurları önceleyerek "teârûf" ekseninde insanların şubelere ve kabilelere ayrıldığını açıklar. Fakat kavmiyet ve kabilecilik anlayışına her fırsatta değinerek bunu asla tasvip etmediğini, bilakis üstünlüğün inanç ve takva olduğunu da vurgular.

Bu anlamda etnik olgunun zikredildiği en açık âyet "*Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.*" meâlindeki Hucurât sûresinin 13. âyetidir. Yapısı itibariyle insanın, içinde bulunduğu hayat koşulları sebebiyle tek başına yaşaması mümkün değildir. Binâenaleyh insanlık tarihinin bidayetinden günümüze kadar olan sürece bakıldığında, insanların yeryüzünün her noktasında daima birtakım kalabalıklar halinde yaşadığı görülmektedir.

Gerek hayat şartları gerekse yaşamını sürdürebilmesi için değişmez olmayan, devamlı varyasyon ve seyir halinde olan insan topluluklarının hicret ise kaçınılmaz bir gerçeği olmuştur. Hicret kimi zaman ilahî bir emirle, kimi zaman zorunlu sebeplerle, bazen de her şeye rağmen doğal akışında devam eden hayatın adeta bir gerekliliği olarak tarih

boyunca birçok toplumu kucaklamıştır. Eşref-i mahlûkat olarak yaratılan insanın sadece toplumla birlikte toplu hicretleri değil, zaman zamanda kendi kendine hicreti söz konusudur. Kuşkusuz bu meyanda Allah resulünün hicreti hem Müslümanlar, hem de tarih açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu bakımdan biz de Kur'ân'da ümmet, millet, karn, ehl, kabîle, aşîret, ashâb ve kavm gibi kavramlarla bahsi geçen toplumları incelerken hicreti de bu bağlamda ele almaya çalışacağız.

1.1 Problem

Kur'ân-ı Kerîm'de topluluklar ve göçü konu edinmesi bakımından bu çalışma, sosyo-psikolojik analiz, usul ve uygulamalar, problem ve çözümler araştırmanın derinleştiği temel esaslardır. Bu noktadan hareketle şu suallere cevap aranacaktır:

- Kur'an-ı Kerîm'in birçok farklı toplumu konu edinmesi, bu toplumlar ile onların birbirinden farklı yaşadığı olaylardan, hayatlarından örnekler vermesi ve bütün bunların Kur'ân-ı Kerim gibi bir kutsal kitapta zikredilmesindeki hikmet yada neden nedir?
- Kur'ân'da bahse konu bu kavimlerin hepsinin farklı ırlardan olması, yaşadıkları zaman ve mekânlarında birbirinden bağımsız olması bize neyi anlatmaktadır?
- Muhtelif milletlerden meydana gelmiş bu toplumların her birinin kendine özgü kültürü, dili, fikir yapısı, karakteristik özellikleri, inancı, millî-örfî veya dini tutumu ve şüphesiz sosyo-psikolojik tutumu gibi birçok yönün olması günümüz dünyasındaki topluluklara nasıl bir katkı sağlar?

1.2 Araştırmanın Amacı

Hidayet rehberi Kur'ân, ilâhî mesajlarını kıssalar üslûbuyla muhataplarına tasvir ederken her zaman için geçerli mutlak hakikatleri, yüksek dinî değerleri, unutulmuş veya tarihin karanlıklarında kaybolmuş, ancak izleri insanlığın hafızasında varlığını koruyabilmiş, beşeriyetin tabiatında var olan sosyal ve psikolojik yönleri de dikkate alarak yönlendirme, teşvik gibi unsurlar çerçevesinde vakıaları adeta göz önünde vuku buluyormuşçasına anlatmaktadır. Kur'ân'da farklı mekân, zaman ve milletlerden birçok toplumun hayat hikâyesi konu edilmekte, mesajını geçmiş toplumların yaşadığı

tarihî olaylardan hareketle çarpıcı tablolar halinde muhatabı olduğu insanlığın idrakine sunmaktadır.

Üzerinde yoğunlaştığımız bu çalınmanın temel amacı, Kur'ân'da sosyo-psikolojik bağlamda ele aldığımız toplumların ve buna muhtevi olarak da göçün analizini yaparak bu anlamda verimliliğinin arttırılması adına katkı sağlamasıdır. Her daim öncelikle müminler olmak üzere tüm insanlığın ruhlarına, kalplerine, akıl ve tefekkürlerine uygun bir şekilde muhatapları aydınlatacak en etkili esasları Kur'ân evrensel üslûbuyla ortaya koymaktadır. *“Sağlam düşünce ve inanç sahipleri için yeryüzünde açık kanıtlar vardır. Hatta kendinizde de. Hiç görmüyor musunuz?”* (Zâriyat 20-21.) Ayette de zikredildiği üzere akl-ı selîmin idrakini Kur'ân'ın bilgi kaynağı olarak atıfta bulunduğu etrafımızdaki dış âleme, toplumlara, yaşanan olaylara, insanlığın gidişatına, zamansal ve mekânsal tebdile, bu âlemdeki bütün varlıklara, benliğimize, kendi varlığımıza örnek, ders veya ibret çerçevesindeki yüksek manalara sevk edilmesi amaçlanmıştır.

Bu itibarla söz konusu toplumların ve göçün olumlu ve olumsuz yönleri bahse konu amaç doğrultusunda ele alınarak islam ümmetine ve arzu eden her kesime *“Şüphesiz biz Kur'ân'ı öğüt için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mu?”* (Kamer 17) ayeti mucibince Kur'ân'ın i'câz ve îcâzına paralel, iktiza-i hale mutabık, çıplak hakikatler, soyut manalar, zihinleri irşad eden vasat anlayış sadedinde değerlendirilerek sosyo-psikolojik yöntem ve analizlerin ışığında metotlarının belirlemesi hedeflenmiştir. Kur'ân'ın gönülleri okşayan tavrı, akılları hayretler içre bırakan muhtevası, insanı âdete yürekten vuran hitabı, edebî üslubu, şüphesiz bunlar ve daha fazlası ile beraber değindiği birbirinden farklı konular ve bu konulara karşı bakış açısı her daim inkârcıları dahi aciz bırakmıştır. Sosyo-psikolojik analiz bağlamındaki bu çalışmada soru ve sorunlar ekseninde ortaya koymaya çalıştığımız hedeflenen yeni bir bakış açısını belirlemektir.

1.3 Araştırmanın Önemi

Nazil olduğu andan itibaren günümüze kadar olan süreçte İslâmi ilimlerin her daim en önemli noktasını, bir manada da temel taşını tartışmasız Kur'ân-ı Kerim oluşturmuştur. Bu durum gerek İslâmi dünyası, gerekse ülkemiz açısından da ele alındığında aynı ehemmiyettedir. Sadece ilahi bir din veya ibadet kitabı olmayan Kur'ân, evrensel mesajlarıyla birçok ilim ve bilim dalını celp etmiş, muhtevasıyla da

bunu tescillemiştir. Ele aldığı konular ve toplumlar, bu toplulukların bazen ibret, bazen örnek kıssaları İslâmi ilimlerin haricinde tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji, ontoloji ve antropoloji gibi daha birçok bilim dalının da ilgi alanı haline gelmiştir. Bu manada Kur'ân; ümmet, millet, karn, kavm, tâife, hizb, fırka, ehl, kabîle, aşîret ve ashâb gibi kavramlarla değindiği toplumlar ve bu toplumların yaşam tarzları, ortamları, farklı milletlerden olması hasebiyle kişisel özellikleri sosyo-psikolojinin ötesinde aynı zamanda uluslararası ilişkiler bağlamında da çok kıymetli veriler içermektedir.

Bir erkek ve kadından başlayan yaratılışın, çoğalma serüveni zamanla kabileler ve milletler gibi topluluklar olarak dünya sahnesinde yerini almıştır. Başlangıcından buyana devamlı olarak gelişen ve değişen dünya, içinde barındırdığı toplumları da yerinde saydırmamış, onları da bu dönüşüm sürecine dâhil etmiştir. Tarih boyunca yaşamış olan her toplum şüphesiz dünya kültür mirasına mutlaka bir katkıda bulunmuştur. Öyle ki Nuh a.s.'ın gemisi ve Davud a.s.'ın demir sanatındaki mahareti, bunlardan sadece çok küçük bir örnek olarak sayılabilir. Ancak tarihin derinliklerinden günümüze kadar olan süreci incelediğimizde, toplumlar birbirinden farklı ve renkli yönleriyle daima karşımıza çıkarken yine toplumların her dönemde bir göç serüvenine maruz kaldığını göz ardı edemeyiz.

Kur'ân bu konuyu hicret ifadesiyle ele alarak toplumlara göçün menfi atmosferinden etkilenmemesini, bilakis bunun dünyada ve ahirette yeni bir başlangıç, yeni bir kazanım olduğunu öğütler. Nitekim Nahl sûresi 41. ayet bu hususa şu şekilde değinmektedir *“Zulme maruz kaldıktan sonra Allah yolunda hicret edenleri dünyada mutlaka en güzel bir yere yerleştiririz. Âhirette verilecek mükâfat elbette çok daha büyüktür. Keşke bunu bilselerdi.”* Kur'ân'da bahsi geçen toplumların buna muhtevi olarak da göçün sosyo-psikolojik analizi bu tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Hikmet elçisi Hz. Peygamberin hayatı ve mücadelesi de bu araştırmanın ilham kaynağı olmakla beraber hem günümüz dünyasına hem de gelecek nesillere bu analiz neticesinde ortaya konulacak çıkarımların faydalı olması çalınmanın en büyük arzusudur.

1.4 Varsayımlar

Karşılaştırmalı bir şekilde ele almaya gayret ettiğimiz çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'de toplumlar ve göç konusu üzerine, kullanılan eser, tez, makale sayısının

yeterli olabileceği ve geneli yansıttığı varsayılarak çıkarımlar yapılmıştır. Seçilen eser, tez, makaleler toplumlar ve göç konusunu içeriklerini taşıyan çalışmalardan seçilmiştir.

1.5 Sınırlılıklar

Kur'ân'da toplumlar ve göç (akvâmü'l-kur'ân ve hicret) üzerine sosyo-psikolojik analiz konulu çalışmamız üzerine daha önce de belirttiğimiz üzere tasarladığımız gibi bütün bir çalışma bulunmamaktadır. Bundan dolayı gerek Kur'ân'da toplumlar ve göç gerekse bunlar üzerine yapılmış sosyo-psikolojik analiz alanında farklı farklı, kısmi ve ayrı ayrı çalışmaların bahse konu araştırmaya temel olan veya olabilecek ilgili literatürün taraması yapılarak istifade edilebilecek yanları tespit edilmiştir.

Çalışmamızı kısmi olarak konu alan makale, kitap ve tezlerin araştırmamızı ilgilendiren bölümleri üzerinde durulup geçmişten günümüze ilgili literatür ekseninde olumlu ve olumsuz hususlar dikkate alınarak bu verilerdeki farklı noktalarda ilham kaynağı olmuştur. Araştırmamıza kaynaklık edecek olan çalışmalar sadece yerli olmayıp bunun yanı sıra yabancı eserlerden de yararlanılarak iş bu literatür kapsamında incelenmiştir.

1.6 Tanımlar

Kavim: Muayyen bir zaman ve yerde yaşamayan ve yine bunlarla sınırlandırılmayan, konu, kişi, olay gibi ortak niteliklerde bütünleşmiş aynı soya mensup, farklı düşünce ve inancı benimseyen insanlardan oluşan topluluktur.

Göç: Bir kişi veya topluluğun, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, dini, çevresel, ekolojik vb. sebeplerle gönüllü veya zorunlu, süreli veya süresiz, yurtiçi veya yurtdışı bir yerden başka bir yere intikali ile gerçekleşen hicret ve muhaceret hareketidir.

Hicret: Terk etmek, ayrılmak, ilgi ve alakayı kesmek, bedenlen, lisânen ve kalben herhangi bir şeyden uzaklaşmak gibi anlamlara gelmekte olup terim olarak ise; dini sebeplerden dolayı mevcut yeri terk ederek başka bir yere göç etmektir.

1.7 İlgili Literatür

Türkiye’de ve Türkiye dışında Kur’ân’da toplumlar ve göç üzerine sosyo-psikolojik analizi bizim amaçladığımız şekilde konu edinen müstakil bir çalışma veya araştırma olmadığı için genel olarak bu anlamda yaygın bir eğilimin olduğu görüşünü iddia etmek doğru değildir. Kur’ân-ı Kerim’de toplumlar ve göç üzerine sosyo-psikolojik analiz konulu çalışmamıza ele aldığı mevzu veya değindiği hususların tesirleri sebebi ile kaynaklık edebilecek bazı çalışmalardan bahsetmemiz mümkündür.

Bunlardan birincisi, Kur’ân’da toplumları konu edinen Kur’ân’daki tarihi verilerden hareketle konuyu ele alan çalışmalardır. (Abdullah Faysal El-Berakati, Yusuf 2019). İkincisi, Kur’ân’da toplumların coğrafi konumları, onların yaşadığı ve göç ettiği yerleri ele alan sistematik ve yöntemsel çalışmalardır. (Ebu Halil, Şevki 2010). Üçüncüsü ise Kur’ân’da toplumlar ve göç üzerine sosyo-psikolojik analiz (akvâmü'l-kur’ân ve hicret) konusunu gerek ıstılahî anlamda gerekse değindikleri noktalar itibari ile konuya katkı sağlayan çalışmalardır. (ÇELİK, Ahmet 2004). Kuşkusuz bu çalışmaların her biri ülkemizde genel olarak da İslam ülkelerindeki Kur’ân araştırmaları ve çalışmalarıyla ilgili birbirinden değerli gayretlerdir. Ancak bütün bunlar Ulûmü'l-Kur’ân alanında lokal düzeydeki çalışmalar olup kapsamlı biçimde ele alınan ve sonucunda da verimli bir örtüşmeye ilişkin bütüncül bir çalışma yapılmamıştır.

Son zamanlarda hicret konusunu işleyen çalışmalar arasında İsmail Lütü Çakarın Olay ve Ölçü Olarak Hicret (2004), Salman Akhtar, Göç ve Kimlik Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm (2018), Ali Nar, Hicret (2016), Sabiha Ateş Alpat, Hicret Yolunda (2022), İbn Kayyim ElCevziyye, İki Hicret Yolu Dünya ve Ahiret Mutluluğunun Kapısı (2005), Charles Dickens, İki Şehrin Hikayesi (2018) ve Khaled Hosseini, Uçurtma Avcısı (2021) çalışması bu anlamda dikkat çeken çalışmalardır. Kısaca, yukarıda verilmeye çalışılan analizlerden hareketle, yapılan çalışmaların genelde birkaç noktada yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Birincisi bu çalışmalar sınırlı sayıda bir örneklem üzerinden hareketle konuyu ele almaktadır. İkincisi, yapılan çalışmaların bir kısmında ulaşılan literatür kısıtlı sayıdadır. Son olarak da Kur’ân’da toplumlar ve göç üzerine sosyo-psikolojik analiz konu alan çalışmaların çoğunda tekrar sayılabilecek bilgilerin var olduğu söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE TOPLUMSAL KAVRAMLAR

2.1 Ehl (أهل)

Ehl kelimesi Kur'ân'da muhtelif 126 yerde geçmekte; yalnızlığını giderdi, dost oldu, yakınlık hissetti evlendi, yadırgama, aile, eş, hane sakinleri, yakın olan kişiler, yakınlığa sahip olanlar gibi anlamlarla kullanılmakla beraber; aile, şehir, ülke mensuplarını ırkın, din ve meslek müntesiplerini de ifade etmektedir.¹ Yine bu kavramla birlikte ortak karakteristik özelliklere sahip olan ve aynı amaçta birleşen ehlü'l-'ilm, ehlü'z-zikr, ehlü'l-kitâb, ehlü'l-mihne gibi insan grupları da zikredilmektedir. Ancak "ehl" kavramında "aile" anlamının diğer anlamlara nazaran biraz daha neşvünema bulduğu göze çarpmaktadır. İbrahim a.s, Musa a.s ve Hz. Muhammed s.a.v'in aileleri kastedilerek Kur'ân'da üç yerde "ehlü'l-beyt" ifadesi geçmektedir.² Sosyal birliğin ilk unsuru olan aile Kur'ân-ı Kerim'e göre toplumun olmazsa olmaz en mühim yapı taşıdır. Toplum, akraba, halk, aşiret, ahali, gibi sosyal gruplar için Kur'ân-ı Kerim'de ehl teriminin kullanmasının nedeni toplulukları da bir aile olarak görmesidir.³

"Nûh rabbine şöyle seslendi: Ey rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemendendir. Senin vaadin elbette haktır. Sen hâkimlerin en âdilisin dedi. Allah buyurdu ki: Ey Nûh! O senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı iyi olmayan bir iştir. Sakın hakkında bilgi

---

¹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*. (Beyrut: Alem el-Kitap, 1983), 2/16.

² *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, çev. Prof. Dr. Hayrettin Karaman- Prof. Dr. Ali Özek- Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez- Prof. Dr. Mustafa Çağrı- Prof. Dr. Sadrettin Gümüş- Doç. Dr. Ali Turgut (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), el-Ahzâb 33/33, el-Hûd 11/73, el-Kasas 28/12.

³ Ömer Çelik, "Kur'ân-ı Kerim'de "Ehl" Kavramı ve Peygamber Aileleri", *Din ve HayatDergisi* 9/23 (2014), 7.

sahibi olmadığın bir şeyi benden isteme! Ben cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.”⁴

Bu ayette Nûh a.s, Allah (c.c) ile olan diyalogunda oğlunu kastederek, o benim ehlimdir ifadesi, oğlunun hem ailesinden bir fert olarak ehli olması, hem de kendi etrafında bulunan topluluktan biri olması hasebiyle bu kavramı anlamada ve anlamlandırmada önemlidir.

2.2 ÂL (آل)

Sülale, dostlar, arkadaşlar, aile fertleri, akrabalar, hanedan, peygamberlerin ümmetleri ve hükümdarlara ait tebaalar anlamlarında 25 yerde Kur’ân’da kullanılmıştır. Âl’in ehl kavramı ile eş anlamlı olduğu görüşü bulunsada ehl; herhangi bir şahıs, zaman ve mekâna nispet edilip herkes ve her şeye kullanımı mümkündür. Ancak âl kavramında ise bu kapsam daha da daralarak sadece tanınmış, soylu, kabile veya hanedanı temsil mahiyetinde şan, şöhret sahibi büyük ve meşhur şahsiyetler için kullanılır.⁵ Örneğin Kur’ân-ı Kerim’de Âl-i Fir’avn, Âl-i Mûsâ, Hûd, Âl-i İmrân, Âl-i Hârûn, Âl-i İbrâhîm, Âl-i ‘İmrân, Âl-i Ya’kûb, Âl-i Lût, Âl-i Dâvûd şeklinde kullanımları bulunmaktadır.⁶

*“Mûsâ ve Hârûn aileleri bıraktıklarından bir bakiye bulunan ve meleklerin taşıdığı sandığın size gelmesidir”*⁷ ayetinde âl, peygamber olan Mûsâ (a.s.) ve Hârûn (a.s)’ın aileleri anlamında kullanılmışken *“Hatırlayın ki sizi Firavun’un adamlarından kurtardık”*⁸ ayette hükümdar Firavun’un halkı, askerleri anlamında kullanılmıştır.

---

⁴ el-Hûd 11/45-46.

⁵ el-Ferrâ, Me’âni’l-Kur’ân, 37.

⁶ Zülfikar Durmuş, “Kur’an-ı Kerim’de Sosyal Gruplar”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 3 (2003), 38-39.

⁷ el-Bakara 2/248.

⁸ el-Bakara 2/49.

2.3 Nefer (نفر)

Cihad veya seyahate çıkmak gibi nedenlerle vatanını terk eden ve daha çok sayıları üç ila on arasında olan erkek topluluğunu ifade etmektedir. Türkçe’de ise kişi anlamında kullanılmakla beraber daha çok erkek kasıtlı olarak er veya asker kelimelerinin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.⁹ Ancak Kur’ân-ı Kerim’deki kullanımını dikkate aldığımızda ise yalnızca erkekler veya insanlar için değil görünmeyen varlıklar yani cinler¹⁰ için de kullanıldığını görmekteyiz.¹¹

“Böylece adamın bol ürünü oluyordu. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: Benim malım seninkinden daha çok; insan sayısı olarak da daha güçlüyüm.”¹²

2.4 Reht (رهط)

Bazı görüşlerde kırka kadar olduğu söylene de genel olarak yedi ile on arasında olan erkek topluluğunu delalet¹³ etmektedir.

“O şehirde dokuz elebaşı vardı; bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, iyileştirme ve düzeltme cihetine gitmiyorlardı.”¹⁴

Ayetteki kullanımında ise onu geçmeyen yediden de az olmayan erkek bir grubu ifade etmektedir.

2.5 Aşiret (عشيرة)

Arapçada on anlamına gelen aşr veya bir arada yaşanan ve en yakın akraba topluluğu anlamındaki “el-‘işret” kelimesinden geldiği bildirilmektedir. Bir erkekten çoğalmış büyük baba, oğul, torunlardan türeyen ve en yakın akrabalarından meydana gelen geniş ailenin oluşturduğu topluluktur. Söz konusu topluluk sosyolojik olarak

---

⁹ Orhan Atalay, “Kur’an’da Sosyal Grup İfade eden Kavramlar”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 16 (2001), 203-204.

¹⁰ el-Ferrâ, *Me‘âni’l-Kur’ân*, 2/190.

¹¹ el-Cin 72/1.

¹² el-Kehf 18/34.

¹³ el-Ferrâ, *Me‘âni’l-Kur’ân*, 2/296.

¹⁴ en-Neml 27/48.

değerlendirildiğinde ise hukuk sisteminin değil geleneklerin hâkim olduğu kırsal kesim bazlı kalabalıktır.¹⁵ Kur'ân-ı Kerim'de “*yakın akrabaları da uyar*” mealindeki ayette aşiret kavramındaki kapsam daha net ifade¹⁶ edilmektedir.¹⁷

2.6 Fasîle (فصيلة)

Vücuttaki organların parçalarını ifade eden “fasile”, “fesale” kökünden gelmektedir. Kabileden küçük, aşiretten büyük kan bağına dayalı topluluklardan meydana gelmiş, ancak daha sonra onlardan ayrılarak kendi başına yeni bir topluluk olarak var olmuş sosyal gruplara yönelik kullanılmaktadır.¹⁸ “*Kendisini koruyup barındıran bütün ailesi*” ayetinde tam olarak aşireti kapsamayan ama ona yakınlık içeren bir manada¹⁹ kullanılmıştır.²⁰

2.7 Kabîle (قبيلة)

İbn Haldûn'un da esas aldığı kan ve nesep bağı temelli, birbirini kabul eden kişilerin oluşturduğu, genel anlamda ise aynı zürriyetten meydana gelip dallanıp yayılan topluluktur. Sosyolojinin kabileye yönelik tanımlaması ise şöyledir: birkaç batın veya çeşitli boyların bir araya gelmesiyle meydana gelen, kendilerine ait özerk bir bölgede yaşayan, kendi aralarında kullanılan özel bir lehçeye sahip, gerektiğinde kendilerini müdafaa edecek tutucu bir zihniyetin var olduğu, homojen kültür ve siyasal yapının oluşturduğu sosyal bir gruptur.²¹

“Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları,

¹⁵ Durmuş, “Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Gruplar”, 43-44.

¹⁶ el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 2/285.

¹⁷ eş-Şuarâ 26/214.

¹⁸ Atalay, “Kur'an'da Sosyal Grup İfade eden Kavramlar”, 207-208.

¹⁹ Ebü'l-Fazl Cemâleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali El-Ensâri İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*. (Kahire: Darü'l-Mearif, 1119), 3429.

²⁰ El-Meâric 70/13.

²¹ Durmuş, “Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Gruplar”, 40-41.

sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları inanmayanların yoldaşları yaptık.”²²

Ayette zikredilen kabile sözcüğü insan ve melekler haricinde de şeytanlar²³ içinde kullanılmıştır.

2.8 Sıbt (سبب)

Kız veya erkek evlatta üremiş çocuklar, bir babadan türemiş nesiller, birbirini takip eden kuşaklar gibi manalara gelmekle beraber bu kavram Kur’ân-ı Kerim’de, İbrahim a.s.’ın İsmail a.s.’dan devam eden soyu için kabile, İshak a.s.’dan devam eden soyu için ise “sıbt” tarzında kullanılmıştır. Bu kavram Kur’ân-ı Kerim’de yalnızca çoğul beş yerde versiyonuyla geçmektedir.²⁴

*“İsrâiloğulları ’nı nesillere göre on iki topluluğa ayırdık.”*²⁵

2.9 Şa’b (شعب)

Lügatte; toplamak, kabile ifsât, boy, millet, ayırmak, ulus ve ıslah anlamlarına gelmektedir.²⁶ Terim olarak ise tanınmış bir babadan çoğalan nesil, şöhret sahibi bir ataya mensup topluluk, aynı asla mensup kabilelerden oluşan topluluk, bir aileden doğup kollara ayrılan kabileler grubu demektir.²⁷ Sadece etnik köken beraberliği değil kültürel ortaklığında bulunduğu ve kabileden daha büyük toplulukları kapsayan birliktir. Zaman içerisinde anlam genişlemesi kazanan şa’b, ulus gibi çok daha büyük kitleleri de ifade etmektedir.²⁸

---

²² el-A'râf 7/27.

²³ el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/376.

²⁴ Faruk Tuncer, “Kur’an-ı Kerim’de Sosyal Grup İfade Eden Kelimelerin Nüzul Sürecindeki Değişimleri”, *Ekev Akademi Dergisi* 16/53 (2012), 18.

²⁵ el-A'râf 7/160.

²⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1922.

²⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 2269.

²⁸ Abdusselam Altay, “Kur’an-ı Kerim’de Toplumsal Tipolojiler” (Yüksek Lisans Tezi. Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 20-21.

*“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.”*²⁹

Ayette “şa’b” kavramı çoğul formuyla milletler anlamında kullanılmıştır.

2.10 Tâife (طائفة)

Sözlükte bir şeyin bir parçası anlamına gelen ve “t-w-f” fiili kökünden türemiş, sayıları bir ile bin arasında olan erkek topluluğuna işaret etmektedir.³⁰ Kur’ân’da yirmi yerde müfret, dört yerde tesniye olarak geçen tâife kavramı, zikredildiği ayetlerde birbirinden farklı anlamlarda kullanılmıştır.³¹

*“Ehl-i kitap’tan bir kısmı istediler ki sizi saptırsınlar.”*³²

Ayette ehl-i kitâba mensup yani Yahudi veya Hristiyanlardan bir grubu ifade etmektedir.

*“Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin.”*³³

Bu ayette ise aralarında husumet olan iki kabile anlamında kullanılmakla beraber şayet aralarında bir kavga çıkarsa bu kavga esnasında karşı karşıya gelebilecek iki grup insanı ifade etmektedir.

2.11 Usbe (عصبة)

Lügatte; bağlamak, sarıp sarmak, toplamak, bağlamak, etrafını çevirmek, biriktirmek, kuşatmak, şiddet, himaye etmek, yardım, kuvvet, baba cihetinden yakın akrabalar gibi

²⁹ el-Hucurât 49/13.

³⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 2631.

³¹ Atalay, “Kur'an'da Sosyal Grup İfade eden Kavramlar”, 220-221.

³² el-Âl-i İmrân 3/69.

³³ el-Hucurât 49/9.

anlamlar içeren ve “a-s-b” kökünden³⁴ gelmiş olan bu sözcük, sayıları ondan yetmiş kadar olan, birbirlerini himaye eden, destek veren, yardım eden bir topluluğu ifade eder. Bu kavram ile ilgili olarak ifade ettiği topluluğun fertleri arasında dini veya etnik bir bağ söz konusu değildir.

Kur’ân-ı Kerim’de dört yerde asabe kök anlamıyla değil “usbeh” formunda kullanılmıştır.³⁵ “*Halbuki bizim sayımız daha çok*”³⁶ ayetinde Yusuf a.s.’ın aynı babadan olan kardeş grubu kastedilirken “*Biz ona öyle hazineler vermiştik ki sadece anahtarlarımızı güçlü kuvvetli bir ekip bile zor taşırdı*”³⁷ ayetinde ise Kârûn’un hazine anahtarlarını taşıyan görevliler kastedilmiştir.

2.12 Fie (فئة)

Cemaat, grup, fırka, bir kısım, bir parça, karşılıklı yardımlaşma ve hezimet durumunda ordudan medet uman topluluk anlamlarına gelmektedir.³⁸

*“Biri Allah yolunda çarpışan (mümin) grup, diğeri ise gözleriyle bunları kendilerinin iki misli imiş gibi gören kâfir grup.”*³⁹

*“Kim savaş için yer değiştirmek veya başka bir birliğe katılmak amacıyla olmaksızın savaş sırasında düşmana arkasını dönüp kaçarsa Allah’ın öfkesine uğramış olur, onun varacağı yer cehennemdir, ne kötü bir son!”*⁴⁰

Ayetlerde inanan ve inanmayan fark etmeksizin her türlü topluluk için kullanılmakta olup, ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de bu mefhum sadece askeri grupları kapsamaktadır.⁴¹

³⁴ İbn Manzûr, *Lisânü ’l-Arab*, 2965.

³⁵ Tuncer, “Kur’an-ı Kerim’de Sosyal Grup İfade Eden Kelimelerin Nüzul Sürecindeki Değişimleri”, 13-13.

³⁶ el-Yûsuf 12/8.

³⁷ el-Kasas 28/76.

³⁸ Atalay, “Kur’an’da Sosyal Grup İfade eden Kavramlar”, 221-222.

³⁹ el-Âl-i İmrân 3/13.

⁴⁰ el-Enfâl 8/16.

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânü ’l-Arab*, 3337.

2.13 Sübat (ثبات)

Sözlükte; bölük bölük, peşpeşe çıkan birliklerden her biri, münferit topluluklar ve ondan fazla erkekten oluşan grup demektir.⁴²

“Ey iman edenler! Tedbirinizi alın da savaşa ya ayrı bölükler halinde çıkın veya hep birlikte çıkın.”⁴³

Askeri birlikler kastedilerek Kur’ân-ı Kerim’de kullanımı bulunmaktadır.⁴⁴

2.14 Karn (قرن)

Muayyen bir dönem ve çevreye ait kuşak, çağ, nesil medeniyet, uygarlık ve halkın hepsi, tarihin belli bir döneminde aynı zamanda yaşamış insan topluluğu ve yüzyıllık bir zaman dilimi anlamlarını ifade eder.⁴⁵

“Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz onca imkânı kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmur indirip (evlerinin) altlarından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik.”⁴⁶

Bu kavram ayette helak edilen nesiller anlamında kullanılmıştır.

“Firavun “peki” dedi, Gelip geçen nesillerin durumu ne olacak?”⁴⁷

Bu ayette ise geçmiş kuşaklar anlamında kullanılmıştır.

2.15 Hizb (حزب)

Hizb; grup, bölük, topluluk, yardımcı, toplumda bir kısım insanlardan meydana gelen sınıf, farklı kabile din, kültür ve kökenlerden oluşan insan topluluğu, aynı görüşte olan

---

⁴² Atalay, “Kur'an'da Sosyal Grup İfade eden Kavramlar”, 222.

⁴³ en-Nisâ 4/71.

⁴⁴ Muhammed Fuâd Abdülbâki, *El Mu'cemü'l Müfehres Li Elfâzi'l Kur'âni'l Kerîm*, (Kahire: Darü'l-Hadis, 1364), 109.

⁴⁵ Abdülbâki, *El Mu'cemü'l Müfehres Li Elfâzi'l Kur'âni'l Kerîm*, 546.

⁴⁶ el-En'âm 6/6.

⁴⁷ et-Tâhâ 20/51.

kişilerin oluşturduğu ortak bir hedef ve amaç için toplanmış grup, hisleri ve hareketleri birbirine benzeyenler, Allah'ın yardımcıları peygamberler veya inananlar, peygamberlere düşmanlık etmek üzere birleşen gruplar gibi anlamlar içermektedir.⁴⁸

“Müminler düşman kuvvetlerini karşılarında görünce,”⁴⁹

“İşte onlar Allah'tan yanadırlar; iyi bilinmeli ki kurtuluşa erecek olanlar da Allah'tan yana olanlardır!”⁵⁰

“İşte onlar şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki kaybedecek olanlar da şeytanın yandaşlarıdır!”⁵¹

Ayetlerde hizb kavramı farklı, gruplar, kültürler ve inançlara sahip olan topluluklar için kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de müstakil bir surenin adı olan Ahzap, hizb kavramının çoğul formudur.⁵²

2.16 Ashâb (أصحاب)

Lügatte; eş, halk, eşlik etmek, taraftar, beraber olmak, arkadaşlık yapmak, toplum, sohbet grubu ve arkadaş gibi anlamlara gelmektedir.⁵³ Bir çok farklı sure ve ayette bu kavram “Ashâbü'r-r'es,⁵⁴ Ashâbü'l-Hicr,⁵⁵ Ashâbü'l-Cennet,⁵⁶ Ashâbü'l-fîl,⁵⁷

---

⁴⁸ Tuncer, “Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Grup İfade Eden Kelimelerin Nüzul Sürecindeki Değişimleri”, 16-17.

⁴⁹ Ahzâb 33/22.

⁵⁰ Mücâdele 58/22.

⁵¹ Mücâdele 58/19.

⁵² Abdülbâki, *El Mu'cemü'l Müfehres Li Elfâzi'l Kur'âni'l Kerîm*, 199.

⁵³ Tuncer, “Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Grup İfade Eden Kelimelerin Nüzul Sürecindeki Değişimleri”, 5.

⁵⁴ el-Furkân 25/38.

⁵⁵ el-Hicr 115/80.

⁵⁶ el-Kalem 68/17.

⁵⁷ el-Fil 105/1.

Ashâbü'l-kehf ve Rakîm,⁵⁸ Ashâbü'l-karye,⁵⁹ Ashâbu Medyen,⁶⁰ Ashâbü'l-Eyke,⁶¹ Ashâbü'l-uhdûd,⁶² Ashâbü's-sebt,⁶³ Ashâbüs-sefîne,⁶⁴ Ashâbu Mûsâ,⁶⁵ Ashâbu's-sıratı's-seviy,⁶⁶ Ashâbü'l-kubûr,⁶⁷ Ashâbü'l-a'râf,⁶⁸ Ashâbü'l-meymene,⁶⁹ Ashâbü'l-yemîn,⁷⁰ Ashâbü'l-meş'eme,⁷¹ Ashâbü'ş-şimâl,⁷² Ashâbü'l-cennet,⁷³ Ashâbü'n-nâr,⁷⁴ Ashâbü'l-cahîm⁷⁵ ve Ashâbü's-sa'îr⁷⁶ olarak zikredilmektedir. Bu ayetlerde cennetlikler, cehennemlikler, mülk sahipleri, belli bir güne nispet edilmiş halk, bir düşünce, eylem yaşam tarzını benimsemiş grup, bir şehir veya ülkede yaşayan ahali gibi birçok farklı topluluk ifade edilmiştir.⁷⁷

2.17 Ma'sher (معشر)

Sözlükte grup, cemaat, topluluk gibi anlamlara gelen bu kavram, büyük kalabalıkları ifade etmekle birlikte on sayısından türediği bildirilmektedir.⁷⁸

---

⁵⁸ el-Kehf 18/9.

⁵⁹ el-Yasin 36/13.

⁶⁰ el-A'raf 7/85.

⁶¹ el-Hicr 15/78.

⁶² el-Burûç 85/4.

⁶³ en-Nîsâ 4/47.

⁶⁴ el-Ankebut 29/15.

⁶⁵ eş-Şuarâ 26/61.

⁶⁶ et-Tâhâ 20/135.

⁶⁷ el-Mümtehine 60/13.

⁶⁸ el-A'raf 7/48.

⁶⁹ el-Vâkıa 56/8.

⁷⁰ el-Vâkıa 56/27.

⁷¹ el-Vâkıa 56/9.

⁷² el-Vâkıa 56/41.

⁷³ el-Bakara 2/82.

⁷⁴ el-Bakara 2/39.

⁷⁵ el-Mâide 5/10.

⁷⁶ el-Fâtır 35/6.

⁷⁷ Abdülbâki, *El Mu'cemü'l Müfehres Li Elfâzi'l Kur'âni'l Kerîm*, 402.

⁷⁸ Atalay, "Kur'an'da Sosyal Grup İfade eden Kavramlar", 230.

“Ey cinler (şeytanlar) topluluğu!”⁷⁹

“Ey cin ve insan topluluğu!”⁸⁰

“Ey cin ve insan toplulukları!”⁸¹

Kavramın kullanıldığı ayetlerdeki topluluklar birbirinden oldukça farklıdır. Ancak bahse konu bu topluluklardaki sayısal kapsamın belli bir sınırla ifade edilmesi mümkün değildir.

2.18 Fırka (فرقة)

Ayırma, bölme, hüküm verme, ayırt etme, uzaklaştırma, ayrılma gibi anlamlara gelen fark kökünden türemiş fırka sözcüğü; grup, kısım, kesim, bütünün bir parçası, insanlardan ayrılmış kendilerine has siyasi düşünce ve itikadi anlayışı olan fakat sayısı belli olmayan ayırt edici özelliklere sahip topluluk demektir.⁸²

“Sonra işte şimdi sizler birbirinizi öldürüyorsunuz; içinizden bir kesimi yurtlarından sürüyor, onlara karşı kötülük ve düşmanlıkta birbirinize arka çıkıyorsunuz.”⁸³

“Onların her kesiminden bir grup dinde yeterli bilgi sahibi olmaya çalışmak ve seferden dönen topluluklarını uyarmak üzere geride kalmalıdır.”⁸⁴

Farklı kullanım şekilleriyle fırka kavramı Kur’ân’da muhtelif ayetlerde grup ve topluluk içeren manalarda kullanılmıştır.⁸⁵

---

⁷⁹ el-En’âm 6/128.

⁸⁰ el-En’âm 6/30.

⁸¹ er-Rahmân 55/33.

⁸² Bekir Topaloğlu, “Fırka”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/35.

⁸³ el-Bakara 2/85.

⁸⁴ et-Tevbe 9/122.

⁸⁵ Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (İstanbul: Süleymaniye YEK, 2013), 4136.

2.19 Sülle (ثلة)

Çoğunluk, sayıca yüksek grup, bölük, kendisine özel görev verilen askeri birlik ve toplulukta temsil kabiliyeti olan bir grup anlamlarına⁸⁶ gelmektedir.⁸⁷

“Onların bir kısmı öncekilerdendir, bir kısmı da sonrakilerdendir.”⁸⁸

2.20 Şi'a (شيعة)

Tâbi olmak, çoğalmak, taraftar, desteklemek, yardımcı, şâyi olmak, destekleyici, gerçekleştirmek istedikleri bir iş için yaşam tarzları ve bakış açıları aynı olan, etkin bir lider etrafında toplanan grup anlamlarını içermektedir.⁸⁹ İslam tarihinde Hz. Peygamberin vefatından sonra zuhur etmiş ve halifeliğin Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelenlere verilmesi gerektiğini söyleyen taraftar grubu ifade eder.⁹⁰

“Orada, biri kendi halkından, diğeri düşmanı olan taraftan iki adamın birbirleriyle kavga ettiğini gördü. Kendi halkından olan kişi, düşman taraftan olana karşı ondan yardım istedi.”⁹¹

“Dinlerini bölüp gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir alâkan yoktur.”⁹²

2.21 Cemaat (جماعة)

Lügatte; dağınık vaziyette olan şeyleri bir araya getirmek, bir şeye ait parçaları birbirine yaklaştırmak, toplamak, biriktirmek, birleştirmek ve hiçbir eleme, ayıklama yapmadan rastgele toplama gelen cemaat ıstılahta ise aynı düşünce ve inanca sahip kişilerin oluşturduğu insan topluluğudur.⁹³

---

⁸⁶ Ebi Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdi el-Basri İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Luğa*, (Haydarabad: Darü'l-Mearif, 1344), 51.

⁸⁷ Altay, “Kur'an-ı Kerim'de Toplumsal Tipolojiler”, 36.

⁸⁸ el-Vâkıa 56/39-40.

⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 2377.

⁹⁰ Atalay, “Kur'an'da Sosyal Grup İfade eden Kavramlar”, 225-226.

⁹¹ el-Kasas 28/15.

⁹² el-En'âm 6/159.

⁹³ Bilgiz, “Kuran'da İnsan ve Toplum”, 694.

“Yakında o topluluk da yenilecek,”⁹⁴

“Hep birlikte Allah’ın ipine sımsıkı yapışın;”⁹⁵

Kur’ân-ı Kerim’de sosyal grupları belki de en kapsamlı ifade eden kavram cemaattir. Fakat bu kavram cemaat vezninde Kur’ân’da bulunmamakla birlikte farklı türevleriyle oldukça sık kullanılmıştır. Birçok kavram anlam daralması yaşarken cemaat kavramı ise süreç içerisinde gün geçtikçe genişlemiş ve zengin bir içerik kazanmıştır. İslâmi literatür de ise bu kavram uhuvvet anlayışından gelen Müslümanların kahir-i ekseriyetini oluşturdukları ve iştirak etmek zorunda oldukları birlik, beraberliği ifade eder.⁹⁶ Cemaat kavramı 1887’de ilk defa Alman sosyolog Ferdinans Tönnies tarafından kullanılmıştır. Bu kavrama yakın olan bir diğer kavram ise cemiyettir. Fakat bu ikisi arasında kısaca ifade etmek gerekirse, cemaatte çok sıcak ve fedakâr ilişkiler esarken cemiyette ise bu ilişkiler daha çok menfaat üzerine kurulu ve resmidir.⁹⁷

2.22 Kavim (قوم)

Muayyen bir zaman ve yerde yaşamayan ve yine bunlarla sınırlandırılmayan, konu, kişi, olay gibi ortak niteliklerde bütünleşmiş aynı soya mensup, farklı düşünce ve inancı benimseyen insanlardan oluşan topluluktur.⁹⁸ İnsanlar zamanla üremiş ve yeryüzüne aileler ve gruplar halinde yayılmışlardır. Yeryüzüne bu dağılmalar kabileler ve milletler gibi sosyal grupları oluşturmuştur.⁹⁹ Bu kavramın her ne kadar sadece erkekleri kapsadığı söylene de bu görüş Kur’ân bütünlüğünde değerlendirildiğinde çok tutarlı görünmemektedir. Genel olarak Kur’ân’da peygamberlere izafe edilerek kullanılan bu kavram sadece erkeleri içeremez çünkü peygamberlerin toplulukları sadece erkelerden oluşmamaktadır.

---

⁹⁴ el-Kamer 54/45.

⁹⁵ el-Âl-i İmrân 3/103.

⁹⁶ Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, 86.

⁹⁷ Tuncer, “Kur’an-ı Kerim’de Sosyal Grup İfade Eden Kelimelerin Nüzul Sürecindeki Değişimleri”, 4-6.

⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3787.

⁹⁹ Ahmet Küçük, “Kur’ân’da Toplumsal Sınanma ve Sonuçları” (Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 15-16.

“İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik,”¹⁰⁰

“Bütün emelimiz rabbimizin bizi erdemliler topluluğuna dâhil etmesi,”¹⁰¹

“Eğer siz (Uhud’da) bir yara aldıysanız bilin ki o topluluk da benzeri bir yara almıştı.”¹⁰²

Muhtelif ayetlerde aynı dile konuşan, aynı tarafta olan, ortak düşünce ve duygulara sahip topluluklar zikredilmiştir.

2.23 Millet (ملة)

Millet; sosyal varlığı kendisine dayanan bir toplumun, sahih kabul ettiği, etrafında birleştiği ilke ve kurallar, yaşam tarzı haline getirip takip ettiği temel esaslar, izlenen yol, gidişat, hayat ve inanç sistemidir. Din anlamına gelen millet Kur’ân-ı Kerim’de bir peygambere nispet edilmektedir.¹⁰³ Bu peygamberler içerisinde de İbrahim a.s gelmektedir ki bu kavram onunla şöhret kazanmıştır. Ondan sonra gelen peygamberler ve onların ümmetleri İbrahim a.s’ın milletinden olduğunu söyleyerek tevhit yolunun takipçileri olduklarını belirtmişlerdir.¹⁰⁴

“De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, Hanîf olan İbrâhim’in dinine uyunuz. O müşriklerden değildir.”¹⁰⁵

“İşini güzel yaparak kendini Allah’a veren ve hanîf olarak İbrâhim’in dinine uyan kimseden kimin dini daha güzel olabilir! Ve Allah İbrâhim’i dost edinmiştir.”¹⁰⁶

“Sen onların dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hristiyanlar da senden asla memnun kalmayacaklardır.”¹⁰⁷

---

¹⁰⁰ el-İbrâhîm 14/4.

¹⁰¹ el-Mâide 5/84.

¹⁰² el-Âl-i İmrân 3/140.

¹⁰³ Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, 4769.

¹⁰⁴ Durmuş, “Kur’an-ı Kerim’de Sosyal Gruplar”, 25-30.

¹⁰⁵ el-Âl-i İmrân 3/95.

¹⁰⁶ en-Nisâ 4/125.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/120.

Bu kavram Kur’ân-ı Kerim’de genel olarak her ne kadar din anlamında kullanılmış olsa da beraberinde izafe edilen hüda, heva, kavm gibi kavramlar onun daha çok dil, ahlak, inanç, terbiye, kültür ve duygularda ortak bir noktada birleşen toplulukları ifade etmektedir. Ayetlerde geçen millet, aslında kavramın bugün ulaştığı anlam zenginliği ve genişlemesinin tabii bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

2.24 Ümmet (أمة)

Kendilerine peygamber gönderilen cemaat, halk, hak üzere olan, muayyen bir zaman diliminde yaşayan millet, her türlü canlı nesli, hayrı toplayan benzeri olmayan kişi, önder, din, zaman veya mekânın bir araya getirdiği, bir lider ya da belli bir gaye etrafında birleşen topluluktur.¹⁰⁸ Bu kavramın kökü yönünde bazı ihtilaflar olsa da genel kanaat imam kelimesinden geldiği yönündedir. Çünkü imam kelimesindeki önderlik ve kuşatıcı anlam itibarıyla daha uygun düşmektedir. Bu kavram sadece insanlar için değil bütün canlı türleri için kullanılır.¹⁰⁹ Topluluklar tarihi ve sosyolojik olarak değerlendirildiğinde hepsinin bir oluşum süreci vardır. Belli bir süre varlığını muhafaza eden toplumlar zamanla bozulmaya başlar. Kur’ân-ı Kerim’de insan toplulukları yönelik kullanımı bulunan kavramlar ile ümmeti ayırmak gerekir. Ümmet rastgele bir araya gelmiş, niteliksiz herhangi bir topluluğu ifade etmez, dolayısıyla Kur’ân-ı Kerim’deki diğer sosyal gruplardan çok farklı bir yere sahiptir. İslâm toplumunu en geniş ve kapsamlı bir şekilde tanımlayan kavram ya da kavramlardan birisi ümmet olmuştur.¹¹⁰

“Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir grup insanla karşılaştı.”¹¹¹

“Allah şöyle der: Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları ile birlikte ateşe girin.”¹¹²

---

¹⁰⁸ Durmuş, “Kur’ân-ı Kerim’de Sosyal Gruplar”, 19-20.

¹⁰⁹ Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, 4853.

¹¹⁰ Küçük, “Kur’ân’da Toplumsal Sınanma ve Sonuçları”, 23-24.

¹¹¹ el-Kasas 28/23.

¹¹² el-A'râf 7/38.

“Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir.”¹¹³

“Andolsun, biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar geciktirsek, o zaman da mutlaka onu ne alıkoyuyor? derler.”¹¹⁴

“Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi.”¹¹⁵

“Eğer Allah dileseydi elbette sizi tek bir ümmet yapardı.”¹¹⁶

“Rabbin dileseydi insanları (aynı inanca bağlı) tek bir ümmet yapardı.”¹¹⁷

“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”¹¹⁸

“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.”¹¹⁹

“Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık.”¹²⁰

Ümmet kavramının geçtiği ayetlerde gerek hitap ettiği kesim, gerekse kullanıldığı muhtelif anlamlar, mefhumun genele olan kapsayıcı etkisinin anlaşılması bakımından ne derece önem arz ettiğini göstermektedir.

---

¹¹³ el-En'âm 6/38.

¹¹⁴ el-Hûd 11/8.

¹¹⁵ en-Nahl 16/120.

¹¹⁶ el-Mâide 5/48.

¹¹⁷ el-Hûd 11/118.

¹¹⁸ el-Âl-i İmrân 3/104.

¹¹⁹ el-Âl-i İmrân 3/110.

¹²⁰ el-Bakara 2/143.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE TOPLULUKLAR

3.1 Nuh (a.s) Kavmi (Topluluğu)

Kavim olarak geçen ilk topluluğun peygamberi Kur'ân-ı Kerim'de Nûh a.s'dır. Ulü'l-'azm peygamberler olarak bilenen ve Kur'ân bütünlüğünde çokça isimleri zikredilen beş ulu peygamberden biri ve onların evvelidir. Yirmi sekiz sûrede, kırk üç yerde ismen mezkûr ve bahsi geçmekte olup yetmiş birinci sûre ise müstakil olarak onun adını almıştır. Fakat Kur'ân-ı Kerim onun peygamberlikten sonraki hayatını ve kavmine karşı verdiği tevhid mücadelesini ele almıştır. İnsanlık tarihinin ilk büyük felaketi olan ve ona nispetle Nûh tûfanı diye anılan afet, onun döneminde yaşanmıştır. Binâenaleyh bu büyük tûfanla helak olan kavmine çok üzüldüğü, onların hidayeti için her türlü çabayı göstermesine rağmen yine de kendini sorumlu tuttuğu için (ağlamak, dövünmek) anlamına gelen (nevḥ) kelimesinden hareketle ona bu ismin verildiği rivayet olunmaktadır.¹²¹

“Biz yalnız Nuh'un soyunu kalıcı kıldık.”¹²²

Âyetten hareketle Âdem a.s'dan sonra insanlığın ikinci defa Nûh a.s'ın üç oğlundan devam ettiği söylenmektedir. Bunlar Arapların atası olan Sâ'm, Rumların atası olan Yâfes ve Habeşlilerin atası olan Ham'dır. Dolayısıyla Nûh a.s dünya tarihinde aynı zamanda tüm toplumların atası ve kurucusudur.¹²³ İnsanlığın ilk atası Âdem a.s'dan Nûh a.s zamanına kadar insanlık, tüm dünyayı etkileyecek derecede ciddi bir afet, bela ve musibet görmemiştir. İnsanlar, ilk rehberi Âdem a.s'ın kendilerine bıraktığı saf öğretiyi başka bir deyişle tevhid inancını terk etmemiş daha henüz şirk batağına batmamıştı. Nûh (a.s) zamanına kadar yaşayan çok sâlih insanlar vardı. Öyle ki bu insanlar toplumda çok sevilen, yaşayışları ve ahlakıyla örnek teşkil eden mümtaz

¹²¹ Ömer Faruk Harman, “Nûh”, DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/224-227.

¹²² Muhammed Tahir Bin Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, es- Sâffât 37/77 (Tunus: Darü't Tunus, 1984), 129.

¹²³ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 10 bs. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 107-108.

şahsiyetlerdi. Dolayısıyla toplum bu insanlara karşı ciddi bir saygı ve sevgi beslemişti. Zamanla vefat eden bu insanlar toplum tarafından çok üzüntüyle karşılanmış, yokluklarına tahammül zorlaşmıştı. Toplum tarafın unutulmak istenmeyen ve daima hatırlanmak istenen bu muhterem insanlar, heykelleri yapılmak suretiyle hep hatırlansınlar istendi. Onlara baktıkça onları hatırlamış oluruz ve bu sayede onların örnek hayatları bize ve neslimize ışık tutar düşüncesi ile hareket edildi. Ancak zamanla değişen nesil ve toplum bu heykellerin ne amaçla yapıldığını tamamen unuttu. Daha da kötüsü heykellere, yani onların ilahı haline gelmiş olan bu putlara tapmaya başladılar.¹²⁴ Bunu gören Nuh a.s dayanamadı ve bir peygamber sorumluluğu içerisinde ilk girişimlerine başladı. Nuh a.s kendisine tapılacak tek varlığın Allah c.c olduğunu, ondan başka tapılacak hiçbir ilah olmadığını kavmine anlatmaya başlamıştı.¹²⁵ Eğer bu sapkınlıklarından vazgeçmezlerse kendilerine gelecek büyük bir azaba karşı onları defaatle uyarmıştı.¹²⁶ Onların bu sapkın inançtan kurtulmaları için gece gündüz koşturan Allah'ın peygamberine karşı inkârcılar sapık, deli gibi hakaretlerde bulunmuş¹²⁷ ve onu her seferinde aşağılamaya başlamışlardı.¹²⁸

Nuh a.s putların olduğu yere gidip yüksek sesle "Lâ ilâhe illallâh" tevhidini okumasıyla birlikte putlar yüzüstü yere düştü. Oradaki putperestler Nuh (a.s)'ı aynı şekilde yüzüstü düşünceye kadar dövdüler. Bunu duyan zamanın kralı Mahvil onu huzuruna çağırdı ve ona "Sen bu sihri nerden öğrendin" diye sordu. O da "Şayet bunlar gerçek sizin inandığınız gibi ilah iseler yüzlerinin üstüne düşmezlerdi" dedi. Bunun üzerine kral putlar bayramı hazırlıkları tamamlanıncaya kadar, onu hapse attırdı. Nuh a.s hapiste Allah'a dua etti. Çok geçmeden kral önce aklını yitirdi ve bir hafta sonra da öldü. Kral Mahvil'in ölümüyle yerine oğlu Dermesil geçti. O hapiste olan Nuh a.s serbest bıraktı. Yine bir putlar bayramında putperestlerin ortasında putlara karşı "Lâ ilâhe illallah" diye yüksek sesle haykırdı ve putlar daha önce olduğu gibi yüzüstü yere serildiler. Bu sefer Nuh a.s'ın başını yardılar, boğazını sıktılar bayılıncaya kadar

---

¹²⁴ Ahmet Yasin Dikmen, "Kur'ân'da Ashâb Kavramı ve Kıssaları" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 92.

¹²⁵ İbn Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, el-A'raf 7/59, 187.

¹²⁶ İbn Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, el-Hûd 11/25, 2-44.

¹²⁷ İbn Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, el-A'raf 7/60, 2-190.

¹²⁸ İbn Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, el-Mü'minûn 23/25, 8-40.

dövdüler. Tüm vücudu kanlar içinde kalmıştı onu öldü zannettiler ve bıraktılar.¹²⁹ Daha da olmazsa onu taşıyarak katletmekle tehdit ettiler.¹³⁰

Ancak o yılmadan, bıkmadan ve korkmadan tebliğe devam etti. Müşrikler zamanın meşhur putları Ved, Suvâ, Yeğûs, Ye'ûk ve Nesr'den kimsenin vazgeçmeyeceğini ve onun bu çağrılarına karşı kimsenin de kulak asmaması için telkinde bulunuyorlardı.¹³¹ Nuh a.s.'in her daveti sırasında onu duymamak ve görmemek için çeşitli hallere bürünüyorlardı.¹³² Zamanla öyle bir kibirli hale geldiler ki onu aşağıladıkça aşağılamaya başlamışlardı. Nuh a.s.'a iman edenlerin toplumun alt tabakasındaki insanlar olduğunu, onun sadece sıradan bir insan olduğunu, hiç bir üstünlüğünün olmadığını söylüyorlar ve onu hakir görüyorlardı.¹³³ Bu insanlarla beraber olduğu müddetçe ona inanmalarının mümkün olmadığını açık bir şekilde söylüyorlardı.¹³⁴ Nuh a.s.'da onlara; kendisine iman edenleri dış görünüşleri, maddi durumları, çevreleri ve geçmiş yaşantıları¹³⁵ dolayısıyla yanından uzaklaştırmasının mümkün olmadığını söyledi.¹³⁶ Bilakis böyle bir davranışın inancına ters olduğunu¹³⁷ ve şayet böyle bir fiilde bulunursa bunun Allah c.c tarafından elim bir ceza ile karşılık bulacağını bildirdi.¹³⁸ Üstelik bütün bunlara karşı onlardan bir talebi de yoktu.¹³⁹ Onlar ısrarla Nuh a.s.'ın peygamberlik vasfıyla toplumda kendisine bir yer edinmeye çalıştığını söylüyorlardı. Zaten böyle bir nübüvvet söz konusu olsaydı bunun bir insan değil ancak melek olabileceğini ve bunu da atalarından duymuş olmaları gerektiğini savunuyorlardı.¹⁴⁰

---

¹²⁹ Köksal, Peygamberler Tarihi, 90-91.

¹³⁰ eş-Şuarâ 26/116.

¹³¹ en-Nûh 71/23.

¹³² en-Nûh 71/7

¹³³ el-Hûd 11/27.

¹³⁴ eş-Şuarâ 26/111.

¹³⁵ eş-Şuarâ 26/112.

¹³⁶ eş-Şuarâ 26/114.

¹³⁷ eş-Şuarâ 26/113.

¹³⁸ el-Hûd 11/30.

¹³⁹ el-Hûd 11/29.

¹⁴⁰ el-Mü'minûn 23/24.

Bir peygamber ilhamıyla onlara cevaben, “Ben ne meleğim, ne gaybı bilirim, ne sonsuz hazinelerin sahibiyim ve nede sizlerin imkânlarının zayıflığı sebebi ile hakir gördüğü bu insanları boş, faydasız diye yaftalayamam” diyordu.¹⁴¹

Hülasa Nuh a.s.’a kavmi şu üç şeyden ötürü muhalefet ediyordu:¹⁴²

- Onun üstün ya da ayırt edici bir özelliği olmadığı, kendileri gibi sıradan bir insan olduğu,
- Ona iman edenlerin de yine toplumun alt kesimi olduğu,
- Nuh a.s.’ın ne peygamber olmayı nede ona tabiiyeti hak edecek bir yönü onlar nezdinde olmaması.

Her seferinde kovulmasına rağmen yine de onlara gelecek azaba gönlü bir türlü el vermeyen¹⁴³ Nuh a.s, adeta hikmet pınarlarından taşarcasına kâinat kitabını hitabına bağlamış, onlara hakkı ve hakikati haykırarak temaşayı âlem¹⁴⁴ ettiriyordu.¹⁴⁵ “O sizleri yoktan var eden¹⁴⁶ Allah c.c iman edin¹⁴⁷ ki gökten bereketli yağmurlar yağdırsın¹⁴⁸ ve yerden çeşit çeşit ürünlerle sizi rızıklandırsın.”¹⁴⁹ “Gökler adeta süslenmiş¹⁵⁰ zerre miktarı şaşmayan bir düzen, gündüzü bir mucize gecesi ise bambaşka bir mucize, bitkileri bitirdiği gibi sizi de topraktan¹⁵¹ o yarattı” diyordu.¹⁵² Dokuz yüz elli yıl her türlü eziyete,¹⁵³ aşağılanmaya ve hakarete karşı tüm metaniyle mücadelesini bırakmayan Nuh a.s, sonunda tüm içtenliği ile sanki dolan yüreğini boşaltırcasına Rabbine içini şöyle döktü; “Allah’ım ben gece gündüz,¹⁵⁴ gizli açık ve

---

¹⁴¹ el-Hûd 11/31.

¹⁴² el-A’raf 7/63.

¹⁴³ en-Nûh 71/10.

¹⁴⁴ en-Nûh 71/19-20.

¹⁴⁵ en-Nûh 71/15.

¹⁴⁶ en-Nûh 71/13.

¹⁴⁷ en-Nûh 71/14

¹⁴⁸ en-Nûh 71/11.

¹⁴⁹ en-Nûh 71/12.

¹⁵⁰ en-Nûh 71/16.

¹⁵¹ en-Nûh 71/17.

¹⁵² en-Nûh 71/18.

¹⁵³ el-Ankebût 29/14.

¹⁵⁴ en-Nûh 71/5.

hatta özel olarak¹⁵⁵ bile onlara davette bulundum¹⁵⁶ ama ne çare ki benim davetim sadece onların benden uzaklaşmasına neden oldu”¹⁵⁷ diye arzu hal etti.

Ve sonunda Allah’a şirk koşan zalimlerin kâffesinin¹⁵⁸ helakı,¹⁵⁹ aile efradı ve kendine iman etmiş bir avuç mümininde felahı için rabbine müracaatta bulundu.¹⁶⁰ Geminin yapımı ile ilgili olarak Nuh a.s.’a emir gelince¹⁶¹ etrafında bulunan sac ağaçlarından kesip kuruttu. Bu ağaçları Nuh a.s kırk yıl önce dikmişti ve kestiğinde ise ağaçların boyu üç yüz zira’ idi. Daha sonra ağaçlardan gemi yapımına uygun doğramalar yaptı. Tahta plakalar birbirine kenetlendikten¹⁶² sonra eklem yerleri zift ile sıvandı. Başlı horoz, gövdesi kuş, kuyruğu horoz kuyruğu gibi olan bu gemi üç katlı ve meyilli bir tasarımda yapıldı. Nuh a.s gemi yaparken gören inkârcılar onunla alay ediyorlardı.¹⁶³ Çünkü karada bir geminin ne işi olabilirdi. Nuh a.s’da onlara yakında kim kiminle alay edecek göreceğiz diyordu.¹⁶⁴ Allah’ın ona vahyi doğrultusunda gemi yapımını bilmemesine rağmen yapabilmmişti.¹⁶⁵

Sonunda emir gelince Nuh a.s inananlarla birlikte gemiye bindi. Mevcut canlılardan bir erkek bir dişi olmak üzere gemiye topladı. Bulabildiğince gıda malzemesini de erzak olarak gemiye stokladı.¹⁶⁶ Gökler boşalıp¹⁶⁷ yerler yarılnca¹⁶⁸ yeryüzünü su kaplamaya başladı.¹⁶⁹ Gemiye binmeyenlerden biride Nuh a.s oğlu idi.¹⁷⁰ Babasının

---

¹⁵⁵ en-Nûh 71/9.

¹⁵⁶ en-Nûh 71/8.

¹⁵⁷ en-Nûh 71/6.

¹⁵⁸ en-Nûh 71/26.

¹⁵⁹ en-Nûh 71/27.

¹⁶⁰ en-Nûh 71/28.

¹⁶¹ el-Mü'minûn 23/27.

¹⁶² el-Kamer 54/13.

¹⁶³ el-Hûd 11/38.

¹⁶⁴ el-Hûd 11/39.

¹⁶⁵ Köksal, Peygamberler Tarihi, 95-96.

¹⁶⁶ el-Hûd 11/40.

¹⁶⁷ el-Kamer 54/11.

¹⁶⁸ el-Kamer 54/12.

¹⁶⁹ el-Hûd 11/41.

¹⁷⁰ el-Hûd 11/42.

onu çağırmasına rağmen o dağa tırmanmaya devam etmiş ve bu şekilde kurtulacağını sanıyordu.¹⁷¹ Gemi muhtelif rivayetlere göre yüz elli gün veya altı ay su üzerinde dolaştı¹⁷² ve nitekim Allah'ın "Ey gök suyunu tut ve ey yer suyunu yut" emri ile sular çekilince gemi Cudi dağında karaya oturdu.¹⁷³ Ve yine buyurulduğu üzere Allah'ın emri ve ona hamd ederek gemidekiler sahili selamete indiler.¹⁷⁴

Nuh a.s ve toplumunun anlatıldığı bu kıssada özellikle birkaç nokta çok dikkat çekici olmakla beraber kalpleri ve akılları düşünmeye sevk etmektedir. Bunlardan birincisi; Şuara 121 ve Ankebut 15 ayetlerinde gerek inanıp kurtulanlar, gerekse inanmayıp tufan sularında yok olanlar için bu hadisede çok büyük hikmetler ve ibretler olduğu vurgulanıyor. Nuh a.s ve toplumunun yaşadığı bu tufan olayı aradan asırlar geçmesine rağmen her okuduğumuzda veya dinlediğimizde hala dikkatleri celp ediyor ve akıllara durgunluk veriyor. İkincisi ise Kamer Suresi 15. ayetinde geçen "Biz o gemiyi ibret olarak bıraktık ibret alan var mı?" detayıdır. Nuh a.s kavmi, rivayetlere göre Güney Irak yani şu an ki Kufe'de yaşamıştır. Malwan (1931), Wood (1948) ve Sawyli (1954) isimli araştırmacılar bu bölgede yapmış oldukları çalışmada döneme ait kalıntılar bulmuşlardır. Ancak Nuh a.s gemisi ise halen daha merak konusu olup araştırmalar devam etmektedir. Üçüncü olarak ise bir babanın gözleri önünde evladının azgın dalgalara karışmasıdır. Burada evladını azgın dalgalara teslim etti şeklinde yorumlamamızın sebebi, o evladının helak olmaması için çok uğraştı. Hatta Allah'ın "İnkâr edenler hakkında bana bir şey söyleme" emrine karşın baba yüreği dayanmadı ve yine Rabbine yönelerek "Allah'ım oğlum benim ailemdendir"¹⁷⁵ diye iltica edince "O artık senin aileden değildir, bu uygun bir davranışta değildir, cahillerden olma" diye ilahi ikaza¹⁷⁶ maruz kaldı.¹⁷⁷

---

¹⁷¹ el-Hûd 11/43.

¹⁷² el-Kamer 54/14.

¹⁷³ el-Hûd 11/44.

¹⁷⁴ el-Hûd 11/48.

¹⁷⁵ el-Hûd 11/45.

¹⁷⁶ el-Hûd 11/47.

¹⁷⁷ el-Hûd 11/46.

3.2 Hûd (a.s) Âd Kavmi (Topluluğu)

Nûh a.s kavminin helâkinden sonra Kur'ân-ı Kerimin zikrettiği bir diğer toplulukta Âd kavmi ismi ile müsemmâ Hûd a.s'ın topluluğudur. Öyle ki hem kendinden önceki toplumları, hem de kendisinden asırlar sonra gelecek toplumları ibreti âlem yaşantıları, fiziki, şehirsiz özellikleri ve sahip oldukları birçok muazzam imkânları ile müteessir kılacaklardı. Nûh a.s'ın oğlu Sâm, onun oğlu İrem, onun oğlu Avs, onunda oğlu Âd'dır. Bu topluluğa gönderilen peygamber ise yine kendi soylarından gelen Hûd a.s'dır.¹⁷⁸ Hevd (tövbe etmek) kökünden gelen hûd "tövbe edenler" anlamına gelip Yahudilere işaretle Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılmıştır. Dedesinin ismi olan İrem'in ise "yüksek memleket" anlamına gelen İbrânîce "Aram" kelimesinden geldiği bilinmektedir. İrem'in neslinden gelenler içerisinde ona en çok benzeyen insani ilişkileri güçlü, problem değil çözüm odaklı yaklaşımı ile etrafında sevilen gür saçlı, esmerimsi, mütebessim ve yakışıklı zat Hûd a.s'dır. Rivayetlerde Arapçayı ilk onun konuştuğu bildirilmektedir.¹⁷⁹

Âd kavminin yaşadığı bölge ismi Kur'ân-ı Kerîm'de "Ahkâf"¹⁸⁰ olarak zikredilmektedir. Ahkâf aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîmin 46. suresinin adı olup havâmîmler olarak bilinen yedi sureden biridir. Kelime anlamı itibari ile Ahkâf lügatte; "meyilli, düz, uzun ve yüksek kum yığını veya tepeleri" mânasına gelmektedir. Ahkâf'ın Arabistan'ın güneyinde, Uman ile Hadramut arasında, günümüzde Yemen'in Sihr bölgesinde kalan geniş kum çölünün olduğu söylenmektedir. Bahse konu İrem şehri de bu bölgededir.¹⁸¹ Kur'ân-ı Kerîm'de İrem şehri çok enteresan bir ifade ile görkemli ve devasa yapıtları olan, daha da ötesi, benzeri olmayan harikulade bir yer olarak anlatılıyor.¹⁸² Fiziki olarak çok uzun boylu, geniş cüsseli, sağlıklı, kuvvetli ve uzun ömürlü oldukları rivayet edilen Âd kavminin yaşadığı İrem şehri; mükemmel saraylara ve binalara sahip, sulak, yeşilliği bol, birçok sebze ve meyve çeşidinin olduğu, hayvanları çok olan harikalar diyarı. Bu güçlü ve iri yapılı insanlar daima

¹⁷⁸ Muhammed Mütevelli Eş-Şarâvi, *Tefsirü's-Şaravi*, el-A'râf 7/65, (Kahire: Ahbarü'l-Yevm, 2000), 4205.

¹⁷⁹ Ömer Faruk Harman, "Hûd", DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 18/279-281.

¹⁸⁰ el-Ahkâf 46/21.

¹⁸¹ Emin Işık, "Ahkâf", DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 1/549-550.

¹⁸² el-Fecr 89/7-8.

yüksek yerlerde bulunan kayaları oyarak ya da büyük yapıya sahip yerler inşa ediyorlardı. Beldelerinin güzelliklerine güzellik katmak isteyen bu insanlar, büyük bahçe ve bağlar yetiştirmişlerdi. Gözleri kamaştırıran bu bağlar şehirle bütünleşmiş ve “İrem bağları” diye ünü yayılmıştı.¹⁸³

Ancak; Âd kavmi Allah’ın onlara bahsettiği bu muhteşem nimetlere, Allah’tan yüz çevirip başkalarına yani ilah edindikleri putlara taparak nankörlükle karşılık vermişlerdi. Allah onlara kendi içlerinden biri olan Hûd a.s.’ı göndermiş, bu sapkınlıklarından vaz geçerek kendisine tekrar tövbe ederek yönelmelerini istemişti.¹⁸⁴

Onlar Hûd a.s.’a hiçbir şekilde tapmakta oldukları putları terk etmeyeceklerini,¹⁸⁵ onun yaptığı çağırışı kale almayacaklarını ve onun sözüyle de babalarının taptıkları ilahlarını bırakmayacaklarını söylüyorlardı.¹⁸⁶ Allah’ın nebisi Hûd a.s onların her türlü kınama ve eziyetlerine karşı kendisine verilen risâlet görevi mucibince onları bıkmadan, yılmadan davete devam ediyordu. İnkârcılar ise onun bu tebliğine karşılık olarak beyinsiz,¹⁸⁷ yalancı¹⁸⁸ gibi aşağılayıcı hakaretlerle mukabelede bulunuyorlardı.

Hûd a.s kendisini aşağılayan bu zavallılara; “Ben beyinsiz, yalancı falan değilim,¹⁸⁹ sadece sizi hak olan dine davet ediyorum,¹⁹⁰ sizin içinizden gelmiş olmam¹⁹¹ sizin zorunuza mı gidiyor? Sizlerin kurtuluşa ermesini hüsrana uğrayanlardan olmamanız için sa'y ü gayret ediyorum. Üstelik bunun karşısında sizden hiçbir beklentimde yok. Ben karşılığımı sadece Rabbimden bekliyorum diyerek karşılık verdi.”¹⁹² Âd topluluğu bu muazzam beldede yıllarca en iyi imkânlarla sahip ve en iyi şekilde yaşadıktan sonra ne yazık ki tamamen nankörleştiler ve dalalette düştüler.¹⁹³ O

---

¹⁸³ Prof. Dr. İsmail L. Çakan-N. Mehmed Solmaz, Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi, 9 bs. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 59-65.

¹⁸⁴ el-Hûd 11/50.

¹⁸⁵ el-A'râf 7/70.

¹⁸⁶ el-Hûd 11/53.

¹⁸⁷ el-A'râf 7/66.

¹⁸⁸ eş-Şuarâ 26/123.

¹⁸⁹ el-A'râf 7/67.

¹⁹⁰ el-A'râf 7/68.

¹⁹¹ el-A'râf 7/69.

¹⁹² el-Hûd 11/51.

¹⁹³ Eş-Şa'râvi, *Tefsiriş-Şaravi*, el-Fussilet 41/15, 13624.

mükemmel sağlık ve sıhate sahip insanlar takatten düşmeye başlamış eski zindeliklerini kaybetmeye başlamışlardı. Artık yağın yağmurlar yağmıyor, sular dolu vadiler tükenmeye başlamış, kuraklık baş göstermiş o hiç bitmeyecek zannettikleri nimetler kesilmeye başlamıştı¹⁹⁴

Takatinin son noktasına kadar, alaya alınıp aşağılanmasına rağmen, büyük bir sabırla ki bu ancak bir peygamber sabrı olabilirdi, elinden gelen her şeyi yapan Hûd a.s.'a onların cevapları değişmedi.¹⁹⁵ “Sen bizi yolunmazdan çeviremezsin, bizde zaten seni dinlemeyiz,¹⁹⁶ hadi bize devamlı ikaz ettiğin o azabı getir de görelim” dediler.¹⁹⁷ Hûd a.s.'da onlara “Nasıl ki Rabbim sizden önce helak olanların yerine sizi getirdi ise, sizin yerinize de sizden başkasını getirir, şüphesiz o size muhtaç değildir o zaman hep birlikte o çok arzu ettiğiniz azabı bekleyelim” dedi.¹⁹⁸ Sahip oldukları eşsiz nimetler onları yaratana değil bilakis gurur, kibir ve nisyana sevk etti. Yaşadıkları kuraklıktan dolayı uzun zamandan beri büyük bir hasretle yağmuru bekliyorlardı.

Yaklaşan azap bulutlarını yağmur zannedip sevinmeye başladılar.¹⁹⁹ Bir anda dondurucu²⁰⁰ bir rüzgâr²⁰¹ ve şiddetli bir sesle başlayan kasırga, geçtiği ve değdiği her yeri kasıp kavuruyor küle²⁰² çeviriyordu.²⁰³ İri cüsseli, minare gibi boyu olan bu insanlara kasırga vurduğunda başlarını vücutlarından adeta hurma kütüğü²⁰⁴ gibi söküp alıyor, bedenleri sabit kalsa da kafaları savruluyordu.²⁰⁵ Güzelliği ile dillere destan İrem şehri meşum yedi gece sekiz gün²⁰⁶ aralıksız ve amansız devam eden kum

---

¹⁹⁴ el-Hûd 11/52.

¹⁹⁵ el-Hûd 11/57.

¹⁹⁶ eş-Şuarâ 26/136.

¹⁹⁷ el-Ahkâf 46/22.

¹⁹⁸ el-A'râf 7/71.

¹⁹⁹ el-Ahkâf 46/24.

²⁰⁰ el-Kamer 54/19.

²⁰¹ ez-Zâriyât 51/41.

²⁰² ez-Zâriyât 51/42.

²⁰³ el-Ahkâf 46/25.

²⁰⁴ el-Kamer 54/20.

²⁰⁵ el-Hakka 69/6.

²⁰⁶ el-Hakka 69/7.

tufanı altında viran olmuş,²⁰⁷ tarihin derinliklerine gömülmüştü.²⁰⁸ İman edenler ise Allah'ın inayetiyle bu büyük azaptan felaha erdiler.²⁰⁹

1837'de Yemen'in başkenti Sanaa'a'ya 45 dakikalık bir mesafede bulunan Sele'e bölgesindeki Hısn-ı Gurab dolaylarında İngiliz donanma görevlisi James R. Wellested, Hûd a.s'dan bahseden bir kitabeyle rastladı. Yine Emevî Halifesi Hz. Muaviye r.a döneminde bir kişinin İrem şehrine ait bazı kalıntıları gördüğü rivayetler arasındadır. İngiliz yazar Bertram Thomas 1932 yılında kaleme aldığı "Arabia Felix (şanslı arap kavimleri)" isimli kitabında şanslı Arap topluluklarını anlatırken İrem şehrinde bahsetmektedir. Thomas, bedevilerin Ubar adını verdikleri bu bölgedeki araştırmaları esnasında bedeviler, ona çok eski zamandan beri bilinen ve kullanılan bir patika yolu gösterdiler. Ancak Thomas, büyük bir heyecanla yürüttüğü araştırmalarını bitiremeden ölmüştür.

1992 yılında Bertram Thomas "Arabia Felix" kitabını okuyan ve çok etkilenen Nicholas Clapp hemen Ubar'da arkeolojik araştırmalara koyulur. Thomas'ın kitabında bahsettiği patika yolu inceler ve çok dikkatini çeker. NASA'dan bölgenin uydu görüntülerini ister ama NASA ayak diredir. Uzun uğraşlar sonunda NASA bölgenin uydudan çekilmiş fotoğraflarını gönderir. Daha sonra Clapp, Californiya'daki Huntington Kütüphanesi'nde bölgeye dair eski eserleri incelerken Batlamyus ait bir haritada eski bir şehir ve o şehre giden yollar bulunmaktadır. NASA'nın uydu görüntüleri ve Batlamyus'un haritası birbirini adeta teyit etmektedir. Akabinde Clapp, bölgede hızla kazı çalışmalarına başlar ve yapılan çalışmalar neticesinde kumların altından çıkarılan harabe şehir kalıntılarını ulaştırır. Kazılar sonucu ortaya çıkarılan kalıntıların yapısal özellikleri Kur'an'ın verdiği bilgilerle uyumaktadır.²¹⁰

---

²⁰⁷ Eş-Şa'râvi, *Tefsirüs-Şaravi*, el-A'râf 7/72, 13624.

²⁰⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, C. 6 (EBÜZZİYA Yayınları: İstanbul, 1936), 4643.

²⁰⁹ el-Hûd 11/58.

²¹⁰ Prof. Dr. Yılmaz CAN, "Eski Kavimlere Ait Şehirler ve Mimarlık Eserleri" *Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyum Kitabı, 17-18 Mayıs 2013, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013): 773-774.*

3.3 Salih a.s Semûd Kavmi (Topluluğu)

Âd kavmi felâketinden yaklaşık beş yüz sene sonra geldiği rivayet edilen bir başka toplulukta Hicr bölgesinde yaşayan Hicr halkı ya da diğer ifade ile Semûd kavmidir.²¹¹ Hicr bölgesi şu an Medâinü Sâlih olarak bildiğimiz, Medine ile Şam arasındaki Vâdilkurâ, Arap yarımadasının kuzey ve Medine-Tebük yolu üzerinde bulunan Teymâ'nın ise güneybatısında yer alan etrafı sarp kayalıklarla kaplı Hicaz demiryolunun da içinden geçtiği vadidir. Âd kavminin devamı olması hasebiyle “ikinci Âd” ve Arabü'l-ârîbe (saf Arap) olarak da bilinen Semûd halkı, aslen Yemenli olup atalarının soyu Semûd b. Câsir (Âsir/Âbir/Âmir) b. İrem b. Sâm b. Nûh'a dayanmaktadır. Kendilerine topluluk adı olarak Semûd denilmesinin atalarının yaşadığı bölgeye nispetle suyun az olmasından dolayı “semed” (suyu az olmak) anlamına gelen kelimedenden geldiği bildirilmektedir.²¹²

Hicr'de bulunan vadideki düzlüklere saraylar inşa ettiler.²¹³ Vadilerinden pınarlar akıyor, bahçelerinde ise salkım salkım hurmalar ve çeşitli mahsullerin bolluğu görenleri cezbediyor ve nefisleri cûşa getiriyordu.²¹⁴ Çok uzun yaşayan bu topluluk önceleri kendilerine topraktan evler yapıyorlardı. Zamanla yapılan evler, onlar daha dinç ve genç iken yıkılması sonucu daha dayanıklı ve korunaklı olması için dağlardaki kayaları oyarak kendilerine evler yaptılar.²¹⁵ Oymacılık ve nakkaşlık sanatında çok maharetli olan bu toplum öyle eserler yaptılar ki adeta bu sanatın zirvesini otaya koydular. İnşa ettikleri bu muhafazalı ve dayanıklı meskenlerden ötürü yerleşim yerlerine lügatte; engel, yasak, himaye ve korunan şey gibi anlamlara “hicr”, buralarda yaşayan topluluğa ise “ashâbü'l-hicr” denildi.²¹⁶

Dünya hayatında kendilerine sunulan müreffeh yaşam Semûd toplumunun gözünü kör etmiş, onlara bu eşsiz nimetleri halk eden Allah'ı unutturmuştu. Önceleri tevhid inancına sahip olan bu kavim zamanla Allah'ı bırakıp putlara tapmaya başlamışlardı. Bunun üzerine toplumda tanınan ve güzel halleriyle bilinen Sâlih a.s onlara peygamber

²¹¹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 126-130.

²¹² Celal Kırca, “Semûd”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 36/500-501.

²¹³ el-A'râf 7/74.

²¹⁴ Eş-Şa'râvi, *Tefsiriüş-Şaravi*, eş-Şuarâ 26/146-149, 10648-10650.

²¹⁵ el-Hicr 15/82.

²¹⁶ Fayiz b. Seyyaf es-Serih, “*Salih a.s*”, *Alâm'ül-Kur'ân*. (Riyad: el-Hadara, 2022), 26-29.

olarak gönderildi. Soyu Sâlih b. Ubeyd b. Esif (Âsif) b. Mâşih (Mâsih) b. Ubeyd b. Hâzir b. Semûd b. Âmir (Âbir) b. İrem b. Sâm b. Nûh a.s'a dayanmaktadır. Ticaretle uğraşan Sâlih a.s hastaları ziyaret eden, yoksula yardım eden kimsesiz ve yaşlıları gözetken bir kimse idi. Dürüstlüğü, mertliği ile adeta toplumda bir ahlak ve merhamet abidesi olan Sâlih a.s herkesin sevdiği, saydığı muhterem bir insandı.²¹⁷

Sâlih a.s onların içinde buldukları bu sapkın inançtan kurtulmaları için onlara tebliğde bulunmaya başladı. Onlarda kendi içimizden²¹⁸ gelen bir adamı uyacağız²¹⁹ diyerek Sâlih a.s'a aşağılayıcı söz ve hakaretlerde bulundular. Sâlih a.s da onlara “Allah’a iman edin ve bana itaat edin,²²⁰ ben sizi doğru yolu çevirmek için gönderilmiş bir peygamberim,²²¹ üstelik ben sizden hiçbir menfaatte beklemiyorum” dedi.²²² Ayette de müşriklerin açıkça ifade ettikleri gibi Sâlih a.s peygamberliği ilan etmeden ve onların putlara tapmasının yanlış olduğunu söylemeden önce inkârcıların çok saygı duyduğu biriydi.²²³ Ancak Sâlih a.s’ın onlara “Putları bırakan sizi yoktan var eden ve sizi her türlü rızıklarla rızıklandıran Allah’a iman edin” demesi üzerine birbirlerine yabancı gibi oldular.²²⁴

Sâlih a.s’a “Madem peygambersin bize bir mucize göster” dediler.²²⁵ O da inkârcılara mucize olarak kayadan dişi bir deve çıkardı.²²⁶ Sâlih a.s bu deveye kesinlikle dokunmamalarını,²²⁷ devenin rahat bir şekilde yayılmasını, dolaşmasını söyledi. Deve onların hepsinin içtiği kadar su içiyordu, bunu üzerine Allah c.c sıralı bir şekilde²²⁸ bir

---

²¹⁷ Köksal, Peygamberler Tarihi, 125-126.

²¹⁸ el-Hûd 11/61.

²¹⁹ el-Kamer 54/24.

²²⁰ eş-Şuarâ 26/144.

²²¹ eş-Şuarâ 26/143.

²²² eş-Şuarâ 26/145.

²²³ el-Hûd 11/62.

²²⁴ en-Neml 27/45.

²²⁵ eş-Şuarâ 26/154.

²²⁶ el-Hûd 11/64.

²²⁷ eş-Şuarâ 26/156.

²²⁸ Eş-Şa'râvi, *Tefsirü's-Şaravi*, el-Kamer 54/28, 14779.

onların bir ise devenin su içmesini emretti.²²⁹ Deve su içtiği gün onlar devenin sütünü sağıyorlardı. Fakat içlerinden dokuz kişilik bir eşkıya grubu²³⁰ deveyi kesmeye karar verdiler. Sâlih a.s'ın onca ikaz²³¹ ve uyarısına rağmen deveyi kestiler.²³² Akabinde büyük bir pişmanlık duydular.²³³ Sâlih a.s artık onlara üç güne²³⁴ kadar gelecek azabı²³⁵ beklemelerini söyledi. Sâlih a.s'ın bu sözü üzerine daha da çok öfkelenen eşkıyalar bu sefer Sâlih a.s'a suikast planlayarak kendi aralarında ant içtiler. Yakınlarından soran olursa kim Sâlih a.s'ı katletti diye, “Bilgimiz yok biz orada değildik²³⁶ deriz” diye anlaştılar.²³⁷ Fakat karşılardaki zat Allah'ın korumasında olan bir peygamberdi ve bütün planları boşa çıkacaktı.²³⁸

Onlar karanlığı aydınlığa tercih ettiler²³⁹ ve sonunda çok şiddetli²⁴⁰ bir sarsıntı ile başlayan ürkütücü bir ses,²⁴¹ yıldırımla²⁴² ve gök gürlemesi ile gelen azapla beraber oldukları yere çöke kaldılar²⁴³ ve kuru ot²⁴⁴ gibi oldular, ayağa kalkacak takatleri kalmamıştı.²⁴⁵ Üç günün sonunda inkârcılar helâk olurken, inananlar Rablerinin himayesiyle kurtuluşa erdiler.²⁴⁶ Peygamber efendimiz Hz. Muhammed s.a.v Tebük

---

²²⁹ eş-Şuarâ 26/155.

²³⁰ en-Neml 27/48.

²³¹ el-Kamer 54/27.

²³² el-Kamer 54/29.

²³³ eş-Şuarâ 26/157.

²³⁴ el-Hûd 11/65.

²³⁵ eş-Şems 91/13-14.

²³⁶ en-Neml 27/49.

²³⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, C. 5, 3648.

²³⁸ en-Neml 27/50.

²³⁹ el-Fussilet 41/17.

²⁴⁰ el-Hicr 15/83.

²⁴¹ el-Kamer 54/31.

²⁴² ez-Zâriyât 51/44.

²⁴³ el-Hûd 11/67.

²⁴⁴ el-Hakka 69/5.

²⁴⁵ ez-Zâriyât 51/45.

²⁴⁶ el-Fussilet 41/18.

Gazvesi sırasında sahabelerle Hicr bölgesinden geçerken buradaki harabelere girilmemesini, buralarda çok fazla oylanmadan hızlıca geçilmesini, buradaki kuyulardan su içilmemesini söylemiştir. Ancak bazı sahabeler bu kuyulardaki sudan hamur yoğurup ekme yapmalarını söyleyince, ekmekleri develere yedirmelerini emretmiş bunun nedeni olarak da sahabelere “onların yaşadığı felâketin sizin başınıza gelmesinden korktum” buyururmuştur.²⁴⁷

3.4 İbrâhim (a.s) Kavmi (Topluluğu)

Peygamberlerin atası sayılan ve “ebü’l-adyâf” (misafirler babası), “halîlullah” (Allah’ın dostu), “halîlürrahman” (Rahmanın dostu) gibi güzel lakaplarla tanınan Hz. İbrâhim, Kur’ân’da adına münhasır bir sure bulunan ülü’l-azm nebilerdendir. Kur’ân-ı Kerîm’de altmış dokuz yerde geçen İbrâhim ismi, Tevrat’ta önceleri Abram (ulu ata) iken sonradan Abraham (milletlerin babası) olarak anılmıştır. İslâmî kaynaklarda “İbrâhâm”, “İbrâhim”, “İbrahem”, “İbrâhûm”, “İbrâhum”, “İbrâhem” versiyonlarıyla da geçerken fakat Kur’ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şeriflerde “İbrâhîm” olarak telaffuz edilir. Eski rivayetlerde “eb rahîm” (merhametli baba) anlamına gelip Süryânîce olduğunu savunanlar varsa da çağdaş Arap dilcileri kelimenin aslının İbrânîce “Abraham”dan geldiğini bildirmektedir. Şeceresi İbrahim b. Târah (Âzer), b. Nahor, b. Sarug (Şarug) b. Rau (Ergu), b. Faliğ, b. Abir. b. Şalih, b. Erfahşed, b. Sâam, b. Nuh a.s’a dayanmaktadır.

Babasının adı Âzer, annesinin ise Nuna veya Ebyuna’dır. İbrâhim a.s.’ın Ahvaz (Sûs), Bâbil (Kûsâ) ve Kesker (Verkâ) bölgesinde doğduğu rivayet edilse de, gelinen noktadaki genel kanaat Harran olduğu yönündedir.²⁴⁸ Nemrud zamanında insanlar astronomi ilmiyle çok uğraşmaktaydılar. Öyle ki gök cisimlerinden haber alır, manalar çıkartırlardı. Rüyasında bir çocuğun ya da bir yıldızın doğduğunu ve ziyasıyla her şeyi etkisi altında bıraktığını görmesi üzerine Nemrud, kâhin, kaif ve müneccimleri sarayına çağırarak bu rüyanın te’vilini sordu. Onlarda yakın zamanda doğacak bir erkek çocuğun onun saltanatını bitireceğini ve yeni bir din getireceğini söylediler. Bu tabir Nemrud’u sinirlendirdi ve hemen bütün hamile kadınların bir köye toplanmasını,

²⁴⁷ Ahmet Güç, “Sâlih”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/32-33.

²⁴⁸ Ömer Faruk Harman, “İbrâhim”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/266-272.

an itibariyle hiç bir erkeğin eşine yaklaşmaması gerektiğini emretti ve o sene doğan bütün erkek çocukları öldürttü.

Ancak o esnada karısı hamile olan Âzer karısını Kûfe ile Basra arasında bulunan Ur şehrine veya Verkâ'daki bir mağaraya götürüp sakladı. Bir müddet sonra mağarada doğan İbrâhim a.s on beş aylık bir sürede sanki on beş yaşında bir delikanlı gibi gelişim gösterdi. Annesine ve babasına sizin Rabbiniz kimdir diye sorunca, annesi babandır, babasına sorduğunda ise oda Nemrut'tur dedi. Peki, Nemrut'un Rabbi kimdir diye sorunca babası ona kızdı ve sus dedi.²⁴⁹ Daha mağaradan çıkmadan bu sorularla anne ve babasını şaşkına çeviren İbrâhim a.s, mağaradan çıktığında ise gördüğü tabiat ve özellikle de sonrasında onu büyük bir tefekküre sevk edecek olan gök cisimlerinden çok etkilendi.

Mağaradan çıkışı esnasından derin düşüncelerin kendisini alıp götürdüğü İbrâhim a.s, gece olunca ay ve yıldızları görmüş, gecenin sessiz, sakin karanlığı adeta onu ötelere ötesine götürmüştü. Gök cisimlerindeki o muazzam ahenk ve etkileyici görünüm karşısında o hayretler ve şaşkınlıklar içerisinde kalmıştı. Ay²⁵⁰ ve yıldızları²⁵¹ görünce "acaba benim Rabbin bunlar mıdır" diye kendisini sorguladı. Ancak, yıldızlar sönüp kayınca ve ayda batınca bu kadar kolay varlığını yitiren şeylerin, onun Rabbi olamayacağını düşündü. Geceyi bu sorular ve tefekkürle geçiren İbrâhim a.s, sabah olduğunda güneşin²⁵² doğuşuyla yine bir başka tefekküre daldı. Fakat akşam onunda battığını görünce gecenin karanlığındaki tefekkür, güneşin batışıyla kemal buldu ve artık o bir var bir yok olan, kolayca kaybolup giden şeylerin onun Rabbi olamayacağına kanaat getirdi. İbrâhim a.s'ın kafasına bu sorular takıldıkça sanki kâinat kitabını okumuş, okudukça cenâb-ı hakkın ona vermiş olduğu hikmet nazarı ile cevap bulmuştu. Ve sonunda artık o her şeyi yoktan var eden, ona ve tüm kullarına verdiği akıl nimeti ile kendisinden haberdar eden Allah'a yönelmişti.²⁵³

---

²⁴⁹ Köksal, Peygamberler Tarihi, 142-146.

²⁵⁰ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Et-Tefsîru 'l-Vadîhu 'l-Müeyesser*, el-En'âm 6/77, (Beyrut: El Mektebetül Asriyye, 2007), 320.

²⁵¹ el-En'âm 6/76.

²⁵² el-En'âm 6/78.

²⁵³ el-En'âm 6/79.

İbrâhim a.s.'a yerde ve semada ne varsa onların egemenliği, bir manada da ilmi gösteriliyor ve öğretiliyordu.²⁵⁴ Aslında bütün bunları akledecek ve kavrayacak kabiliyet ona daha öncesinden verilmişti²⁵⁵ ama onun birçok yönüyle Allah'ın dilediği olgunluğa erişmesi beklenmişti. Burada gök cisimlerine tapan ve onlara karşı ilgi duyan bir topluluğa gönderilen İbrâhim a.s.'ın, Rabbine vuslatının onların şirke düştüğü bu noktadan olması ve ona gök cisimleri ile ilgili ilim verilmesi çok manidardır. Kur'ân-ı Kerîm'de İbrâhim a.s.'ın Allah'tan gayrisına yönelmediği,²⁵⁶ hiçbir zaman sapkın inançlara sahip olmadığı ve şirk batağına asla batmadığı kesin dille ifade edilmiştir.²⁵⁷ Çok merhametli, nahif ve halim bir kişiliğe sahipti. Babası Âzer Harranlı olup put yapıp satan bir put ustası ve aynı zamanda Nemrut'un putlarının bakımından sorumlu bir devlet görevlisiydi.²⁵⁸ Babasının bu şirk²⁵⁹ batağında yok olmasına bir evlat olarak vicdanı bir türlü müsaade etmiyordu.

İbrâhim a.s bir baba sevgisiyle yalvarırcasına babacığım seni duymayan, görmeyen, konuşmayan, sana faydası, zararı olmayan putlara tapmayı bırak,²⁶⁰ şeytanın seni aldatmasına müsaade etme,²⁶¹ ben senin hidayete ermeni istiyorum²⁶² sonsuz bir azaba duçar olmandan korkuyorum dedi.²⁶³ Fakat ne çareki babasının ona cevabı çok sert oldu. "Eğer putlarla uğraşmayı bırakmazsan ve kendine gelmezsen seni taşlatırım şimdi benden uzaklaş" dedi.²⁶⁴ Babasının bu tavrı karşısında yine edebini koruyarak cevabı sadece "Senin için dua edeceğim²⁶⁵ umulur ki hidayet bulursun" oldu.²⁶⁶

---

²⁵⁴ el-En'âm 6/75.

²⁵⁵ el-Enbiya 21/51.

²⁵⁶ en-Nahl 16/120.

²⁵⁷ es-Sâbûnî, *Et-Tefsîru'l-Vadıhu'l-Müeyesser*, el-Âl-i İmrân 3/67, 129.

²⁵⁸ Çakan-Solmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi*, 78-79.

²⁵⁹ el-En'âm 6/74.

²⁶⁰ el-Meryem 19/42.

²⁶¹ el-Meryem 19/44.

²⁶² el-Meryem 19/43.

²⁶³ el-Meryem 19/45.

²⁶⁴ el-Meryem 19/46.

²⁶⁵ el-Meryem 19/47.

²⁶⁶ et-Tevbe 9/114.

Akabinde diğer insanlara sordu “Neden putlara tapıyorsunuz?”²⁶⁷ Onlar da “Atalarımızda böyle inanıyorlardı²⁶⁸ ondan dolayı” dediler. İbrâhim a.s’la “Sen oyuncu musun”²⁶⁹ diyerek alay ettiler. İbrâhim a.s ise onlara Atalarının da onların da dalalette²⁷⁰ olduğunu puta, aya, güneşe yıldızda deđil²⁷¹ bunları yaratan Allah’a iman etmelerini söyledi.²⁷² Onlar sadece İbrâhim a.s ile tartıştılar ve inançlarından dönmeyeceklerini söylediler.

O zamanki insanlar adet olarak bayram günü yemekler yaparlar ve bu yemekleri put hanelere götürüp pulların önüne yemeklerin bereketlenmesi, kutsanması için bir müddet bırakır sonra bayram eğlenceleri bitince yemekleri alıp yerlerdi. Babasının ve toplumdaki insanların aşırı ısrarıyla İbrâhim a.s’da onlarla birlikte istemeye istemeye yola koyuldu.²⁷³ Puthaneye yaklaşınca gönlü buna hiç razı olmadığı için onların taptığı ve çok itibar ettiği gök cisimlerine bakıp²⁷⁴ “Ben biraz rahatsızım”²⁷⁵ dedi ve onları atlattı.²⁷⁶ Belki bir taktik olarak, belki de gerçekten Allah tarafından biranda hastalık gelmiş, belki de putlara tapılmasından ve putlardan olan rahatsızlığını mecazen dile getirmiş ki zaten her fırsatta bunu söylüyordu. Ancak yalan; karşılığı şer olan, batıl olan, gerçeklik taşımayan, şer’an herhangi bir yararı olmayıp hakikate muhalif olan sözdür.²⁷⁷

Onlar uzaklaşınca putların olduğu yere girip putlara “Hadi konuşsanıza, neden hareket etmiyorsunuz, yemeklerinizi neden yemiyorsunuz”²⁷⁸ diye haykırarak putları

---

²⁶⁷ eş-Şuarâ 26/70.

²⁶⁸ el-Enbiya 21/53.

²⁶⁹ el-Enbiya 21/55.

²⁷⁰ el-Enbiya 21/54.

²⁷¹ el-Fussilet 41/37.

²⁷² el-En’âm 6/80.

²⁷³ Çakan-Solmaz, *Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi*, 83-84.

²⁷⁴ es-Sâffât 37/88.

²⁷⁵ es-Sâffât 37/89.

²⁷⁶ es-Sâffât 37/90.

²⁷⁷ Mustafa Çağrııcı, “Yalan”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 41/297-300.

²⁷⁸ es-Sâffât 37/91-92.

paramparça yaptı.²⁷⁹ Fakat en büyük putu sağlam bıraktı.²⁸⁰ Eğlenceleri bitince yemekleri almaya gelen müşrikler putları paramparça görünce şoka uğradılar ve olayı Nemrut'a haber verdiler.²⁸¹ Tüm öfkeleriyle “Bunu kim yapmış olabilir”²⁸² diye bağırmaya başladılar. Nemrut “Var mı tahmin ettiğiniz biri” diye sorunca onlar da “Putlarımızın aleyhinde konuşan onlara hakaretlerde bulunan bir genç var”²⁸³ dediler ve o da “Kimdir o” diye sordu. “İbrâhim adında bir genç” dediler. “Hemen çağırın onu” dedi²⁸⁴ ve İbrâhim’ı getirdiler. “Sen mi yaptın bunu”²⁸⁵ diye sordular?²⁸⁶ İbrâhim a.s da bakın “Şu en büyükleri sağlam o diğerlerini parçalamış olabilir, ona sorun” dedi.²⁸⁷ İnkârcılar sen onların konuşmadığını bilmiyor musun dediler.²⁸⁸

Aslında İbrâhim a.s onlarla daha önceleri yaşadığı tartışmada onlara putlarını parçalayacağını söylemişti²⁸⁹ ve zaten onların da ilk ondan şüphelenmeleri bundan dolayıldı. İbrâhim a.s onlara “Mademki putların konuşmadığını, hareket edemeyeceğini biliyorsunuz,²⁹⁰ kendine bile yarı ve zararı olmayan²⁹¹ bu şeylere neden tapıyorsunuz” dedi.²⁹² Onlar biranda İbrâhim a.s.’ın konuşmalarını çok mantıklı buldular²⁹³ ama biraz sonra yine inkârlarına devam ettiler. Daha sonra Nemrut bu keskin zekâlı gençle cedele girdi. İbrâhim a.s “Benim Rabbim²⁹⁴ öldürür ve diriltir” dedi. Nemrud “Ben de öldürür ve diriltirim mesela, iki kişiden birini öldürsem diğerini

---

²⁷⁹ es-Sâffât 37/93.

²⁸⁰ el-Enbiya 21/58.

²⁸¹ Çakan-Solmaz, *Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi*, 82.

²⁸² el-Enbiya 21/59.

²⁸³ el-Enbiya 21/60.

²⁸⁴ el-Enbiya 21/61.

²⁸⁵ el-Enbiya 21/62.

²⁸⁶ es-Sâffât 37/94.

²⁸⁷ el-Enbiya 21/63.

²⁸⁸ el-Enbiya 21/65.

²⁸⁹ el-Enbiya 21/57.

²⁹⁰ el-Enbiya 21/67.

²⁹¹ es-Sâffât 37/95-96.

²⁹² el-Enbiya 21/66.

²⁹³ el-Enbiya 21/64.

²⁹⁴ el-Enbiya 21/56.

hayatta bıraksam, birini diriltmiş diğeri öldürmüş olurum” dedi. Bunu üzerine İbrâhim a.s “Allah c.c güneşi doğudan doğduruyor hadi sende batıdan doğdur”²⁹⁵ deyince hepsi şaşkınlıklar içinde onunla konuşarak baş edemeyeceklerini anladılar. Öfkelerinden burunlarından soluyan müşrikler “Hadi ne duruyorsunuz bir yerde onu yakıp öldürelim” dediler.²⁹⁶ Binalar yüksekliğinde²⁹⁷ odunları yığarak büyük bir ateş yaktılar ve onu ateşe attılar. Ama Allah onların tuzaklarını boşa çıkarmış²⁹⁸ ve ateş İbrâhim a.s’ı yakmamış²⁹⁹ bilakis ona esenlik bir yer olmuştu.³⁰⁰

Ateşin içinden yanmadan³⁰¹ sağ salim çıkınca³⁰² daha önce ona inanmayan insanlarda bir kısmı iman etti. Yeğeni Lût a.s³⁰³ ve amcasının kızı Hz. Sâre’de ona inananlar arasında idi. İbrâhim a.s ve sahâbesi Şam’a oradan Ürdün’e oradan da Mısıra hicret ettiler.³⁰⁴ Mısıra vardıklarında Firavun’un askerleri onları durdurdular ve krala haber verdiler. Bir grup yabancı geldi ve “İçlerinde çok güzel olan bir kız var” dediler Firavun “Huzuruma getirin” dedi. İbrâhim a.s kendilerinin nereden, niçin geldiklerini anlattı kralda yanındaki kadın kimdir diye sorunca “Kız kardeşim” dedi. Sonra kral “Sen git o kız gelsin” dedi. İbrâhim a.s Hz. Sâre’ye “Krala benim eşim olduğunu söyleme ben ona benim kardeşim diye söyledim” dedi. Kral Hz. Sâre’yi görünce çok beğendi ve ona birkaç defa yeltenmek istedi ancak kolu ağırlaştı, büyük bir acı hissetti bunun üzerine onun farklı biri olduğunu anladı ve gidebilirsin dedi. Kral kızına onlara Hz. Hâcer’i köle olarak hediye etmesine ve bazı ihsanlarda bulunmasını emretti. Sadece yol azıklarını kabul eden İbrâhim a.s’a kabul etmeyeceği için kralın kızı

---

²⁹⁵ el-Bakara 2/258.

²⁹⁶ el-Enbiya 21/68.

²⁹⁷ es-Sâffât 37/97.

²⁹⁸ es-Sâffât 37/98.

²⁹⁹ es-Sâbûnî, *Et-Tefsîru ’l-Vadıhu ’l-Müeyesser*, el-Ankebût 29/24, 975.

³⁰⁰ el-Enbiya 21/69.

³⁰¹ es-Sâffât 37/99.

³⁰² el-Meryem 19/48.

³⁰³ el-Meryem 19/49.

³⁰⁴ el-Ankebût 29/26.

yiyeceklerin altına mücevherler koydu sonra onlara lazım olur diye. Oradan da göç eden bu insanlar daha sonra Filistin'e³⁰⁵ yerleştiler.³⁰⁶

Hz. Sâre'nin uzun yıllar çocuğu olmayınca İbrâhim a.s.'a Hz. Hacer'le evlenmesini söyledi ve evlendiler. İbrâhim a.s, Allah c.c'dan sâlih bir evlat³⁰⁷ duasında bulun Allah c.c onun bu duasını kabul etti ve ona halim bir çocuk³⁰⁸ olan İsmail a.s'ı bahşetti. Hz. Hacer'in çocuğu olunca Hz. Sâre, onu kıskanmaya başladı ve bir süre sonra İbrâhim a.s'dan Hz. Hacer'i evden uzaklaştırmasını başka bir yere götürmesini istedi. İbrâhim a.s'da ilahi bir kararla Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i ıssız bir çöl olan Mekke'ye götürdü. Onların orada korunması, sahip çıkılması, rıziksız kalmamaları Allah c.c'nun emirlerini yerine getirmeleri için dua etti. İsmail a.s büyüyünce İbrâhim a.s, bir rüya görür. Rüyasında oğlu İsmail a.s'ı kurban ettiğini görür ve bu rüya birkaç defa tekrarlanır. Bunun üzerine İbrâhim a.s artık bunun bir emir olduğunu anlar ve evladına durumu anlatır.³⁰⁹ İsmail a.s babasının kendisine anlattığı bu olayı büyük bir tevekkül ile karşılayarak babasına üzülmemesini, kendisinin buna sabır göstererek hiçbir karşılık vermeyeceğini söyler. Allah c.c bunu bir imtihan olduğunu ve bu imtihanı kendisi, eşi ve oğluyla beraber büyük bir başarı ile geçtiklerini bildirir.³¹⁰ Daha sonra cenâb-ı hak onlardan Kâbe'yi inşâ etmelerini istedi³¹¹ ve onlarda bu emri³¹² yerine getirdiler.³¹³

Günlerden bir gün İbrâhim a.s'ın evine tanımadığı yabancı misafirler geldi.³¹⁴ Her ne kadar insan suretinde olsalar da hal ve hareketleri değişik olan bu kişiler hane halkını

---

³⁰⁵ el-Enbiya 21/71.

³⁰⁶ Prof. Dr. Ömer Dumlu- Prof. Dr. Rıza Savaş, *Kur'ân Atlası*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 86-90.

³⁰⁷ es-Sâffât 37/100.

³⁰⁸ es-Sâffât 37/101.

³⁰⁹ es-Sâffât 37/102.

³¹⁰ es-Sâffât 37/103-106.

³¹¹ el-Bakara 2/127.

³¹² el-İbrâhîm 14/37.

³¹³ es-Serih, 'Alâm 'ül--Kur'ân, 30.

³¹⁴ el-Zâriyât 51/25.

tedirgin etmiş³¹⁵ ve korkutmuştu.³¹⁶ İbrâhim a.s onlara et yemeği³¹⁷ ikram etti³¹⁸ onlarda kendilerinin Allah c.c melekleri olduğunu ve kendilerinden korkmamaları³¹⁹ gerektiğini söylediler.³²⁰ İbrâhim a.s'a bir evlat müjdesin³²¹ de buldukları esnada çocuğu olmayan Hz. Hacer gülerek³²² ve şaşkınlıkla³²³ “Yaşlı bir karı kocadan bu nasıl olacak” dedi.³²⁴ Aynı şekilde yaşı bir hayli ilerlemiş olan İbrâhim a.s'da çok çok şaşırıldı.³²⁵ Melekler onlara Allah c.c dilerse³²⁶ bunun kolay olduğunu³²⁷ bildirdiler ve onlara İshâk a.s'ı müjdelediler.³²⁸ İbrâhim a.s bunca yaşına rağmen kendisine İsmail ve İshak a.s'ı³²⁹ ihsan eden Allah c.c'ya hamd etti.³³⁰

İbrâhim a.s çok büyük imtihanlar vermiş ve her imtihanı da başarı ile neticelendirmişti. Ancak onun hayatından alınacak çok dersler vardır. Her türlü zorluğa karşı davasından vazgeçmeyen, zekâsıyla muhatapları şaşkına çevirip aciz bırakan, cesaretiyle toplumu harekete geçiren cevval yönüyle kurtuluşa giden yolun simgesi olmuş, merhameti, dürüst kişiliği ve samimiyetiyle gönüllerde taht kurmuştur. Bir peygamber oluşunun yanında sosyal ilişkileri ve insanlara yaklaşımıyla da bir toplum kahramanı ve bir gönül insanı nasıl olunur onun en güzel örneğini sergilemiştir.

---

³¹⁵ el-Hûd 11/70.

³¹⁶ el-Hicr 15/52.

³¹⁷ el-Zâriyât 51/26.

³¹⁸ el-Zâriyât 51/27.

³¹⁹ el-Hicr 15/53.

³²⁰ el-Zâriyât 51/28.

³²¹ el-Hicr 15/69.

³²² el-Hûd 11/71.

³²³ el-Zâriyât 51/29.

³²⁴ el-Hûd 11/72.

³²⁵ el-Hicr 15/54.

³²⁶ el-Hûd 11/73.

³²⁷ el-Hicr 15/55.

³²⁸ el-Zâriyât 51/30.

³²⁹ es-Sâbûnî, *Et-Tefsîru 'l-Vadhu 'l-Müyesser*, el-İbrâhîm 14/39, 637.

³³⁰ es-Serih, 'Alâm'ül-Kur'ân, 32.

3.5 Lût (a.s) Kavmi (Topluluğu)

İbrâhim a.s kardeşi Haran'ın oğlu olup ona ilk iman eden kişidir. Amcası İbrâhim a.s ile Mısır seferine katılmış dönüşte ise Kenan diyarı Filistin topraklarının olduğu bölgeye yerleşmiştir. İbrâhim a.s ve Lût a.s çok mal ve mülke sahip olmuşlardı. Malların çokluğu sebebiyle oldukları yerleşim bölgesinin iki aileye yetersiz gelmesinden dolayı yeğeni Lût a.s'ı Sodom-Gomore tarafına gönderdi. Her ne kadar hayatın normal akışında yaşanan şeylerin, zâhiri sebepleri olsa da bâtını bir hakikate gebedir. Kur'ân-ı Kerim bütünlüğünde Lût a.s'ın Sodom-Gomore bölgesine gitme meselesine baktığımızda aslında ilahi bir emirle gerçekleştiğini anlamaktayız.³³¹ Buraya ilk yerleştiğinde kral mallarına el koyuca durumu amcası İbrâhim a.s'a haber verdi oda ordusuyla birlikte gelip onları bozguna uğrattılar ve Lût a.s'ın mallarını geri aldılar. Lût a.s amcası gibi çok akıllı, zeki, kabiliyetli, sâlih ve temsil yeteneğine haiz etkileyici ve mütevazı bir kişiliğe sahipti. Mısır seferinde bile kafilenin sözcülüğünü yapmıştı.³³²

Sodom ve Gomore erkekleri sakallarını kesen, bıyıklarını uzatan, genelde kırmızı renkte giyinen, yoldan geçenlere laf atıp sataşan, kendi aralarında ıslık çalıp alkış tutan, şehre gelen yabancı erkeklere tecavüz eden, onları soyan, banyo yaparken bile erkek erkeğe oynayan ve aşırı derece alkol tüketen şehvetlerinin esiri olmuş dünya sarhoşu bir topluluktu.³³³ Lût a.s geldiği toplumda daha önceki kavimlerde görülmeyen³³⁴ eşcinsellik tutkusu almış başını gitmişti.³³⁵ Toplum ahlaki değerlerini o kadar kaybetmiş, o kadar sınır tanımaz hale gelmişti ki, artık erkekler kadınlara ilgi duymuyor kadınlar ise bunun menfi karşılığı olarak da birbirleri ile tatmin oluyorlardı. İşte böyle bir topluma hidayet rehberi olarak Allah c.c Lût a.s'ı göndermişti.³³⁶ Lût a.s onlara “Allah c.c sizler için kadınlar yaratmışken³³⁷ neden birbirinizle ilişkiye

³³¹ Dr. Şevki Ebu Halil, Atlas'ul-Kur'ân. (Beyrut: Dar'ul Fikr, 2017), 42-43.

³³² Dumlu- Savaş, *Kur'ân Atlası*, 119.

³³³ Yusuf Abdullah Faysal el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. (Riyad: Mektebet'ül-Abikan, 2019), 129.

³³⁴ el-A'râf 7/80.

³³⁵ el-Ankebût 29/28.

³³⁶ Çakan-Solmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi*, 89.

³³⁷ el-A'râf 7/81.

giriyorsunuz,³³⁸ neden böyle iğrenç³³⁹ ve aşağılık davranışlarda buluyorsunuz³⁴⁰ kendinize gelin, aklınızı başınıza alın” dedi.³⁴¹

Onlarda “Sen bize ahlak dersimi veriyorsun³⁴² bizim namus bekçimiz misin” diye çıkıştılar. “Madem çok rahatsız oluyorsun³⁴³ bizden o zaman burayı terk et³⁴⁴ ya da biz sana terk ettiririz” dediler. Lût a.s “Ben size³⁴⁵ Allah c.c tarafından gönderilmiş bir peygamberim,³⁴⁶ yanlışlarınızdan dönün bana itaat edin³⁴⁷ sizden hiçbir maddi beklentimde yok,³⁴⁸ ben karşılığımı sadece Allah c.c’den bekliyorum” diye onlara tebliğde bulundu. Ancak onlar Lût a.s’ı sadece dalgaya aldılar,³⁴⁹ tehdit ettiler ve yalanlamakla yetindiler.³⁵⁰ Lût a.s’ın iki kızı vardı. Bir gün kızlar şehrin girişinde buldukları sırada, çok yakışıklı tanımadıkları birkaç genç geldi.³⁵¹ Bu gençler kızlara “Bizi misafir edebilir misiniz” diye sordular.

Kızlarda “Babamıza soralım kabul ederse tabii ki de olur” dediler. Koşarak hemen Lût a.s’a “Gelen kızlar, baba şehrin girişinde çok yakışıklı birkaç genç var bize misafir olmak istiyorlar” dediler. Lût a.s hemen gençlerin yanına gitti ve onları gizlice evine getirdi. Eve gelen misafirlere “Sizler buralardan değilsiniz yabancıya benziyorsunuz” dedi Lût a.s. o esnada içinde bir korku ve daralma vardı, çünkü şehirdekiler bu yakışıklı gençlerin geldiğinden haberdar olurlarsa onlara ilişmek isterler.³⁵² Lût a.s’ın karısı gizlice giderek şehirdeki erkeklere haber verdi. “Bize daha önce hiç görmediğim

---

³³⁸ eş-Şuarâ 26/165-166.

³³⁹ eş-Şuarâ 26/168.

³⁴⁰ en-Neml 27/54.

³⁴¹ en-Neml 27/55.

³⁴² el-A'râf 7/82.

³⁴³ en-Neml 27/56.

³⁴⁴ eş-Şuarâ 26/167.

³⁴⁵ eş-Şuarâ 26/161.

³⁴⁶ eş-Şuarâ 26/162.

³⁴⁷ eş-Şuarâ 26/163.

³⁴⁸ eş-Şuarâ 26/164.

³⁴⁹ el-Ankebût 29/29.

³⁵⁰ eş-Şuarâ 26/160.

³⁵¹ es-Sâbûnî, *Et-Tefsîru'l-Vadihu'l-Müeyesser*, el-Hicr 15/61-62, 646.

³⁵² el-Hûd 11/77.

yüzleri pırıl pırıl çok yakışıklı gençler geldi” dedi.³⁵³ Şehirdeki bu sapkınlar koşarak³⁵⁴ Lût a.s.’ın evine geldiler³⁵⁵ ve gençleri bize ver dediler.

Lût a.s. “Ne olur yapmayın, beni misafirlerime karşı rezil etmeyin,³⁵⁶ eğer evlenmek istiyorsanız ben kızlarımla sizi evlendireyim³⁵⁷ ama bunu yapmayın” dedi. Onlar da “Biz kızlarını istemiyoruz sen bizim derdimizi biliyorsun” dediler.³⁵⁸ Bu durum karşısında çaresiz kalan Lût a.s. perişan olmuştu “Onlara karşı keşke güç yetire bilseydim, karşı koyacak gücüm olsaydı”³⁵⁹ diye kendini kahretmeye başladı. O esnada bu gençler kendilerinin Allah’ın melekleri olduğunu, kendisini üzmemesi gerektiğini ve bu sapkın insanların kendilerine hiçbir şekilde zarar veremeyeceklerini söylediler.³⁶⁰ Şehvetlerinin esiri olmuş bu azgın grup³⁶¹ içeri zorla girerek³⁶² meleklerle musallat olmaya çalıştılar.

Cebraîl a.s. evin arka tarafından içeri sızmaya çalışan grubu bir çırpıda kanatlarıyla öyle bir darp etti ki, gözler sadece kör olmakla kalmadı, gözlerinin içinde bulunduğu azalar dahi tamamen silinde³⁶³ sanki yüz bölgelerin daha önce gözleri hiç yokmuş gibi oldular.³⁶⁴ Bütün bu olanlar karşısında artık son noktaya gelmiş olan Lût a.s. Allah c.c yardım istedi³⁶⁵ ve duası anın kabul buldu. Melekler bu toplumun artık haddi aştıklarını merhamet olunmalarının imkânsız olduğunu söylediler. Onların gelmesini

---

³⁵³ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 135-136.

³⁵⁴ el-Hûd 11/78.

³⁵⁵ el-Hicr 15/67.

³⁵⁶ el-Hicr 15/68-69.

³⁵⁷ el-Hicr 15/71.

³⁵⁸ el-Hûd 11/79.

³⁵⁹ el-Hûd 11/80.

³⁶⁰ el-Hûd 11/81.

³⁶¹ el-Ankebût 29/30.

³⁶² eş-Şuarâ 26/169.

³⁶³ el-Kamer 54/37.

³⁶⁴ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 138.

³⁶⁵ el-Hicr 15/64.

istedikleri azabın³⁶⁶ bu gece sabaha karşı³⁶⁷ geleceğini Lût a.s.'a bildirdiler.³⁶⁸ Lût a.s Allah c.c'dan kendisinin ve ailesinin kurtulmasını diledi.³⁶⁹ Melekler Lût a.s'a "Aileni hazırla, bu gece sabaha³⁷⁰ karşı şehirden çıkın, ancak giderken kimse arkasına dönüp bakmayın"³⁷¹ diye, çok ciddi bir şekilde uyardılar.

Korkunç bir sesle³⁷² ve fırtınayla başlayan, yağmur³⁷³ şeklinde kor damlalarından³⁷⁴ oluşan balçık³⁷⁵ gibi taşlar³⁷⁶ bu azgın topluğun üzerine³⁷⁷ yağmaya başladı.³⁷⁸ Lût a.s.'ın duası üzere tüm aile fertleri³⁷⁹ yani kızları ve eşi dâhil olarak kurtulacaklardı.³⁸⁰ Ne var ki kalbinde hastalık bulunan hain eşi³⁸¹ şehir çıkarken meleklerin ikazına uymayıp arkasına bakınca oda o anda kavmi ile birlikte helak³⁸² oldu.³⁸³ İlmî ezelisinde Allah c.c tarafından bilindiği için bu hadise karısının da kurtulamayacağı³⁸⁴ ayetler de yine bildirilmişti.³⁸⁵ Kur'ân-ı Kerîm de "ashâbü'l-mü'tefikât" yerle bir edilen şehrin halkı³⁸⁶ diye adlandırılan bu yere, ayetlerde dikkat çekilmiş³⁸⁷ buranın

---

³⁶⁶ el-Hicr 15/63.

³⁶⁷ el-Hicr 15/66.

³⁶⁸ el-Ankebût 29/34.

³⁶⁹ eş-Şuarâ 26/175.

³⁷⁰ el-Kamer 54/38.

³⁷¹ el-Hicr 15/65.

³⁷² el-Hicr 15/73.

³⁷³ en-Neml 27/58.

³⁷⁴ el-Hûd 11/74.

³⁷⁵ el-Hûd 11/82.

³⁷⁶ el-A'râf 7/84.

³⁷⁷ el-Hûd 11/83.

³⁷⁸ eş-Şuarâ 26/173.

³⁷⁹ eş-Şuarâ 26/170.

³⁸⁰ el-Kamer 54/34.

³⁸¹ eş-Şuarâ 26/171.

³⁸² eş-Şuarâ 26/172.

³⁸³ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 140.

³⁸⁴ el-A'râf 7/83.

³⁸⁵ es-Sâbûnî, *Et-Tefsîru'l-Vadhu'l-Müeyesser*, en-Neml 27/57, 942.

³⁸⁶ el-Hicr 15/72.

³⁸⁷ el-Hicr 15/77.

yol üzere³⁸⁸ olduğu, gelip geçenlerin görmesi³⁸⁹ için ibret³⁹⁰ vesikası³⁹¹ olarak bırakıldığı³⁹² anlatılmaktadır.³⁹³

İtalya'nın Campania bölgesinin Napoli semtinde bulunan Pompei şehrinde, Lût a.s kavmine gelen azaba benzer helak olmuş bir topluluğun kalıntıları bulunmaktadır. Lût a.s'a ait toplumun bu olduğu, anlatılan olayların burada cereyan ettiğini iddia edenler bulunmaktadır. Ancak Kur'ân-ı Kerim de ve diğer tarihi kaynaklarda verilen bilgilerle zaman ve mekân bakımından bu iddia ters düşmektedir. Lût a.s bu olaydan sonra kızları ile beraber Allah c.c'nın koruması ile kurtulur ve Sughar şehrine yerleşir.³⁹⁴

3.6 Yûsuf (a.s) Kavmi (Topluluğu) ve Âl-i Ya'kub (a.s)

Ya'kub a.s'ın Rahel adındaki eşinden doğan ve on iki çocuğundan biri olan Yûsuf a.s, Kur'ân'da mezkur peygamberler, anlatılan kıssalar, surede bahsedilen konular, sure anlatım şekli ve dizaynı bakımından en dikkat çeken sure ve en meşhur peygamberlerden biridir. Ahsenü'l-kasas (kıssaların en güzeli) diye tabir edilen bu konular Kur'ân-ı Kerim'de kendi adını alan Yûsuf suresinde geçmektedir. Kaynaklarda Yûsuf, Yûsef, Yûsif olarak üç farklı şekilde kullanılan Yûsuf kelimesinin aslının İbrânîce Yosef olduğu; “ortadan kaldırmak” asaf, “arttırmak, ilâve etmek” yasaf veya arapça “üzülmek” esef, “üzen” Yûsif, “üzülen” Yûsef gibi anlamlar taşıdığı bildirilmektedir. Nesebi Yûsuf b. Ya'kub b. İshak b. İbrâhim a.s'a dayanmaktadır.³⁹⁵ İbrâhimî bir duanın tecellisi olarak peygamber bir babadan tezahür eden Yûsuf a.s, farklı yapısı, kişiliği, hal ve hareketi ile kardeşleri arasında en dikkat çekendi. Bir gün babasına gördüğü olağan üstü bir rüyasını anlattı. Onun babasının nazarında da farklı bir yeri vardı.

---

³⁸⁸ el-Hicr 15/76.

³⁸⁹ el-Ankebût 29/35.

³⁹⁰ eş-Şuarâ 26/174.

³⁹¹ es-Sâbûnî, *Et-Tefsîru 'l-Vadihu 'l-Müeyesser*, es-Sâffât 37/137-138, 1126.

³⁹² el-Hicr 15/75.

³⁹³ Mustafa Öztürk, “Mü'tefike”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/185-186.

³⁹⁴ Dumlu- Savaş, *Kur'ân Atlası*, 119.

³⁹⁵ Ömer Faruk Harman, “Yûsuf”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/1-5.

Kardeşlerinin ona karşı olan kıskançlıklarının farkında olan babası, bu rüyasını kimseye anlatmamasını söyledi. Ancak kardeşleri onun rüyasını duyunca kıskançlık krizine girdiler ve Yûsuf a.s.'a karşı gözlerini nefret bürüdü. Kendi aralarında plan yapmaya başladılar. Bazıları onu öldürelim derken, bazıları da hayır öldürmeyelim onu uzak bir yere götürüp atalım dediler. Sonunda öldürmeden onu yok etme hususunda ittifak ettiler. Babalarından yarın gezmeye onlarla beraber Yûsuf a.s.'ın da gelmesini istediler. Ya'kub a.s onların kardeşlerine karşı tutumunu bildiği için izin vermek istemedi ama onlar çok ısrarcı oldular. Ya'kub a.s, Yûsuf a.s'a "Oğlum sen de gitmek istiyor musun" diye sordu. Babasının ona sormasındaki maksat aslında kardeşleri ile gitmesini istemediği içindi. Babası kardeşlerine tekraren "Yûsuf'un başına bir şey gelir, kurt falan yerde beni derin bir üzüntüye sevk edersiniz" dedi. Yûsuf a.s çocuk aklıyla onlarla gezmeye, oynamaya heves etti ve onlarla beraber gitti.³⁹⁶

Çölde ıssız bir noktaya varınca Yûsuf a.s.'ın bütün yalvarmalarına rağmen insafsızca orada bulunan derin bir kuyuya attılar. Yûsuf a.s.'ın gömleğini aldılar bir hayvan kanına bulayıp babaları Ya'kub a.s'a getirdiler. Timsah gözyaşlarıyla "Ey babamız kardeşimizi kurt yedi, işte buda kanlı gömleği" dediler. Ya'kub a.s gömlekte hiçbir yırtık olmadığını görünce "Ne kadar da mütevazı bir kurtmuş yerken gömleğe hiçbir zarar vermemiş" diyerek onlara inanmadığını yüzlerine vurdu ve "Artık bundan böyle bana güzel bir sabır düştü" dedi.³⁹⁷ İçlerinden bir tanesinin vicdanı buna el vermedi ve her gün kardeşlerinden gizli olarak kuyuya gelip Yûsuf a.s'a yiyecek veriyordu. Bir gün yine geldiğinde onu kuyuda bulamayınca etrafa baktı ve oradan geçen bir kervanın Yûsuf a.s.'ı aldığını görünce hemen kardeşlerine haber verdi.³⁹⁸ Onlarda hızlı bir şekilde gelerek kervanı yakaladılar ve çok az bir para karşılığında Yûsuf a.s.'ı köle olarak sattılar. Kervan Mısır'a ulaştığında Yûsuf a.s.'ı köle pazarında satışa çıkarttılar.³⁹⁹

---

³⁹⁶ el-Yûsuf 12/4-13.

³⁹⁷ Muhammed ESED, *Kur'ân Mesajı*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, el-Yûsuf 12/15-18 (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 558.

³⁹⁸ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 278.

³⁹⁹ el-Yûsuf 12/19-20.

Kralın hazinelerinden sorumlu hiç çocuğu olmayan Aziz Yûsuf a.s'ı görünce çok beğendi ve hemen satın aldı. Aziz eve gelince hanımına “Bu köleye iyi bak belki ileride evlat ediniz” dedi. Azizde iktidarsızlık hastalığı olduğu için eşi ile münasebette bulunamıyordu.⁴⁰⁰ Yûsuf a.s belli bir olgunluğa erişince Züleyha'nın ona karşı olan aşkı artık tahammül edilemez hale gelmişti. Züleyha kimsenin olmadığı bir gün kapıyı Yûsuf a.s'ın üstüne kapatıp biranda ona yaklaşmak istedi. Yûsuf a.s “Ben Allah c.c'dan korkarım ve beni evine alıp bana sahip çıkan bir insana karşı nasıl böyle bir ihanet içinde olurum” diyerek Züleyha'nın elinden kurtulmaya çalıştı. Güç bela kadından kaçamaya çalışırken biranda kadının kocası Aziz karşılarına çıktı. Yûsuf a.s'dan istediğini alamayan Züleyha tüm öfkesiyle Aziz'e, eşine karşı tacizde bulunan bu köleye “Bunun bedelini en ağır bir şekilde ödetmelisin” dedi. Yûsuf a.s kendisinin kesinlikle böyle bir şey yapmadığını bilakis Züleyha'nın ona saldırdığını söyledi.⁴⁰¹

O esnada Aziz'in yanında olan âkil bir yakını “Gömlek arkadan yırtılmış, şayet önden yırtılmış olsaydı o zaman eşinin söylediklerine itibar edilirdi” dedi. Aziz Yûsuf a.s'a bu olaydan kimseye bahsetmemesini, karısına da bu yaptığı hatadan dolayı tövbe etmesini söyledi.⁴⁰² Aziz Mısır'da makam sahibi ve aynı zamanda ciddi itibarı olan bir adamdı. Dolayısıyla böyle bir şeyin duyulması onun açısından çok büyük bir itibar kaybı demektir. Ancak Züleyha'nın ferman dinlemeyen gönlü, bu meselenin duyulmasına sebep olmuş, yakın çevredeki üst düzey insanların hanımları tarafından dillere düşmüş, âşık olduğu kişinin de köle olması alay konusu olmuştu. Bir taraftan zapt edemediği kalbi, bir taraftan da kocasına yakalanarak ifşa olan aşkı yetmezmiş gibi şimdide milletin diline dolanan Züleyha, gemileri yakmış dedikodusunu yapan kadınları topluca eve çağırmişti.

Kadınlar eve gelince soymaları için ellerine birer bıçak ve meyve verdi. Züleyha Yûsuf a.s'a seslenerek “İçeri gel” dedi. Yûsuf a.s'ı gören kadınlar “Bu insan değil ancak bir melek olabilir” dediler.⁴⁰³ Kadınlar Züleyha'yı Yûsuf a.s'ı görmezden önce iki şeyden dolayı kınamışlardı; birincisi Züleyha çok güzel ve çekici bir kadındı nasıl olurda bir köle parçasına tevessül edebilirdi. İkincisi ise madem böyle bir isteği vardı bunu kendi

---

⁴⁰⁰ Köksal, Peygamberler Tarihi, 280.

⁴⁰¹ el-Yûsuf 12/21-25.

⁴⁰² el-Yûsuf 12/26-29.

⁴⁰³ Esed, *Kur'ân Mesajı*, el-Yûsuf 12/30-31, 561-562.

güzelliğine denk gelecek üst düzey ve yakışıklı bir erkekte arzulaya bilirdi. Züleyha'nın kadınları toplama amacı, şayet onlar kendi yerinde olsalar, onlarında Yûsuf a.s.'ı gördüklerinde kendisi gibi kayıtsız kalamayacaklarını ispatlamak, hem de böylesine yakışıklı bir gence köle olsa bile âşık oluna bileceğini ve bununda kendisi gibi bir kadın açısından bir eksiklik teşkil etmeyeceğini kabullendirmektir. Her şeye rağmen Yûsuf a.s.'a karşı musallat tavrını değiştirmeyen Zeliha tehditvâri bir şekilde, eğer Yûsuf a.s.'ın kendi isteğini yerine getirmezse zindanlarda çürüyeceğini söyledi.⁴⁰⁴ Yûsuf a.s. bütün bu olanlar karşısında kadınlar tarafından tehdit altında yaşamaktansa zindanda olmak daha hayırlıdır diyerek Rabbine ilticada bulundu. Apaçık bütün delilleri gören Aziz, Yûsuf a.s.'ın tamamen suçsuz olduğunu bilmesine rağmen itibarının sarsılacağından korkarak yine de onun hapse atılmasını istedi.⁴⁰⁵

Yûsuf a.s. ile beraber hapse kralın şarapçısı ve fırıncısı da girdi. Bu kişiler Yûsuf a.s.'ın halinden farklı ve hakim bir insan olduğunu anladılar. Bir gördükleri rüyalarını Yûsuf a.s.'ın yorumlamasını istediler. Onların bu talepleri üzerine Yûsuf a.s. Allah c.c. ona vermiş olduğu rüya tabiri ilmiyle rüyalarını yorumlayacağını ancak ondan önce birkaç hususu onlarla paylaşmak istediğini söyledi. Öncelikle kendisinin şirk batağına batmamış tertemiz bir peygamber soyundan geldiğini bildirdi. Herkesi, her şeyi yaratan, yaşatan sonsuz güç ve irade sahibi olan Allah c.c.'dan başkasına asla tapmamalarını, Mısırlıların ilah kabul ettiği putları terk etmelerini tebliğ etti. Bu vesileyle ilk irşad vazifesini de ifa etmiş ve peygamberliğini de bir manada ilan etmişti. Onun tabirine göre biri kurtulacak diğeri de idam edilecekti. Kurtulacak olana "Sen kralın yanında görev alacaksın onun yanında benden bahset" dedi. Hapisten çıkan mahkûmlardan biri Yûsuf a.s.'ın dediği gibi kralın yanında görev aldı ancak Yûsuf a.s.'ı unutmuştu.⁴⁰⁶

Kral bir gün enteresan bir rüya görür ve etrafındaki bilginleri toplar, onlara bunun tabirini sorar. Onlardan bazıları yorumlamaya çalışır ama kralın aklına yatmaz bir çoğunluğu da bu rüyayı tabir etmekten aciz olduğunu söyler. Kralın yanında hizmetli olan Yûsuf a.s.'ın hapisane arkadaşı, o anda Yûsuf a.s.'ı hatırlar ve krala "Efendim ben bunu yorumlayabilecek birini biliyorum beni hemen zindana gönderin" dedi.

---

⁴⁰⁴ es-Serih, 'Alâm'ül--Kur'ân, 47-8.

⁴⁰⁵ el-Yûsuf 12/32-35.

⁴⁰⁶ el-Yûsuf 12/36-42.

Arkadaşı Yûsuf a.s.'a kralın rüyasını anlattı ve o da rüyayı yorumladı. Yûsuf a.s.'ın yorumu kralın çok hoşuna ve kral “Onu bana getirin” dedi. Zindandan çağırılan Yûsuf a.s bunu kabul etmedi ve “Krala söyleyin o toplanan kadınlar neden ellerini kesmişlerdi bunu bir soruştursun” dedi. Kralın huzuruna getirilen kadınlar Yûsuf a.s'dan hiçbir yanlış hareket görmediklerini söylediler. Azizin hanımı da bu esnada itirafta bulunarak bütün suçun kendisinde olduğunu Yûsuf a.s.'ın tamamen masum olduğunu söylemekten kendini alamadı. Böylece ilmi gibi ahlakının da üstün olduğu kanıtlanınca kral Yûsuf a.s.'a “Sana devlette çok üst düzey bir makam vereceğim çünkü sen aynı zamanda çok güvenilir birisin” dedi. Yûsuf a.s kendisine verilecek bu görevin Hazine ve Maliye Bakanlığı olmasını talep etti ve kral da kabul etti.⁴⁰⁷

Kralın rüyasında gördüğü ve Yûsuf a.s.'ın da te'vil ettiği kıtlık Mısır'da başlamış herkes erzak almak için krala geliyordu. Yûsuf a.s.'ın kardeşleri de öz kardeşi Bünyamin'i almadan erzak almaya gelmişlerdi.⁴⁰⁸ Yûsuf a.s onlara sizin baba bir kardeşiniz nerede diye sordu ve onlara bir dahaki gelişinizde eğer o kardeşinizi getirmezseniz bir daha gelmeyin dedi. Onlara istedikleri malları verirken bol bol koydurmuş ve ödedikleri ücretleri de gizlice çuvalların içine bıraktırmıştı ki tekrar gelmek için iyice heveslensinler. Eve döndüklerinde babalarına kralın bir daha ki sefere Bünyamin'i de götürmelerini istediğini söylediler. Yakub a.s daha önce Yûsuf a.s'a yaptıklarınızı şimdi de ona mı yapacaksınız dercesine onlara güvenmediğini dile getirdi. Bu arada çuvalların içinden erzaklarla beraber ödedikleri ücretlerinde çıktığını görünce sevinç ne yapacaklarını şaşırıldılar. Babalarına yalvarmaya başladılar “Ne olur izin ver Bünyamin'de bizimle beraber gelsin sana her türlü garantiyi verebiliriz” dediler.⁴⁰⁹

Onların bu yoğun ısrarlarından sonra Yakub a.s oğullarına Mısır'a gidin ama şehre farklı yerlerden girin, kaderde olan başınıza gelir diye çok manidar bir cümle kullandı. Yakub a.s'da bir peygamberdi ve ona olacak olan şeyler vahyedilmişti. Mısır'a vardıklarında Yakub a.s kardeşi Bünyamin'i görünce yanına çağırıldı ve ona kendisinin kardeşi olduğunu olacak olan meselelerde endişeye kapılmaması gerektiğini söyledi. Yanında görevlilere talimat vererek aslında Mısır'da olmayan ama Mısır kanunlarında

---

⁴⁰⁷ el-Yûsuf 12/43-56.

⁴⁰⁸ Çakan-Solmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi*, 126.

⁴⁰⁹ el-Yûsuf 12/58-61.

varmış gibi onlara bir taktik uyguladı. Kardeşleri tam malları yığılmış giderlerken bir görevli kralın altın tasının çalındığını ve dolayısıyla onların da aranması gerektiğini söyledi. Kardeşleri kendinden emin bir şekilde “Bizde yok şayet bizden çıkarsa cezamız neyse razıyız” dediler. Aramada kralın tası Bünyamin’in çuvalından çıkınca kardeşleri Yûsuf a.s.’ı kastederek “Zaten bunun öz kardeşi de hırsızdı” diyerek yaftaladılar. Bu söz Yûsuf a.s.’ı geçmişe götürmüş ve onun içerlemesine sebep olmuştu. Görevliler Yakub a.s.’ın kardeşlerine Mısır kanunlarına göre çalınan mal kimden çıkarsa onun esir kalması gerektiğini⁴¹⁰ söylediler.⁴¹¹ Bütün çabalara rağmen Bünyamin’i Mısır’da bırakarak geri döndüler. Döndüklerinde babalarına kardeşimiz hırsızlık yaptığı için tutuklandı dediler ama Yakub a.s. onlara inanmadı onlarda, istersen beraber gittiğimiz kafiye sorabilirsin dediler.⁴¹²

İki evladını da kaybeden Yakub a.s. “Bugün bana güzel bir sabır düştü, benim gamımda, kederimde ancak Allah’adır”, diyerek içerledi ve “Ah Yusuf’um ah” dedi. Yanındakilerde “Hala daha Yusuf mu diyorsun vallahi bu şekilde kahrolacaksınız” dediler. Yakub a.s. çocuklarını hadi kardeşiniz Bünyamin için bir daha girişimde bulunun ve Yusuf’u da arayın ben sizin vakıf olmadığımız bilgilere ve sırlara vakıfım diyerek onları Mısır’a bir daha gönderdi. Mısır’da Yûsuf a.s.’ın huzurunu tekrar çıktıklarında Yûsuf a.s. kendini tanıtmış, onlarda öncelikle şaşkınlığa sonrasında ise bir korkuya kapılmışlar. Ama Yûsuf a.s. kesinlikle korkmamalarını ve onları geçmişe dair hiçbir şeyle yargılamayacağını söyledi. Kardeşlerine gömleğini verdi, “Bunu babama götürün gözlerine sürsün gözleri görecektir ve sonra da bütün aileyi alıp buraya gelin” dedi. Babası ile birlikte bütün ailesi Mısır’a gelen Yûsuf a.s. anasını ve babasını tahta oturttu ve hep birlikte Allah c.c.’ya şükür secdesi yaptılar. Yûsuf a.s. babası Yakub a.s.’a; “Ey babacığım işte bugün burada yaşadıklarımız benim küçükken gördüğüm rüyanın gerçekleşmesidir”, dedi.⁴¹³

Yûsuf a.s.’ın yaşadığı toplumu ele alan Yûsuf Suresi Kur’ân-ı Kerîm’de baştan sona bir konu bütünlüğünde anlatılmış tek suredir. Surenin akıcı ve bağlayıcı yapısı adeta insanı rüya gibi bir atmosfere sürüklüyor. Öyle ki surenin içinde anlatılan olaylar

---

⁴¹⁰ el-Yûsuf 12/66-77.

⁴¹¹ Bekir Topaloğlu, “Yûsuf Sûresi”, DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 20013), 44/28-30.

⁴¹² el-Yûsuf 12/81-83.

⁴¹³ Esed, *Kur’ân Mesajı*, el-Yûsuf 12/84-100, 576-579.

okuyanı ya da dinleyeni bağlayıcı kılıyor. Bütün bunların ötesinde düşündürüyor, hayretler içerisinde bırakıyor, nasihat veriyor, dikkat çekiyor, mesaj veriyor, umutsuzluğa, insan hayatında yer vermiyor ve etkileyici bir şekilde toplumun temel taşı olabilecek nüveleri ortaya koyuyor. Yapılan iyiliğin karşılığı sadece iyilik olabilir eğer kötülükle mukabele edilirse bu bir ihanettir Yûsuf a.s ahlakıyla bu mesajı vermiştir. Yine kimse kendi nefesine kefil olmamalıdır ve herkesin hataya düşme şansı vardır ancak Allah c.c koruması müstesna.

Yûsuf a.s kendisini çağırın kralın ayağına gitmeyerek bir peygamber izzetini korumuş. Zindana bir iftira sonucu düşmüş olan Yûsuf a.s zindandan başka bir lütufla çıkması onun aklanmadan çıkması anlamına geleceği için o önce her şeyin açığa kavuşmasını ve sonrasında çıkmayı kabul etmiştir. Kral seni en yüksek makamlara koyacağım dediğinde yine o ehli olduğu alanı tercih etti. Anne babasını tahtına oturtmuş onların makam ve mevkilerin üzerinde değere sahip olduğunu göstermiştir. Kölelikten sultanlığa uzanan bu muazzam serüvende üç gömlek çok enteresandır. Öncelikle kardeşlerinin öldü diye getirdikleri gömleği, sonrasında Züleyha'nın saldırmasıyla arkadan yırtılan gömleği ve en son babasına gönderdiği gömleği. Peygamber efendimiz Hz. Muhammed s.a.v bir teselli örneği de sunan sure bu muazzam tarihi vakianın sadece bir hikâye olmadığını tamamen yaşanmış gerçek bir peygamber hayatı olduğunu vurgulamasıyla çok önem arz eder.

3.7 Şuayb (a.s) Kavmi (Topluluğu) Ashâb-ı Medyen ve Eyke

Peygamberlerin hatibi olarak da bilinen Şuayb a.s'ın ismi “şa‘b” (kabile, halk) kelimesinden gelmektedir. Lût a.s'ın kızının oğlu olduğu veya İbrâhim a.s'a iman edip onunla birlikte Şam'a hicret edenlerden birinin soyundan geldiği rivayetler arasındadır. Kaynaklarda soyu Şuayb b. Yevbeb b. Ayfâ b. Medyen b. İbrâhim olarak zikredilmektedir. Çok fasih şekilde Arapça konuştuğu, çok etkileyici bir hitabete sahip olduğu, dinleyenlerin onun üslubuna hayran kaldığı ve etkilendiği bildirilmektedir.⁴¹⁴ Şuayb a.s Medyen ve Eyke şehirlerinde bulunan iki topluluğa peygamber olarak gelmiştir. Medyen şehri adını İbrâhim a.s'ın oğlu Medyen'den almıştır. Eyke halkı ise kuru şeklinde ağaçlara taptıkları için bu isimle anılmışlardır. Filistin'in güneyi,

⁴¹⁴ Mehmet Ümit, “Şuayb”, DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/222-223.

Hicazın kuzeybatısı, Kızıldeniz'in doğu sahili, Akabe körfezi ve Sina Yarımadası'nın da bir kısmı Medyen dolayları olup Eyke'de buranın yakınındadır. Zamanın en hareketli ticaret güzergâhları üzerinde bulunan bu iki şehir, bu avantajlı konumun onlara sağladığı güçlü maddi imkânlardan dolayı dünya sarhoşu olmuş tevhid inancını unutmışlardı. Kendilerine ilah edindikleri putlar ve tabiata tapıyorlar, eşkıyalık, soygunculuk, hırsızlık, haksız kazanç, ticarete yalan, ölçü ve tartıda hile yapmak gibi birçok gayri ahlaki halleriyle de biliniyorlardı. Medyen ve Eyke'nin aynı yer olduğu rivayetler arasında olsa da ayetler dikkatlice incelendiğinde iki farklı topluluktan ve yerden bahsedildiği anlaşılmaktadır.⁴¹⁵

Medyen ve Eyke kavimlerine peygamber olarak gelen Şuayb a.s o mükemmel hitabeti ve yaklaşımıyla kendisinin Allah c.c'nun peygamberi⁴¹⁶ olduğunu onlara tebliğ etti. Onlara kendilerinin hiçbir hayrı olmadığı halde⁴¹⁷ Allah c.c'nun sunmuş olduğu bu muhteşem imkânlara karşı ona iman etmelerini, dalaletten⁴¹⁸ ve haramzadelikten⁴¹⁹ kurtulmalarını söyledi. Ahiretin var olduğunu⁴²⁰ hatırlatmış⁴²¹ ve bütün bu çabalarına karşılık onlardan hiçbir menfaat beklemediğini⁴²² de söylemişti. Şuayb a.s'a kıldığın namaz mı seni bu hale getiriyor⁴²³ diye çıkıştılar. Şuayb a.s yine en latif bir dille ben sadece Rabbimin emrini yerine getiriyorum neden sizin bana karşı daha çok öfkeleneyeceğiniz şeyleri yapıyım. Tek derdim sizin hidayete gelmeniz dedi.⁴²⁴

---

⁴¹⁵ es-Serih, 'Alâm'ül--Kur'ân, 53-54.

⁴¹⁶ eş-Şuarâ 26/178.

⁴¹⁷ eş-Şuarâ 26/177.

⁴¹⁸ eş-Şuarâ 26/179.

⁴¹⁹ el-A'râf 7/85.

⁴²⁰ el-Ankebût 29/36.

⁴²¹ el-Hûd 11/84.

⁴²² eş-Şuarâ 26/180.

⁴²³ Esed, *Kur'ân Mesajı*, el-Hûd 11/87, 543.

⁴²⁴ el-Hûd 11/88.

Şuayb a.s Medyen ve Eykelileri ölçü ve tartılarda⁴²⁵ hile⁴²⁶ yapmadan dürüst, güvenilir bir ticaret⁴²⁷ yapmaları konusunda uyardı.⁴²⁸ Yaşadıkları şehirlerin ticaret güzergâhları⁴²⁹ olması insanlar tarafından çok rağbet görmesine ve aşırı derecede müşteri akımına sebep oluyordu. Bunu fırsat bilen bu iki topluluk buraya gelen insanları gasp ediyor, dolandırıyor, soyuyor, kandırıyor⁴³⁰ ve hatta göz göre göre ölçü ve tartılarda hile yapıyorlardı. Ama insanlar onların kendi şehirleri olmasından dolayı korkuyor ve ses çıkaramıyordu. Eğer itiraz eden olursa onu tehdit ediyorlar şehirden çıkmadan ıssız bir noktada elinden bütün mallarını alıyorlardı. İşte bu ve daha birçok şerli işlerinden dolayı Şuayb a.s onları gece gündüz hakka,⁴³¹ hukuka, adalete ve helal kazanca çağırıyordu.⁴³²

Güç ve itibar sahibi bir ailenin ferdi olan Şuayb a.s toplumu Allah c.c imana ve ahlaka davet ederken onlarda Şuayb a.s'ı kendi taptıklarına tapmaya çağırıyorlardı. Ailesinin hatırı olmasa Şuayb a.s'ın tebliğ çalışmalarına aslında bu kadarda müsamaha ve tahammül gösteremeyeceklerini açıkça onun yüzüne karşı söylüyorlardı.⁴³³ Şuayb a.s ise çekinilecek olan şeyin ailesi değil sonsuz güç ve kudret sahibi Allah c.c⁴³⁴ olduğunu söyleyip onları kınadı.⁴³⁵ Şuayb a.s'ı büyülenmiş⁴³⁶ olmak ve yalancılıkla⁴³⁷ suçlayarak aşağıladılar. Yaptıkları tüm saygısızlıklara⁴³⁸ karşı Şuayb a.s güzel sözle nasihatten ötesini yapmadı ve yine de iman etmeleri için⁴³⁹ her türlü çabayı gösterdi.

---

⁴²⁵ eş-Şuarâ 26/181.

⁴²⁶ el-Hûd 11/85.

⁴²⁷ eş-Şuarâ 26/182.

⁴²⁸ eş-Şuarâ 26/184.

⁴²⁹ el-Hicr 15/79.

⁴³⁰ eş-Şuarâ 26/183.

⁴³¹ el-Hûd 11/86.

⁴³² es-Serih, 'Alâm 'ül--Kur 'ân, 157.

⁴³³ el-Hûd 11/91.

⁴³⁴ el-Hûd 11/92.

⁴³⁵ el-A'râf 7/89.

⁴³⁶ eş-Şuarâ 26/185.

⁴³⁷ eş-Şuarâ 26/176.

⁴³⁸ eş-Şuarâ 26/186.

⁴³⁹ el-Hûd 11/90.

⁴⁴⁰ Onlar Şuayb a.s.'ın yılmadan devam eden bu mücadelesi karşısında artık onun kesinlikle geri adım atmayacağına kanaat getirdiler. Şuayb a.s.'a eğer bu işten vazgeçmezse onu ve ona inanan kim varsa hepsini şehirden atacaklarını⁴⁴¹ söylediler. ⁴⁴² Şuayb a.s da artık onların acınacak bir hali kalmadığını, ⁴⁴³ hak ettikleri⁴⁴⁴ ve çağırdıkları azabın geleceğini⁴⁴⁵ onlar seni anlamıyoruz diye ona aşağılayıcı bir üslup kullansalar da onlara bildirdi. ⁴⁴⁶

Nihayet onların alaya⁴⁴⁷ alarak bekledikleri azap gelmişti. Yedi gün bu bölgelere hiç hava esintisi olmadı. Şiddetli sıcaklar başladı, insanlar evlerine çekilmeye başladı ancak ne çare, yerler sanki kızgın saç gibi olmuş yürüyenlerin ayak tabanları yerlere yapışıyordu. Kendilerini suların olduğu yerlere atmaya başladılar fakat sularda kaynamıştı. Çaresizlikten en sonunda sahraya kaçmak zorunda kaldılar. Çölde kendilerini gölgeleyecek⁴⁴⁸ bir bulut gördüler ve hepsi o bulutun altında toplandı. Sonra arz sallanmaya⁴⁴⁹ başladı, gökten ise şiddetli bir ses⁴⁵⁰ geldi ve onlar donakaldılar. ⁴⁵¹ Akabinde bulutlardan yağın ateş onları yaktı ve yok etti. Sanki o şehirlerde öyle bir topluluk yaşamamış⁴⁵² gibi yeryüzünden silindiler.⁴⁵³

Şuayb a.s öncelikle kibar ve güzel konuşma tarzı ile aslında insanlığa çok güzel mesajlar vermektedir. Öncelikle her insanın böyle olması ve insanların bir birine karşı bu şekilde yaklaşım göstermesi gerektiğini göstermektedir. İkinci olarak insani ve dini diyalog üslubunun nasıl olması gerektiğini de ortaya koymuştur. Şuayb a.s toplumun

---

⁴⁴⁰ el-A'râf 7/87.

⁴⁴¹ el-A'râf 7/88.

⁴⁴² el-Hicr 15/78.

⁴⁴³ el-A'râf 7/93.

⁴⁴⁴ el-Hûd 11/89.

⁴⁴⁵ el-Hûd 11/93.

⁴⁴⁶ eş-Şuarâ 26/188.

⁴⁴⁷ eş-Şuarâ 26/187.

⁴⁴⁸ Esed, *Kur'ân Mesajı*, eş-Şuarâ 26/189, 913.

⁴⁴⁹ el-Ankebût 29/37.

⁴⁵⁰ el-Hûd 11/94.

⁴⁵¹ el-A'râf 7/91.

⁴⁵² el-A'râf 7/92.

⁴⁵³ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 156-159.

içinde bulunmuş olduğu yalancılık, dolandırıcılık, hırsızlık, gasp, taciz gibi tüm kötü alışkanlıklara karşı dik durmuş toplumun düzelmesi için elinden geleni yapmıştır. Ticaret hayatı ve ticarete dikkat edilmesi gereken hususlar açısından Medyen ve Eyke topluluklarının yaşadıkları örnek ve ibret tablosu olmuştur.

3.8 Mûsa ve Hârûn (a.s) Kavmi (Topluluğu) Âl-i Firavun

Nesebi Musa b. İmran b. Yeshur b. Kahes b. A'zer b. Lavi b. Yakub b. İshak b. İbrahim'dir. Mûsa a.s ana-baba bir kardeşi olan Hârûn a.s'dan bir yaş küçük olduğu rivayet edilmektedir. Fiziken uzun boylu, babayığit, yağız bir yapıya sahip olan Mûsa a.s lisânen biraz zayıf olduğu söylenmektedir.⁴⁵⁴ Benî isrâil'den olan Mûsa a.s, Şuayb a.s'ında damadıdır. Mûsa a.s ulü'l-azm peygamberlerden olup Kur'ân-ı Kerim ve sahih hadîs-i şeriflerde bahsi en çok geçen peygamberdir. Cenâb-ı Allah ile konuşma ihsanına nail olduğu için ona "kelîmullâh" denilmiştir. Kur'ân-ı Kerimde kendisinden hem bir topluluğun (kavm) hem de bir kardeşlik grubunun (Ashâb-ı Musa) önderi olarak söz edilmektedir. Yani Mûsa a.s bir peygamber olmanın yanında aynı zamanda bir abilik misyonuna da sahiptir. Daha doğmadan başlayan zorlu hayat serüveni, yaşamının her evresinde farklı bir hadise ile devam edegelmiştir.⁴⁵⁵

Mısır'ın birinci Firavun Amr b. İmlak, b. Lavez, b. Sâm'dan sonra Reyyan b. Velîd ikinci Firavun olarak tahta geçmiştir. Reyyan b. Velîd Yûsuf a.s'ın tebliği ile iman etmişti. Reyyan b. Velîd ölünce yerine Kabus b. Mu'ab onun yerine de Velîd b. Mus'ab geçti. Velîd b. Mus'ab daha önce kardeşi Kabus b. Mu'ab ile evli olan Hz. Âsiye evlendi. Reyyan b. Velîd'den sonra gelen Firavunların hiçbiri Allah c.c'ya iman etmemiş tamamen dalalete düşmüşlerdi. Firavunların en zalimi sayılan Velîd b. Mus'ab İsrailoğullarına insanlık dışı bir muamelede bulunmakta, onları en alt kademe ve ağır işlerde kullanmakta, (köle, hizmetçi) onların bir bölümünü inşaat, bir bölümünü ziraat, bir bölümünü de çöp ve kanalizasyon temizliğinde istihdam etmekteydi.⁴⁵⁶

Firavun Velid rüyâsında Beyt-i Makdis tarafından gelen bir ateş topunun Kiptîlerin evlerini küle çevirip İsrâiloğulları'na ait evlere ise hiçbir zarar vermediğini gördü.

⁴⁵⁴ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 164-165.

⁴⁵⁵ Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 31/207-213.

⁴⁵⁶ es-Serih, 'Alâm'ül--Kur'ân, 59.

Gördüğü rüyadan çok etkilenen firavun ülkenin bütün kâhinlerini çağırıp tâbir ettirdi. Kâhinler firavun rüyâsını, İsrâîloğulları'ndan çok yakın zamanda doğacak bir erkek çocuk senin saltanatına son verecek diye yorumladılar.⁴⁵⁷ Firavun bu tâbiri duyunca iyice gazaplandı ve İsrâîloğulları'ndan doğacak bütün erkek çocukların öldürülmesini emretti.⁴⁵⁸ Mısırlı Kıptîler İsrâîloğulları erkeklerinin hızla yok olduğunu görünce ağır işlerde kullanılacak köle kalmayacağından dolayı endişelendiler. Bunun üzerine firavun onların endişesini haklı görerek İsrâîloğulları'ndan doğacak erkek çocukların birer sene arayla yani bir yıl öldürülüp, bir sağ bırakılmasına karar verdi. Hârûn a.s.'ın doğumu çocukların sağ kaldığı yıla denk geldiği için hayatta kaldı.⁴⁵⁹ Mûsa a.s.'ın doğumu ise bir sonraki seneye rastladığı için öldürülmesi gerekiyordu.⁴⁶⁰

Firavunun adamları her yeri denetliyor yeni doğan çocukları kontrol ediyorlardı. Mûsa a.s.'ın annesi onu doğurunca endişeye kapıldı biraz emzirip tahtadan yaptırdığı sandığa⁴⁶¹ koyup onu nil nehrine saldı.⁴⁶² Kıptîce de mû: su; sa: ağaç anlamına gelip Mûsa a.s.'ın tahta sandıkta suyun içinde bulunmasından dolayı bu adı aldığı rivayet edilmektedir.⁴⁶³ Anne yüreği evlat acısına dayanamadı ve Mûsa a.s.'ın ablasına onu takip etmesini söyledi.⁴⁶⁴ Firavunun sarayına yakın bir noktada duran sandık Hz. Âsiye'nin câriyeleri tarafından bulunup ona getirildi. Hz. Âsiye Mûsa a.s.'ı görür görmez onu çok sevdi çünkü bu Allah c.c'nun ona bir lütfuydu. Ancak emme çağında olduğu için ona bir sütanne lazımdı. Mûsa a.s kendinse getirilen sütannelerin hiç birini emmedi. Onu izlemekte olan ablası ben size onun emeceği bir sütanne getirebilirim⁴⁶⁵ deyince ondan şüphelendiler ve ona sen bu çocuğu tanıyorsun dediler. Oda çok korktu ve hayır sadece hali hazırda çocuk emziren bir anne olduğu için bunu söyledim dedi.

---

⁴⁵⁷ el-Kasas 28/6.

⁴⁵⁸ el-Kasas 28/4.

⁴⁵⁹ el-Kasas 28/5.

⁴⁶⁰ Köksal, Peygamberler Tarihi, 2/9-10.

⁴⁶¹ el-Tâhâ 20/39.

⁴⁶² el-Kasas 28/7.

⁴⁶³ Köksal, Peygamberler Tarihi, 2/13.

⁴⁶⁴ el-Kasas 28/11.

⁴⁶⁵ el-Kasas 28/12.

Mûsa a.s annesi gelince onu emmeye başladı⁴⁶⁶ ve onu görünce az kalsın kendisini ele⁴⁶⁷ verecekti.⁴⁶⁸

Firavun Mûsa a.s'ı görünce onun İsrâîloğulları'ndan olma ihtimalinden dolayı kabul etmek istemedi hatta onu kucağına aldığında sakalını çekince hiddetlendi ve onu öldürtmek istedi. Hz. Âsiye Mûsa a.s'ın önüne bir tane oyuncak bir tanede ateş kuru koydu Mûsa a.s, Cebrâîl a.s'ın yardımı ile ateşi tutup ağzına götürünce dili yandı ve bu yüzden konuşması zarar gördü.⁴⁶⁹ Allah c.c'nun va'di gereği Mûsa a.s Nil nehrinde boğulmamış, sarayda büyümüş ilim ve hikmet sahibi bir genç olmuştu.⁴⁷⁰ Mûsa a.s büyümüş yiğit bir delikanlı olmuş, bir tatil günü şehre inmişti. İsrâîloğulları'ndan biri kıptîlerden bir adamla kavga ediyordu. Mûsa a.s'ı gören adam yetiş kurtar beni diye bağırınca Mûsa a.s onları ayırmak için araya girdi. Arbede esnasında Kıptî, Mûsa a.s'a da saldırınca Mûsa a.s onu iteledi ve küçük bir darbe sonucunda yere düşen adam orada öldü. Şehrin tatil, dükkânların ise kapalı olması sebebiyle olayı gören olmamıştı.

Ancak Mûsa a.s istemeyerek de olsa yaşadığı bu olaydan ötürü çok pişman olmuş Allah c.c'dan af dilemiş, tövbesi de kabul edilmişti. Ertesi gün aynı adamı bir başkası ile kavga ederken görünce adam yine yardım istedi ancak Mûsa a.s yaklaşmadı. Beklediği yardımı alamayınca bu sefer Mûsa a.s'a hakaret etmeye başladı. Bunun üzerine Mûsa a.s onlara doğru yürüyünce adam korktu ve dün birini öldürdün bugünde benimi öldüreceksin diye bağırarak Mûsa a.s'ı ifşa etti. Bu arada Kıptiler öldürülen yakınlarının katilinin bulunması için Firavun'a baskı yapıyorlardı. Kıptî'nin ölümüne Mûsa a.s'ın sebep olduğu öğrenilince sarayda onunda öldürülmesi gerektiği hususunda konuşmalar başlamıştı. Sarayda konuşulanlara şahit olan bir Kıpti koşarak Mûsa a.s'a geldi ve ey Mûsa a.s senin öldürülmen için karar verildi ben senin zarar görmeni istemiyorum bana güven ve derhal burayı terk et dedi.⁴⁷¹ Mûsa a.s Rabbim! Beni zalimlerden kuru diye dua etti, korku ve endişe içinde şehri terk etti.⁴⁷²

---

⁴⁶⁶ Esed, *Kur'ân Mesajı*, el-Kasas 28/13, 943.

⁴⁶⁷ el-Kasas 28/10.

⁴⁶⁸ Çakan-Solmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhîd Mücadelesi*, 144.

⁴⁶⁹ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 167-169.

⁴⁷⁰ el-Kasas 28/14.

⁴⁷¹ el-Kasas 28/15-21.

⁴⁷² Dikmen, *Kur'ân'da Ashâb Kavramı ve Kıssaları*, 100-101.

Mısır'dan Medyen'e hicret eden Mûsa a.s oraya varınca çobanların hayvanlarını suladığını gördü. Bütün çobanlar hayvanlarını sularken geride iki kızın beklediğini ve onların hayvanlarını sulamaması onun dikkatini çekti. Mûsa a.s onların yanına gitti ve sordu siz neden kenarda bekliyorsunuz dedi. Kızlar babamız çok yaşlı bizde bu kadar erkek çobanın arasına girmek istemiyoruz. Onlar hayvanlarını çekince biz suluyoruz ama bazen su kalmamışta olabiliyor dediler. Bunun üzerine Mûsa a.s tek başına kuyudan su çekti ve bütün hayvanları suladı.⁴⁷³ Kızlara hiçbir karşılık beklemeden yardımcı olan Mûsa a.s kızlar gidince bana göndereceğin her hayra muhtacım diyerek Rabbine yöneldi.

Bu kızlar Şuayb a.s'ın kızları Safura ile Süfeyrâ idi. Daha sonra eve döndüler ve babalarına Mûsa a.s'dan bahsettiler. Şuayb a.s kızlarına gidin o genci çağırın dedi. Biraz zaman sonra kızlar geldiler Mûsa a.s'a babam seni çağırıyor bu yaptığının karşılığını ödemek istiyor dediler. Mûsa a.s ücreti kabul etmeyeceğini söyleyerek davete icabet etti. Şuayb a.s'a misafir olan Mûsa a.s başından geçenleri ona anlattı ve kendisinin de Ya'kûb a.s'ın soyundan geldiğini söyledi. Kızları, baba o çok güçlü ve güvenilir biri onu çoban olarak alalım dediler. Şuayb a.s güçlü olduğunu anladık ama güvenilir olduğunu nereden biliyorsunuz dedi. Kızlar biz onu eve getirirken bizden mesafeli yürüdü ve yüzümüze dahi bakmadı dediler.⁴⁷⁴ Şuayb a.s, Mûsa a.s artık korkma burada güvendesin dedi. Yanımda sekiz ila on yıl kalman şartıyla kızlarımdan birini seninle evlendirmek istiyorum diye bir teklifte bulundu. Mûsa a.s bu süre bitince yanından ayrılmak şartıyla teklifi kabul etti ve Şuayb a.s'a damat oldu.⁴⁷⁵ Mûsa a.s çobanlığa başlamış hayvanları güderken ona bir asa lazım oldu. Hanımı Safura'dan bir asa o da babasının asasını getirdi. Bu asa Şuayb a.s'a Âdem a.s'dan kaldığı veya bir melek tarafından hediye olarak getirildiği yönünde farklı rivayetler vardır.⁴⁷⁶

Mûsa a.s'ın kayın pederi Şuayb a.s ile anlaştıkları süre dolunca Mûsa a.s ailesiyle birlikte Medyen'den ayrıldılar Mısır'a doğru yol aldılar. Tuvâ vadisine geldiklerinde yağmur başladı ve mağaraya sığındılar. Orada Mûsa a.s yanındaki çağmağı ile ateş yakmak istedi ama çakmak bir türlü yanmadı. O esnada karşı tarafta bir yerde ateş

---

⁴⁷³ Dikmen, *Kur'ân'da Ashâb Kavramı ve Kıssaları*, 102.

⁴⁷⁴ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/18-19.

⁴⁷⁵ el-Kasas 28/23-28.

⁴⁷⁶ es-Serih, 'Alâm'ül--Kur'ân, 61.

yandığını gördü ve oraya gitti. Ancak oraya vardığında gördüğü şey gözleri kamaştıran bir nurdu. Yanında bulunan ağaçtan ey Mûsa a.s ayakbalarını çıkar ve asasını yere at ben Âlemlerin Rabbi olan Allah'ım seni elçi olarak seçtim diye bir nida geldi.⁴⁷⁷ Asası biranda yılan şekline döştü bütün bunlar karşısında tedirgin olan Mûsa a.s korkma sen artık vahiy ile muhatapsın⁴⁷⁸ buyruldu.⁴⁷⁹

Allah c.c azgın Firavuna git onu hakka davet et dedi.⁴⁸⁰ Mûsa a.s ya Rab ben oraya gidersem beni öldürdüler dedi. Allah c.c onu koruyacağını va'd etti. Sonra Mûsa a.s ya Rab kardeşim Harun a.s benimle beraber gelsin onu hitabeti benden daha iyidir dedi.⁴⁸¹ Allah c.c buna izin verdi⁴⁸² ve Firavun ile yumuşak bir dille konuşulmasını emretti umulur ki imana gelir. Mûsa a.s kardeşi Harun a.s ile birlikte Firavuna gittiler ve onu Allah c.c'ya iman etmeye çağırdılar.⁴⁸³ Firavun Mûsa a.s'a biz seni büyüttük besledik buna karşılık birde adam öldürüp kaçtın dedi.⁴⁸⁴ Mûsa a.s onun istenmeyerek meydana geldiğini ayrıca kendisini menfaati üzere himaye ettiğini söyledi getirdi. Akabinde Mûsa a.s mucizelerini gösterince Firavun her ne kadar korkup dehşete kapılsa da inanmadı ve ülkesindeki tüm sihirbazları Mûsa a.s'a karşı çağırdı. Saraya gelen sihirbazlar ellerindeki ipler ve değneklerle sihirlerini göstermeye çalışınca Mûsa a.s'ın asası hepsini biranda yuttu. Orada bulunanların hepsi biranda imana geldiler ancak daha sonra Firavundan korkusuna bazıları geri döndü.⁴⁸⁵

Firavun kendisinin ilah olduğunu ve herkesin ona tapması gerektiğini ona tapmayanların ise cezalandırılacağını söyledi.⁴⁸⁶ Daha Mısır'a birçok musibet ve geldi ancak yine de iflah olmadılar.⁴⁸⁷ Mûsa a.s kendisine gelen emirle bir gece bütün

---

⁴⁷⁷ el-Kasas 28/29-30.

⁴⁷⁸ Esed, *Kur'ân Mesajı*, el-Tâhâ 20/11-21, 760-761.

⁴⁷⁹ es-Serih, 'Alâm'ül--Kur'ân, 62.

⁴⁸⁰ el-Tâhâ 20/41-43.

⁴⁸¹ el-Kasas 28/34-35.

⁴⁸² eş-Şuarâ 26/16-17.

⁴⁸³ el-Tâhâ 20/44-46.

⁴⁸⁴ eş-Şuarâ 26/18-22.

⁴⁸⁵ Çakan-Solmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi*, 160-161.

⁴⁸⁶ eş-Şuarâ 26/29.

⁴⁸⁷ el-Tâhâ 20/56.

inananları topladı ve yola koyuldular.⁴⁸⁸ Kızıl denize geldiklerinde Firavun ve askerleri onları yakaladı. İnananlar biranda dehşete kapılınca asasını ilahi emirle denize vurdu ve deniz ikiye ayrıldı. Mûsa a.s ve inananlar denizin ortasından doğru yürümeye başladı arkalarından gelen Firavun ve askerleri ise denizin içinde boğuldular.⁴⁸⁹ Allah c.c Firavunun cesedini çürütmeyip onu ibret olarak bırakacağını vahyetti. Nitekim asırlar sonra Kızıl denizin Cebelein mevkiinde hiç bozulmadan secde halinde Firavunun cesedi bulunmuş, İngiltere'nin Londra şehrinde bulunan British Museum'da sergiye alınmıştır.⁴⁹⁰

Firavunun zulmünden kurtulan İsrâiloğulları yolda giderlerken putlara tapan bir topluluk gördüler. Biranda geçmişte bütün yaşadıklarını unutmuşçasına Mûsa a.s'a sende bize bir put getir dediler.⁴⁹¹ Mûsa a.s onların nankörce böyle bir söz sarf etmelerine çok gazaplandı. Sizleri yoktan var eden ve Firavunun zulmünden kurtaran Allah'ı nasıl unutursunuz bu ne dalalet dedi. Daha sonra Allah c.c'nun emri gereği Tur'a çıkan ve orada kırkı gün kalan Mûsa a.s on emrin bulunduğu Levhaları aldı. Giderken kavmini kardeşi Harun a.s'a emanet etmişti⁴⁹² ancak kavmi onu dinlemedi ve buzağıdan bir put edindiler.⁴⁹³ Döndüğünde bunu gören Mûsa a.s kardeşine çok kızdı, Harun a.s ben onları çok ikaz ettim ama dinlemediler dedi. İsrail oğulları hiç rahat durmuyor her defasında tövbe edip söz veriyorlar ama yine yapacaklarından da geri durmuyorlardı.⁴⁹⁴

Yine bir defasında isrâil oğullarından bir kişi katledilmiş ancak katilin kim olduğu bilinmiyordu. İsrail oğulları Mûsa a.s'a gelmiş katilin kim olduğunu ondan sormuşlardı. Mûsa a.s önce kavmine katilin kim olduğunu sormuş ama kimse katilin kimliği hakkında bilgi vermemişti. Bunu üzerine Rabbinden yardım istemiş Allah c.c ise onlara bir inek kesmelerini emretmişti. Mûsa a.s bu emri İsrâiloğulları'na tebliğ edince onlar Mûsa a.s ile dalga geçmişlerdi. Sonra Mûsa a.s'a o zaman Rabbine ineğin

---

⁴⁸⁸ el-Tâhâ 20/77.

⁴⁸⁹ eş-Şuarâ 26/60-66.

⁴⁹⁰ Ömer Faruk Harman, "Firavun", DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/118-121.

⁴⁹¹ el-A'râf 7/138.

⁴⁹² el-A'râf 7/142.

⁴⁹³ el-A'râf 7/148.

⁴⁹⁴ es-Serih, 'Alâm'ül--Kur'ân, 63.

özelliklerini sor dediler. İneğin detaylı özellikleri ayetlerle bildirilince İsrâiloğulları ikna oldular ve bahsedilen ineği kestiler. Ayette kesilen ineğin kemiği ile öldürülen kişinin cesedine vurulması emredilmişti. Maktulün cesedine bir kemik parçası ile vurulunca ölü biranda canlandı ve kendisini kimin öldürdüğünü söyledi. Böylece bu meselede Mûsa a.s'ın Rabbine ilticası ile açıklığı kavuşmuştu.⁴⁹⁵

Doğumundan vefatına kadar mucizevi, örnek ve ibretlerle dolu bir hayat mücadelesi veren Mûsa a.s beşeriyete çok önemli dersler ve mesajlar vermektedir. Mûsa a.s; kendi milletini üstün görmemiş, ırkçı değil İslami uhuvveti benimsemiş, bedeli çok ağırda olsa mazlumun yanında olmuş, kibir ve gururdan uzak dik duruşun simgesi olmuş, karşılıksız yapılan iyiliğin nelere vesile olabileceğini göstermiş, mertlik, iffet ve namusun timsali olarak dini kaynaklarda en çok zikredilen peygamberlerden biridir. Sahip olduğu muazzam imkânlar onda şahsiyet adına bir kayıp meydana getirmemiş, sanki onu pişirdikçe daha çok pişirmişti. Sarayın efsunlu havası onu bir türlü büyüleyememiş, Firavun kendisine menfaatleri ve korkularından dolayı kul olanlar gibi ondan da bunu beklese de o zalimin ve zulmün karşısında duruşu kendisine şiar edinmişti.

3.9 İlyâs (a.s) Kavmi (Topluluğu)

İsrâiloğulları refah düzeyleri yükseldikçe yükselmiş Şam topraklarına hâkim olmuş ancak Mûsa a.s'ın getirdiği Tevrat'ı unutmuşlardı. Dolayısıyla tevhit inancı unutulmuş şirk başlamıştı. Ba'lebek'te yaşayan İsrâiloğulları topluluğuna Allah c.c İlyâs a.s'ı rehber olarak göndermişti.⁴⁹⁶ Âsi nehri kaynaklarına yakın olan Ba'lebek, sulama avantajının da vermiş olduğu imkânlardan dolayı etrafı meyve-sebze bahçeleriyle çevrilidir. Ba'lebek; Beyrut ve Şam'ı Humus'a bağlayan demiryolu güzergâhında, denizden takriben 1200 m. yükseklikte, Bikaa vadisinin kuzeydoğusu, Cebelüşşarkî denilen Antik Lübnan dağlarının batı yamacında olup halkın Ba'l adındaki puta tapmalarından ötürü şehrin bu ismi aldığı bildirilmektedir. İlyâs a.s'ın şeceresinin İlyâs

⁴⁹⁵ Esed, *Kur'ân Mesajı*, el-Bakara 2/67-74, 65-68.

⁴⁹⁶ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/136-137.

b. Yâsîn b. Finhâs b. İzâr b. Hârûn b. İmrân veya İlyâs b. Âzir b. İzâr b. Hârûn b. İmrân şeklinde olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁹⁷

İlyâs a.s onları Allah c.c'ya iman etmeye davet etmiş Ba'l'e tapmalarını ise men etmişti. Ba'l; bereket tanrıçası olarak inanılan gözleri yakuttan, bedeni altından ve başında mücevherlerle süslü taç takılı bir putun adıdır. Ba'l adındaki puta tapmalarından ötürü şehrin bu ismi aldığı bildirilmektedir. İlyâs a.s her ne kadar çaba gösterdiyse de kavmi genel olarak onun tebliğine kulak asmadılar. Kral aslında ona iman eden birisiydi. Kralın sarayının yanında çok güzel bir bahçe vardı. Kral eşiyle birlikte bu bahçede yer, içer, gezer kendi mülkü gibi hareket eder ancak bahçe sahibi buna hiçbir şey demezdi. İnsanlar aşırı güzelliğinden dolayı bu bahçenin krala ait olması gerektiğini konuşurlar, bu söylemler karşısında kralın hanımı da çok dolduruşa gelirdi. Ancak kral komşu ve kul hakkına dikkat ettiği için böyle bir şeyi asla aklından bile geçirmemişti. Bir gün kral şehir dışına çıkınca karısı bahçe sahibini öldürtüp bahçeyi elinden almış kendi mülkü yapmıştı. Kral geri döndüğünde bu durumdan çok rahatsız olmuş bunun ilahi bir karşılığı olacağına karısına sert bir dille söylemişti.⁴⁹⁸

İlyâs a.s onlara bu yaptıklarından dolayı tövbe etmelerini bahçeyi varislere geri vermelerini ve eğer bu şekilde yapmazlarsa ikisinin de bahçe içerisinde öldürülüp, kemikleri çürüyene kadar orada kalacağını söyledi. Bunun üzerine kral İlyâs a.s'a kızdı ve yanındakilerinde sözleriyle putlara tapmaya başladı. Daha sonra İlyâs a.s'ı öldürtmek istedi ancak İlyâs a.s şehri terk ederek dağlara çıktı. Kral İlyâs a.s'ı çok arattı ama bulamadı. İlyâs a.s Allah c.c'ya dua etti ve isrâîl oğullarında yağmur kesildi, kuraklık başladı. İlyâs a.s yine onları uyarmaya devam etti. Bir zaman sonra kuraklığın kalkması için isrâîl oğulları İlyâs a.s'a gelip dua etmesini ve iman edeceklerini söylediler. İlyâs a.s dua etti yağmurlar yağdı kuraklık gitti ama onlar yine iman etmedi.⁴⁹⁹ Allah c.c Ba'lebek'e düşmanları musallat etti bütün saltanatları ellerinden gitti. Kral ve karısı o sahibinin elinden aldıkları bahçede öldürüp bırakıldı. İlyâs a.s'a Allah c.c belirli bir günde orada olması gerektiğini vahyetti. Anılan günde oraya ateşten bir at geldi ve İlyâs a.s o ata binerek yükseldi.⁵⁰⁰

⁴⁹⁷ Dumlu-Savaş, *Kur'ân Atlası*, 214.

⁴⁹⁸ Ömer Faruk Harman, "İLYÂS", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/160-162.

⁴⁹⁹ es- Sâffât 37/123-132.

⁵⁰⁰ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/139-140.

3.10 Dâvûd (a.s) Kavmi (Topluluğu)

Dâvûd İbranicede “en gözde, en sevilen kişi” anlamlarına gelmektedir. Soyunun Dâvûd b. İşâ b. Uveyd b. Âbir b. Süleyman b. Fahşun b. Uveynâdib b. İrem b. Cesrun b. Kâris b. Yehûzâ b. Yakub b. İshak b. İbrâhim a.s’a dayandığı bildirilmektedir. Babası onun kardeşlerine nazaran bedenen zayıf ve çelimsiz olmasından dolayı ondan utandığı için ona çobanlık yaptırdı. Aslında Dâvûd a.s çok çalışkan, ahlaklı, kabiliyetli ve sesi çok güzel olan bir zattı. Filistin topraklarında ozaman kral Tâlût idi. Tâlût’un şeceresi Sevd b. Bişr b. İnal b. Tarun b. Bahrun b. Efih b. Semidah b. Falih b. Bünyamin b. Yakub b. İshak b. İbrahim olarak rivayet edilmektedir. Tâlût iman etmiş muvahhit bir kişiydi.⁵⁰¹

İsrâiloğulları peygamberlerinden Allah c.c yolunda cihad etmeleri için kendilerine bir kral seçmesini isterler. Peygamberleri ise onlara soylu ve zengin bir aileden olmayan, kral soyundan gelmeyen fakir bir aileden olan ve çiftçilikle uğraşan Tâlût’u seçti. Tâlût’un soylu bir aileden gelmediği için itiraz ettiler ve kendilerinin buna daha layık olduğu söylediler. Peygamberleri onlara hakir gördükleri Tâlût’un Allah c.c tarafından seçilip ona ilim, güç ve kudret verildiğini Mûsâ ve Hârûn a.s’lar dan kalan içinde sekîne ve eşyaların bulunduğu tabutun (ahid sandığı) onunla geri verilip meleklerin taşıyacağını bildirdi.⁵⁰² Dâvûd a.s bir gün hayvanları otlatırken ona bir nida geldi “Ey Dâvûd! Sen Calut’u öldürecek ve ona galip geleceksin.” Dâvûd a.s’ın kardeşleri Tâlût’un ordusuna katılmışlardı. Bu nidadan sonra Dâvûd a.s’da hayvanları Rabbine emanet edip orduya katıldı. Tâlût askerlerine yolda bulunan bir nehirden içmemelerini eğer çok susayan varsa bir avuç içmesini, kesinlikle kanıncaya kadar içmemelerini emretti. Askerlerin çoğu emre uymadı ve kanıncaya kadar içtiler. Sudan içen askerlere bir rehavet ve ağırlık çöktü yerlerinden kalkamadılar. Tâlût’un ordusunda 70-80.000 kadar asker olduğu ve nehirden su içenlerden sonra bu sayının 4000’inin altına indiği söylenmektedir.

Câlût mübareze için bir adam istedi. Câlût iri yarı, güçlü, tam teçhizatlı ve etrafa korku salan bir yapısı vardı bundan dolayı kimse onun karşısına çıkmaya cesaret edemiyordu.

⁵⁰¹ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 242.

⁵⁰² es-Serih, *'Alâm 'ül--Kur'ân*, 140.

Dâvûd a.s onunla ben karşılaşmak istiyorum diye talepte bulundu. Tâlût eğer sen onu yenersen sana kızımı vereceğim diye vaatte bulundu. Dâvûd a.s zırhını giydi hazırlandı atına bindi ve biraz ilerledikten sonra geri döndü. Herkes işte korktu ve geri döndü dediler. Dâvûd a.s onlara hayır korkmadım sadece yolda giderken biraz kibre kapıldım o yüzden geri döndüm dedi. Dâvûd a.s zırhını çıkarıp tekrar Câlût'un yanına gitti. Elinde sapanla Câlût'un karşısına çıkınca Câlût onunla alay etti. Câlût ona saldırmak için üstüne doğru süratle gelirken Dâvûd a.s taşları sapanı yerleştirdi ve attı. Taşlar Câlût'un tam iki kaşının ortasından girip arkasından çıktı ve Câlût olduğu yere yığıldı. Savaştan sonra Dâvûd a.s Tâlût'un kızıyla evlendi ve büyük bir servete sahip oldu. Halk devamlı Dâvûd a.s'dan bahsediyor ve ona hayranlık duyuyordu. Tâlût bunu duyunca Dâvûd a.s'ı çok kıskanmaya başladı ve onu öldürtmek istedi. Ancak Dâvûd a.s onun bütün kötü yaklaşımlarına karşılık hep iyilikle karşılık verince Tâlût yaptıklarından pişman olup tövbe etti ve ondan özür diledi.

Tâlût daha sonra oğullarıyla katıldığı bir savaşta öldürülünce onun tahtına Dâvûd a.s geçti.⁵⁰³ Böylece peygamberlik ve hükümdarlık İsrâiloğullarının tarihinde bir ilk olarak Dâvûd a.s şahsında vücut bulmuştur.⁵⁰⁴ Dâvûd a.s krallığı sırasında zaman zaman tebdili kıyafetle halkın arasına karışır, devlet, ticaret, yönetim ve kendisi hakkında gizlice bilgi alırdı. İnsanlar ondan çok memnun olup övgüyle bahsederlerdi. Bir gün yine halkın arasına girmiş gezerken kendisi hakkında bir adama sordu ki o, aslında insan suretine bürünmüş bir melekti. Melek Dâvûd a.s'a kral çok iyi bir insan ama keşke hazine malından yemese dedi. Bunun üzerine Dâvûd a.s Allah c.c'ya dua etti ey Allah'ım bana kendi el emeğimle geçineceğim bir yol göster dedi. Allah c.c ona demircilik sanatı verdi öyle ki, demir onun elinde hamur misali yumuşuyor ve hiç uğraştırmadan şekil alıyordu.⁵⁰⁵ Birde Allah c.c ona zırh yapma sanatı vermişti.⁵⁰⁶ Dâvûd a.s tarihte ilk zırh yapan ve giyen kişi olmuştur.⁵⁰⁷ İbadete çok düşkün olan Dâvûd a.s sabahlara kadar namaz kılar, gün aşırı oruç tutar ve çokça Zebur okurdu.

---

⁵⁰³ Esed, *Kur'ân Mesajı*, el- Bakara 2/246-252, 125-127.

⁵⁰⁴ Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/21-24.

⁵⁰⁵ es-Sebe' 34/10.

⁵⁰⁶ es-Sebe' 34/11.

⁵⁰⁷ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/186-187.

Allah c.c ona birçok mucizenin⁵⁰⁸ yanında birde aşırı güzel bir ses vermişti. O okumaya başlayınca dağlar, taşlar, hayvanlar sanki hepsi onu dinlercesine bir ruhaniyet oluşurdu. Allah c.c'nun ona bahsetmiş olduğu bunca nimetin yanında o asla tevazuyu kaybetmemiş, kötülüğe kötülükle değil iyilikle mukabele etmiş, adaletli ve helal kazancın göstergesi olmuştur.⁵⁰⁹

3.11 Süleyman (a.s) Kavmi (Topluluğu)

İbrânîce de sağlık, barış, selâmet, sükûnet ve sulh eden anlamlarına gelen Süleyman, Dâvûd a.s.'ın oğludur.⁵¹⁰ Soyu Süleyman b. Dâvûd b. İşâ b. Uveyd b. Âbir b. Süleyman b. Fahşun b. Uveynâdîb b. İrem b. Cesrun b. Kâris b. Yehûzâ b. Yakub b. İshak b. İbrâhim a.s'dır. Dâvûd a.s'dan sonra yerine Süleyman a.s geçmiştir.⁵¹¹ Süleyman a.s babası gibi hem kral hem de peygamberdi.⁵¹² Ancak krallıkta ve hükümde Süleyman a.s ibadette ise Dâvûd a.s daha üstün olduğu bildirilmektedir. Süleyman a.s'a babasından kalan sadece saltanat, nübüvvet ise Allah c.c vergisi ancak, normal insanlar gibi bir miras malı söz konusu değildir. Çünkü peygamberlerin mirasları fakir, muhtaç ve yoksul kimselere verilir.⁵¹³ Süleyman a.s Allah c.c'dan af dileyip kendisinden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık istedi.⁵¹⁴

Bunu üzerine rüzgâr, bina inşa eden, dalgıçlık yapan şeytanlar, demir halkalarla bağlı yaratıklar, cinler Süleyman a.s.'ın emrine verilmiş,⁵¹⁵ ona kuş dili öğretilmiş⁵¹⁶ ve bakır madenleri ihsan edilmişti.⁵¹⁷ Babası gibi ona da birçok üstün özellik verilmişti.⁵¹⁸ Öyle ki rüzgâr onun emrine amade, görünmeyen varlıklar onun hizmetinde,

---

⁵⁰⁸ es-Sâd 38/18-20.

⁵⁰⁹ Çakan-Solmaz, Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi, 196-197.

⁵¹⁰ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/56-60.

⁵¹¹ es-Sâd 38/30.

⁵¹² en-Neml 27/15.

⁵¹³ el-Berakati, Akvam Fi'l Kur'ân. 256-257.

⁵¹⁴ es-Sâd 38/35.

⁵¹⁵ es-Sâd 38/36-38.

⁵¹⁶ en-Neml 27/16.

⁵¹⁷ es-Sebe' 34/12.

⁵¹⁸ es-Sebe' 34/13.

hayvanlarla da diyalog halinde, o sadece bulunduğu topluluğun ya da devrin değil aynı zamanda diğer varlıklara da hükmeden bir kraldı.⁵¹⁹ Süleyman a.s cinlerden, insanlardan, hayvanlardan mücehhez ordularını sefere çıkmak için topladı. Süleyman a.s'ın halı ya da tahtadan yapılmış sal şeklinde bir bineği olduğu, ordusunun bir kısmını ve teçhizatını savaşa çıkacağı zaman bu bineğe bindirip öyle gittiği rivayet edilmektedir. Karıncaların olduğu bir vadiden geçerken bir karıca, gökyüzünde uçarak gelmekte olan Süleyman a.s ordusunu gördü, bütün karıncalar yuvasına girsin yoksa ordu sizi görmeden ezebilir diye seslendi. Süleyman a.s karıncanın bu sözünü duyunca gülümsedi ve onlara karşı dikkatli olduklarını söyledi.⁵²⁰

Süleyman a.s bir ara kuşların olduğu bölüğü kontrol etti, hüdhüd kuşunu göremeyince kızdı ve eğer bana geçerli bir mazeret sunmazsa onu çok feci şekilde cezalandıracağım ya da keseceğim dedi. Bu esnada kuş çıka geldi Süleyman a.s'a bugün Sebe ülkesinden geçtim dedi. Mükemmel imkânlarla ve güzelliklere sahip olan bu ülkeyi muhteşem bir kraliçe yönetiyor fakat halkı sapkınlık içinde güneşe tapıyorlar dedi. Süleyman a.s hüdhüdün bu dediklerini duyunca onun korkudan yalan söylüyor olabileceği ihtimaline karşı ona bir mektup yazıp verdi ve bu mektubu kraliçenin tahtına bırak, sende uzaktan olup biteni izle dedi. Kraliçe mektubu görüp okuyunca üst düzey yetkilileri topladı ve onlara Süleyman a.s Allah'ın adıyla başlayan bir mektup geldi, bu mektubun anlamı sakın bana karşı koymaya kalkmayı ve teslim olun demektir. Kraliçe ileri gelenlere sizin görüşünüz nedir diye sordu. Onlarda bizim yeterince güçlü ordumuz var gerekirse savaşırız dediler. Kraliçe krallar bir yeri almak istedikleri zaman orayı harap ederler, oranın önde gelen insanlarını zelil ederler ben öncelikle bir hediye göndererek karlın nabzını ölçmek, tepkisi görmek isterim dedi.

Kraliçe hediyelerle birlikte Süleyman a.s'a bir elçi gönderdi. Süleyman a.s gelen elçinin hediyelerini kabul etmedi elçiye, şimdi geri dön ve karşı koyamayacakları bir ordu ile orayı talan edip oranın önde gelenlerini zelil edeceğimizi söyle dedi. Elçiler gidince Süleyman a.s yanındakilere kraliçenin yanına gelmeden tahtını hanginiz getirebilir dedi. Cinlerin reis ben, hikmet sahibi olan bir zat ise ben derken biranda taht Süleyman a.s'ın yanında oluverdi. Sebe kraliçesi Belkıs Süleyman a.s sarayına girdiğinde kristalden yapılmış, altından su akan yer zeminini görünce orada bir nehir

---

⁵¹⁹ es-Serih, 'Alâm 'ül--Kur'ân, 75.

⁵²⁰ Köksal, Peygamberler Tarihi, 213-214.

var zannetti ve elbisemisini toplayarak paçalarını sıvadı. Süleyman a.s bu saray kristalden yapılmıştır o gördüğünüz su değil kristal zemindir dedi. Süleyman a.s Belkıs'a bu tahtı tanıya bildin mi, dedi. Belkıs şaşkınlıklar içerisinde evet tanıdım dedi ve geçmiş yaşantısından pişmanlık duyduğunu dile getirerek Süleyman a.s'ın huzurunda iman⁵²¹ etti.⁵²²

Babası Davud a.s'ın başladığı ama bitiremediği ve oğlu Süleyman a.s'a vasiyet ettiği Mescid-İ Aksâ'yı Süleyman a.s bitirmiştir. Süleyman a.s zaman zaman Beytü'l-Makdis'e gidip orada üç ay, altı ay, bir yıl veya daha fazla bir süre kendisi uzlete çekilir devamlı ibadet ve taatte bulunurdu. Yine Mescid-İ Aksâ'ya gittiği bir zamanda asa'sına dayanmış ayakta dururken ruhunu Azrail a.s'a teslim etti. Ağaç kurdu asâ'yı yiyene kadar kimse onun vefat ettiğini anlamamıştı. Kurtlar asayı iyice kemirip Süleyman a.s yere düşünce onun vefat ettiği anlaşıldı.⁵²³ Belkıs iman ettik sonra Süleyman a.s ile evlendi. Ancak bu evlilik çok uzun sürmedi evlendikten bir yıl sonra Belkıs vefat etti.⁵²⁴ Süleyman a.s Allah c.c insanüstü birçok mucize verdi. Allah c.c'nun ona verdiği bu üstün güçler hiçbir zaman haktan, adaletten, merhametten ve tevazudan saptırmadı. O hiçbir gücü kendisinden bilmedi ve onları hep hakka hizmette kullandı. Karıncayı dahi incitmeyecek kadar mahlûkata şefkatli kişiliği saltanatından daha çok şahsiyetinin tarihe iz bırakmasına sebep olmuştur.

3.12 Yûnus (a.s) Kavmi (Topluluğu)

İslam tarihinde annesine nispetle anılan iki peygamberden biri Yûnus a.s dır. Yûnus; güvercin, görmek ve dostluk gibi anlamlar içermektedir. Soyunun Yûnus b. Matta, Bünyamin b. Ya'kub b. İshak b. İbrahim olduğu rivayet edilmektedir. Matta, Yûnus a.s'ın annesidir. İsrâiloğulları'na mensup bir İbrânî olan Yûnus a.s, Asur şehri Ninevâ'ya peygamber olarak gönderilmiştir.⁵²⁵ Ninevâ halkı putperest bir inanca sahip inatçı bir topluluktur.⁵²⁶ Yûnus a.s putlara tapmakta olan kavmini otuz üç sene imana

---

⁵²¹ en-Neml 27/17-44.

⁵²² es-Serih, 'Alâm'ül--Kur'ân, 193-194.

⁵²³ es-Sebe' 34/14.

⁵²⁴ es-Serih, 'Alâm'ül--Kur'ân, 195-196.

⁵²⁵ es- Sâffât 37/139.

⁵²⁶ Ömer Faruk Harman, "YÛNUS", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/597-599.

davet etmiş, fakat sayıları yüz bin üzerinde⁵²⁷ olan topluluktan davete iki kişiden başka hiç kimse icabet etmemişti. Onların küfürlerindeki bu inatçı tavır Yûnus a.s.'ı ümitsizliğe düşürmüştü. Yûnus a.s onlar aleyhine dua edince Allah c.c neden acele ettin kavmine dön onlara kırk gün daha tebliğde bulun dedi.

Yûnus a.s Otuz yedi gün daha kimse iman etmeyince Yûnus a.s onlara üç güne kadar hak ettiğiniz azap size gelecek dedi. Üç gün sonra insanların renkleri değişti ve siyah bir bulut evlerinin üstlerine kadar indi. Yûnus a.s'ın dedikleri başlarına gelince biranda korkuya kapıldılar ve daha büyük bir azabın geleceğini anladılar. Hemen Yûnus a.s.'ı aramaya başladılar ama Yûnus a.s şehri terk etmişti. Korku içerisinde ne yapalım diye koşuştururlarken içlerin biri sâlih bir zata gidelim dedi. Gittikleri zat çoluk çocuk herkesin toplanıp yüksek bir yerde Allah c.c'a içtenlikle ve geri dönmek üzere gözyaşlarıyla tövbe etmelerini söyledi. Onlarda bu zatın dediklerini yaptılar⁵²⁸ ve tövbeleri kabul oldu.⁵²⁹

Yûnus a.s yolda giderken kavminin durumunu sordu o kişide onların affedildiğini söyledi.⁵³⁰ Yûnus a.s ben onlara azabın geleceğini söyledim ama onlar tam tersine affolunmuş dolayısıyla ben yalancı çıktım diye sinirlendi ve Terşîş'e (Tunus) doğru gitmekte olan bir gemiye bindi.⁵³¹ Gemi bir müddet yol aldıktan sonra Yafa'da durdu. O zamanlarda âdetullah gereği sahibinden izin kaçan bir kölenin bindiği gemi denizin ortasında duruyordu. Gemi kaptanı içimizde kaçak bir köle var galiba dedi, ama kimse Yûnus a.s'dan şüphelenmedi tabii kî de çünkü nur yüzlü bir zat. Yûnus a.s durumu anladı kendisini gemiden atmalarını istedi. Onlar Yûnus a.s'a saygılarından dolayı kabul etmediler o zaman aramızda kura çekelim dediler.⁵³² Kura üç kere üst üste Yûnus a.s çıktı. Yûnus a.s ben Rabbimin kölesiyim ondan izinsiz kaçtım dedi ve denize atladı. Allah c.c balıklara vahyetti ve Yûnus a.s.'ı tutun dedi. Yûnus a.s yutan balık⁵³³ onu

---

⁵²⁷ es- Sâffât 37/147.

⁵²⁸ es-Sâffât 37/148.

⁵²⁹ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 232-233.

⁵³⁰ Celâleddin el-Mahallî, Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, el-Yûnus 10/98 (Mısır: Mektebetü'l-İman, 2016), 227.

⁵³¹ es- Sâffât 37/140.

⁵³² es- Sâffât 37/141.

⁵³³ es- Sâffât 37/142.

denizin en dibine götürdü Yûnus a.s zifiri karanlık bir yerde idi. Rabbini büyük bir pişmanlıkla tesbih⁵³⁴ etmeye başladı⁵³⁵ ve duası kabul oldu.⁵³⁶ Balığın karnında üç veya kırk gün kadar kaldı.⁵³⁷

Balık daha sonra Yûnus a.s'ı tekrar Ninevâ sahiline bıraktı. Yûnus a.s çok aşrı derecede halsiz⁵³⁸ vücudu dökülecek gibiydi. Yûnus a.s'ın yanına ona gölge olması için Allah c.c büyük yapraklı bir bitki bitirdi.⁵³⁹ Allah c.c ona iyileşmesi için her gün sütlü bir hayvan gönderiyordu. Bir yanındaki bitkinin yapraklarını kurumuş görünce çok üzüldü. Bunun üzerine Allah c.c Yûnus a.s'a sen yüz bin den daha fazla olan Ninevâ halkına böyle üzülmeyin diye nida etti. Sona Allah c.c Yûnus a.s'a şimdi kavmine dön dedi ve kavmi de onu tekrar aralarında görünce çok sevindi.⁵⁴⁰ Yûnus a.s zorluklar karşısında asla yalanı tercih etmemiş bedeli ağır olsa da doğruluğu seçmiştir. İnsan zamanla gaflete düşer ama önemli olan yapılan yanlışın farkında olmak ve onun telafisini de en güzel şekilde yerine getirmektir. Bununda en güzel örneği Yûnus a.s'dır.

3.13 Îsâ (a.s) Kavmi (Topluluğu)

Kur'ân-ı Kerim'de Îsâ a.s'ın topluluğuna ilişkin tarihi veriler bir kadın olarak Kur'ân-ı Kerim'de kendisinden ailesinde övgüyle bahsedilen annesi Hz. Meryem'le beraber anlatılmaktadır. Hz. Meryem'in babasının adı İmrân annesinin adı ise Hanne'dir. Babası Musa ve Harun a.s sorundan gelmektedir. Meryem ismi İbrânîce asıllı olup Süryânîce'den Arapça'ya nakille "ibadet eden" anlamına gelmektedir.⁵⁴¹ Yaşı bir hayli ilerlemiş olan Hanne Allah c.c'a dua ederek bir erkek çocuk istedi. Daha sonra hamile kalan Hanne Allah c.c'ya hamd ederek bu çocuğu Beytü'l-Makdis'in hizmetine

---

⁵³⁴ el-Enbiyâ 21/87.

⁵³⁵ es- Sâffât 37/143-144.

⁵³⁶ el-Mahallî, es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, el-Enbiyâ 21/88, 355.

⁵³⁷ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur'ân*. 234-235.

⁵³⁸ es- Sâffât 37/145.

⁵³⁹ es-Sâffât 37/146.

⁵⁴⁰ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 155-156.

⁵⁴¹ Ömer Faruk Harman, "Meryem", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/236-242.

adadığını söyledi.⁵⁴² Hanne hamileyken kocası İmrân vefat etti ve bir müddet sonra doğum yaptı. Ancak Hanne bir erkek çocuk beklerken doğan bebek ise kızdı. Aslında Hanne'nin çekincesi o doğacak çocuğu Beytü'l-Makdis'in hizmetine adamıştı ancak çocuk kızdı⁵⁴³ ve kız çocuklarının Beytü'l-Makdis'de hizmet etmesi yasaktı. Doğumdan sonra adını Meryem koyduğu kızını alıp Beytü'l-Makdis'e bıraktı çünkü onun yaşı baya ilerlemişti ve çocuğa bakacak takati de yoktu.

Kocası İmrân Beytü'l-Makdis'de hem soyundan hem de ilminden dolayı saygın bir yere sahipti. Orada bulunan Beytü'l-Makdis hocaları hepsi Meryem'i babasından ötürü sahiplenmek istediler.⁵⁴⁴ Fakat eniştesi Zekerriyya a.s o başkalarına bırakmak istemedi ve Meryem'i kendisi sahiplendi. Hz. Meryem ergenlik çağına geldiğinde Zekerriyya a.s onu Beytü'l-Makdis'de bir odaya yerleştirdi ve Hz. Meryem orada devamlı olarak hizmet ve ibadetle meşgul oldu. Zekerriyya a.s Hz. Meryem'e bakmak ve yemek getirmek için onun yanı geldiğinde farklı yiyeceklerle karşılaşır ve ona bu yemekler nereden geldi diye sorduğunda oda, beni Allah c.c rızıklandırıyor⁵⁴⁵ diyordu.⁵⁴⁶ Hz. Meryem, Kur'ân'da çok sarıh bir şekilde ifade edildiği üzere seçilmiş ve diğer kadınlara üstün kılınmış bir kadındı.⁵⁴⁷ Tabi onun bu seçilmişliği bir tesadüf değil, bilakis onun uhrevi yaşantısının ve sâlih amellerinin bir neticesiydi. Allah c.c Cebrail a.s vasıtasıyla Hz. Meryem'e adı İsa Mesîh olan, dünyada ve ahirette itibarlı Allah'ın kendisine yakın kıldıklarından, kundakta ve yetişkinlik halinde insanlarla konuşan, Tevrat'ı, yazmayı, İncil'i, hikmeti, bilen,⁵⁴⁸ İsrâiloğulları'na peygamber olacak, Rabbinden bir mucize olarak çamurdan bir kuş sureti yapan, ona üflediğinde kuş oluveren, körü ve alacalıyı iyileştiren, ölüleri diriltiren, evlerde yenip biriktirilenleri haber veren mucizevi bir çocuk müjdeledi.⁵⁴⁹

---

⁵⁴² el-Âl-i İmrân 3/35.

⁵⁴³ el-Âl-i İmrân 3/36.

⁵⁴⁴ el-Âl-i İmrân 3/44.

⁵⁴⁵ el-Âl-i İmrân 3/37.

⁵⁴⁶ Ahmet Güç, "Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa a.s", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/3 (1995), 217-218.

⁵⁴⁷ el-Âl-i İmrân 3/42.

⁵⁴⁸ el-Âl-i İmrân 3/48.

⁵⁴⁹ el-Mahallî, es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, el-Âl-i İmrân 3/45, 74.

Hız. Meryem hiç evlenmediği halde nasıl çocuk sahibi olacağı ve daha da ötesinde insanlara bu nasıl izah edeceği konusunda çok endişelenmişti.⁵⁵⁰ İlahi ferman gereği buna cevap çok kolay ve netti; eğer Allah çeç bir şeye ol derse o hemen oluverir ve sonrası da ona aittir.⁵⁵¹ Nihayet Hz. Meryem hamile olmuş süreç tamamlanmış, ilahi yardım ve lütuflarla İsâ a.s dünyaya gelmişti. Hz. Meryem doğum yaptıktan sonra kavminin arasına döndü, fakat ona verilen ilahi emir gereği konuşmayacak kundaktaki çocuğu gösterecekti.⁵⁵² Amcasının oğlu Yusuf çok şaşırılmış ama Hz. Meryem'in son derece iffetli olduğunu bildiği için ona kötü bir önyargıda bulunmak istememişti. Daha sonra kavminin ileri gelenleri de onu görünce çok kınadılar ve kötü iftiralarda bulundular. Bu sırada kundaktaki İsâ a.s ben bana kitabı ve nübüvveti veren, bana namazı ve zekâtı emreden, beni anneme asi kılmayan bilakis hayır olarak bağışlayan Allah c.c'ın kuluyum⁵⁵³ diyerek konuştu.⁵⁵⁴

Kavminden annesi ile beraber uzaklaşan İsâ a.s, suyu bulunan mesken olarak münasip bir tepede yaşamaktaydı. Otuzlu yaşlarda kavmine döndü ve onlara kendine vahyolunanı tebliğ ederek peygamberliğini ilan etti. Her ne kadar onlara inkâr etmesi zor mucizeler göstermiş⁵⁵⁵ olsa onlar yine de inanmadılar ve kendilerinin tahrip etmiş olduğu Tevrat'ı savunmaya çalıştılar. Onların şiddetli inkârları karşısında İsâ a.s Rabbine iltica ederek Allah'ın dinine davette bana yardımcı olacak kimse yok mu dedi; Havârîler biz Allah c.c yolunda senin yardımcılarınız⁵⁵⁶ dediler.⁵⁵⁷ İsâ a.s'ın davetini hazmedemeyen Yahudiler ona karşı iyicene kinlenmiş ve en sonunda da onu öldürmeye karar vermişlerdi. Onu öldürmek istedikleri gün ona benzeyen bir kişiyi çarmıha astılar ve İsâ a.s'ı öldürdük dediler.⁵⁵⁸ Akabinde onların planlarının boşa

---

⁵⁵⁰ el-Meryem 19/16-21.

⁵⁵¹ el-Âl-i İmrân 3/47.

⁵⁵² el-Âl-i İmrân 3/46.

⁵⁵³ el-Meryem 19/22-33.

⁵⁵⁴ Güç, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa a.s", 218-220.

⁵⁵⁵ el-Âl-i İmrân 3/49.

⁵⁵⁶ el-Âl-i İmrân 3/50-52.

⁵⁵⁷ Güç, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa a.s", 221.

⁵⁵⁸ el-Mahallî, es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, en-Nisa 4/157-158, 129.

çıkaran Allah c.c İsâ a.s.'ı göğe yükseltmiş,⁵⁵⁹ peygamberinin nasıl koruma altına aldığı ve o istemeden kimsenin ona zarar veremeyeceğini bu sayede göstermiştir.

Kutlu bir sülaleden, seçilmiş bir anneden mucizelerle dünyaya gelen İsâ a.s.'ın evveliyatı gibi hayat serüveni de yine olağan üstü hallerle geçmişti. Annesinden doğumuna, çocukluğundan peygamberliğine ve dünyadan ayrılışına kadar insanlığı ebediyete dek hayretler içerisinde bırakacak örnekler ve ibretlerle dolu bir hayatın öğretisi olmuştu İsâ a.s. Tevhid inancında yaşadığı her zorluğa rağmen yine kavmini bir olan Allah c.c çağırmaktan asla geri durmamıştı.⁵⁶⁰

3.14 Ashâb-ı Kehf (Mağara Arkadaşları Grubu)

Allah'ın dinine iman etmiş, şirki şiddetle canları pahasına reddetmiş olan bir grup genci konu alan Kur'ân-ı Kerimin Kehf suresi, kıssada değindiği birbirinden gizemli ve ibret verici hususlar ile akıllara durgunluk kalplere huşû vermektedir. Gençlerin sayısı, mağaranın yeri vb. bilgilerden öte Kur'ân-ı Kerim bu kıssada verilmek istene mesaja dikkat çekmiştir. Mağarada üç yüz ya da üç yüz dokuz yıl uyuyan geçlerin sayılarının yanlarında bulunan köpeklerle beraber sekiz oldukları rivayet edilmektedir. Nitekim şemsî ve kamerî takvimde bu sürenin aynı zamana tekabül ettiği bilinmektedir. Mağaranın Cezayir, Suriye, Ürdün, Mısır, İspanya, Afganistan, Doğu Türkistan ülkelerinde, ülkemizde ise Efes, Efsûs ve Tarsus'ta olduğuna yönelik bilgiler aktarılmaktadır.⁵⁶¹

Roma imparatoru Dakyanus (Decius) çok büyük bir güce ulaşınca azgınlık göstermeye başlamış, İncili inkâr etmiş ve putlara tapmaya başlamıştı. İsa a.s.'a inanları tespit ettirip eğer putperestliği kabul etmezlerse öldürtüyordu. Şehrin ileri gelenlerinin çocukları arasında her birisi hidayeti ayrı ayrı bulmuş bazı gençler vardı. İmparator Dakyanus'a bu gençleri haber verdiler. Dakyanus bu gençleri huzuruna çağırdı ve putlara tapmalarını söyledi ancak gençler büyük bir cesaretle bizim Rabbimiz görünen

⁵⁵⁹ el-Âl-i İmrân 3/55-56.

⁵⁶⁰ Ebu Halil, Atlas'ul-Kur'ân. 86.

⁵⁶¹ İsmet Ersöz, "Ashâb-ı Kehf", DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/465-467.

görünmeyen tüm mevcudaatın sahibi Allah'tır. Ondan başkasına nasıl taparız, böyle bir sapkınlığı nasıl kabul ederiz diyerek karşı koydular.⁵⁶²

İmparator gençlerin bu tavrını onların cahilliğine verdiğini söyleyerek onlara size biraz süre veriyorum aklınızı başınıza alın diyerek gönderdi. Gençler evlerine döndüğünde evde buldukları paraları hepsini aldılar. Paraların birazını sadaka olarak dağıttılar, birazında yanlarına alarak mağaraya saklandılar. Bir müddet sonra yiyecek almak için gizlice şehre inen Yemliha Dakyanus'un her yerde onları arattığını öğrendi. Babalarını çağırarak gençlerin nerede olduklarını sordu babaları ise; çocuklarının evlerdeki paralarını alıp sokaklarda israf ederek mağaraya kaçtıklarını söylediler. Yemliha alelacele mağaraya dönerek durumu arkadaşlarına haber verdi ve hep beraber büyük bir korku ve üzüntüyle verince gençler hep birlikte Rabbimiz! Bir kurtuluş yolu ver ve yardım et diye dua ederlerken biranda Allah c.c tarafından bir uyku geldi ve uyuya kaldılar. Nihayet Dakyanus mağaranın yerini bularak askerleriyle birlikte mağaranın önüne geldi. İçeriye gönderdiği birkaç kişi büyük bir korkuya kapılarak içeriden çıktılar. Daha sonra madem bunları öldüreceğiz o zaman mağaranın kapısını büyük bir taşla kapatalım içeride can çekişerek ölsünler dediler ve kapattılar.

Devlet ricalinden imanlarını gizleyen iki mümin hâkim gençlere yönelik bilgileri ve onların başlarından geçen olayları iki levhaya yazarak gizlice içeri attılar. Uzun yıllar sonra uykudan uyanan gençler Yemliha'ya gümüş bir para vererek tebdili kıyafetle dikkatlice şehre inip yiyecek alması gönderdiler. Yemliha mağaradan çıktığında etrafta çok büyük bir değişiklik olduğunu aslında anlamıştı ama kendince anlamlandıramamıştı. Şehre indiğinde İslam alametleri görür ve şaşkınlığı iyice artar. Aldığı yiyeceklerin parasını ödemek isteyince esnaf, sen bu parayı nereden aldın bu çok eski bir imparatora ait bir para dedi. Bu esnada etraftaki insanlarda onların başına toplandı. Yemliha Dakyanus'un gittiğini aradan uzun yıllar geçtiğini öğrenir halk ise onu yeni imparatora götürerek durumu anlatırlar.⁵⁶³

İmparator, Dakyanus döneminde gençlerle ilgili böyle bir olayın yaşandığını ve kendisinin bundan bilgisi olduğunu söyler. İmparator Yemliha ile birlikte mağaraya

---

⁵⁶² Hüseyin Çelik, "Ashab-ı Kehf Kıssası ve İçerdiği Mesajlar", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi 6/1 (2017), 193.

⁵⁶³ Mehmet Diyadin Dağhan, "Ashab-ı Kehf Kıssası ve Metafizik Boyutu" (Yüksek Lisans Tezi. Harran Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 24-28.

gider ancak, arkadaşlarının korkuya kapılmaması için Yemliha önce kendisinin mağaraya girerek onlara haber vereceğini söyler. Yemliha onlara biz mağarada üç yüz sene uyuya kalmışız artık her şey değişmiş korkulacak bir şey yok der ve hep beraber sevinirler.⁵⁶⁴ Akabinde imparator dışarıda onları beklerken onları ruhlarını Rablerini teslim ederler. İmparator dışarıda uzun müddet bekledikten sonra içeri girer ve onların öldüğünü görünce ya Rab seni tesbih ederim sen ne yücesin der.⁵⁶⁵

İnanırları kutlu bir dava uğrunda ölümü bile göze alan bu gençler grubu, öncelikle kendi ailelerine ve topluluklarına şahsiyet örneği sergilemişlerdir. Güneşin ışınlarının mağaraya doğuşu ve onlara değmeden doğup batmasında düşünenler için gerçekten de mucizeler vardır. Güneş ışınları sağdan doğarken onlar sola, soldan doğarken ise onlar sağa döndürülüyor, bu sayede hem bedenleri hareket ettirildiği için çürümemiş ve elbiseleri de eskimemiş olurdu. Ayette sen onları uyurlarken o halde görseydin onlardan korkarak kaçardın ifadesinden onlara Allah c.c tarafından bir heybet verildiğini göstermektedir. Ancak bir insanın hatta bir grup insanın üç asır hiç uyanmadan, bedenleri ve elbiseleri çürümeden sanki dün uyumuşlar gibi uyanarak kalkmaları Allah c.c'nun sonsuz büyüklüğünden başka bir şeyle ifade edilemez.⁵⁶⁶

3.15 Ashâbü'l-Karye (Şehir Halkı)

Roma döneminde Antakya halkı haddi aşmış, Allah c.c inkâra kadar ilerlemiş ve söz dinlemez bir hale gelmişti. Bunun üzerine Allah c.c onlara körleri, abraşı iyileştiren ve ölüleri diriltten davetçiler gönderdi.⁵⁶⁷ Şehir halkına tebliğ için İsâ a.s havarilerinden iki kişi gönderildi. Havariler onları Allah c.c imana davet ettiler. Şehir halkı gelen davetçileri aşağılayarak yalanladılar ve onlara buraya uğursuzluk getirdiniz diyerek hakarete bulundular. Elçiler biz size tebliğde bulunmak için geldik, bundan başka bir vazifemizde yok ayrıca uğursuzluk bizde değil sizdedir dediler. Onlarda eğer buradan defolup gitmezseniz sizi taşlarız ve bizden çok büyük bir bela görürsünüz dediler.

⁵⁶⁴ el-Mahallî, es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, el-Kehf 18/9-25, 318-320.

⁵⁶⁵ Dağhan, *Ashab-ı Kehf Kıssası ve Metafizik Boyutu*, 28-29.

⁵⁶⁶ Çelik, “Ashab-ı Kehf Kıssası ve İçerdiği Mesajlar”, 208-216.

⁵⁶⁷ Necmettin Çalışkan, “Kur’ân-I Kerîm’e Göre Ashâbü'l-Karye Ve Habîb En-Neccâr”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32/12 (2015), 108.

Elçiler şehre ilk geldiklerinde marangozluk işiyle uğraşan Habîb en-Neccâr adında sâlih bir zat onların davetine uyarak iman etmişti. Daha sonra havarilere takviye olarak üçüncü bir elçi gönderildi. Onlara karşı iyice kinlenen halk onları öldürmeye karar verdi. Bunu duyan Habîb en-Neccâr hemen hareket etti ve şehrin aşağısından doğru gelirken havarilerin dövüldüğünü görünce koşarak hemşerilerini tatlı bir dille ikna etmeye çalıştı.⁵⁶⁸

Habîb en-Neccâr güzel bir dille kendilerine fayda vermeye putları bırak her şeyi yoktan var eden sonsuz kudret sahibi Allah c.c iman etmelerini bunun aksini yapmak ya da iddia etmenin ancak bir akıl tutulması olacağına onlara söyledi. Gözleri dönmüş olan bu topluluk Habîb en-Neccâr'a da saldırarak yaraladılar, ölmek üzereyken bile o hemşerilerini imana davet etmişti. Onlar sadece katletmekle yetinmediler cesetleri parçalara ayırarak sokaklarda dağıttılar. Bu kadar sapkınlık ve zulümden sonra artık büyük bir belayı hak eden bu kavme Allah c.c bir sayha (yok edici ses) göndererek onları helak etti.⁵⁶⁹ Habîb en-Neccâr çok mütevazı, tatlı dilli, dürüst ve mert bir kişiliğe sahipti. Onun şahsında tüm insanlığa dini öğreti ve tebliğde şu hususlar büyük ibretler ve dersler vermektedir. Öncelikle saldırıya uğrayan havarileri kendi canını ortaya koyarak kurtarmaya çalışmıştır. Bunda muvaffak olamaması ve de katledilmesine rağmen ölürken bile katillere lanet değil yine tebliğde bulunmuştur.⁵⁷⁰

3.16 Ashâbü'r-Ress

Ress, Arapça'da çukur, kuyu, maden ocağı, örülmemiş kuyu gibi anlamlara gelmekle birlikte yer veya bir kuyunun adı olabileceği de bildirilmiştir. Semûd kavminden sonra geldiği rivayet edilen bu topluluk, çam ağaçlarına tapan, onlara karşı herhangi sözlü ve fiili bir saygısızlıkta bulunanı ölümle cezalandırmaktaydılar.⁵⁷¹ Şehirlerinde bulunan ağaçları sulamak için birçok kuyuları olan Ress topluluğu,⁵⁷² bu kuyulardan su içilmesini yasaklamış içenleri de ölümle cezalandırıyorlardı. Azgınlıklarında iyice

⁵⁶⁸ Çalışkan, "Kur'ân-I Kerîm'e Göre Ashâbü'l-Karye Ve Habîb En-Neccâr", 111-114.

⁵⁶⁹ el-Mahallî, es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, el-Yâsîn 36/13-29, 471-472.

⁵⁷⁰ Çalışkan, "Kur'ân-I Kerîm'e Göre Ashâbü'l-Karye Ve Habîb En-Neccâr", 115-118.

⁵⁷¹ Ömer Faruk Harman, "Ashâbü'r-Ress", DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/469.

⁵⁷² el-Furkân 25/38.

ilerlemiş hiçbir hak ve hukuk tanımıyor ellerinden gelen her türlü sapkınlığı yapıyorlardı. Hanzale b. Safvân adında kendilerine gönderilen bir peygamber onları hak dine davet etmiş, bu şirk batağından çıkmaları için çok mücadele etmişti. Ancak onlar bu peygamberi aşağıladılar, yalanladılar ve hakaret ettiler.⁵⁷³ Bununla da kalmayan bu azgın kavim Hanzale b. Safvân'ı kuyuya kapatarak katlettiler.⁵⁷⁴

3.17 Ashâbu'l-Fîl (Fîl Ordusu)

Kâbe ziyaretleri sayesinde ticari faaliyetleri gittikçe gelişen Mekke, Hristiyan Habeş Krallığının Yemen valisi Ebrehe el-Eşrem'in çok zoruna gitmişti. Buna çözüm olarak Kâbe muadili muhteşem bir mâbed inşa ettirip insanları dini bir stratejiyle San'a'ya çekip Mekke'yi saf dışı bırakacaktı. Akabinde hızlıca tamamlanan bu muhteşem kiliseye, buna çok öfkelenen kabile mensubu bir Arap giderek hacetini giderdi. Durumu öğrenen Ebrehe buna özür olarak bütün kabilenin bu kiliseyi tavaf etmesini emretti. Onlarda hem bunu reddettiler hem de kendilerine gelen elçiyi öldürdüler. Bunun üzerine Ebrehe binlerce filinde bulunduğu büyük bir ordu ile Kâbe'ye hareket etti ve orada bulunan bütün develeri de toplattı. Kureyş kabilesinin reisi Abdülmuttalib'e de bir elçi yollayarak sadece Kâbe'yi yıkmak istediğini karşı koyan olmazsa kimseye zarar vermeyeceğini ve mallarını da geri teslim edeceğini söyledi.⁵⁷⁵

Abdülmuttalib, Ebrehe'ye gelerek sadece develerimi istiyorum deyince Ebrehe senin vatan diye bir derdin yok mu diye, garipsedi. O da Ebrehe'ye ben develere nasıl sahip çıkıyorsam Kâbe'yi de sahibi koruyacaktır dedi. Abdülmuttalib Mekke'ye dönünce Kâbe'de dua etti ve herkesin şehri terk ederek dağlara, mağaralara çekilmesini emretti. Fil ordusu Mekke'ye gelmiş ve başlarında çok iri cüsseli Mamut adında bir fil bulunuyordu. Saldırı emri gelmesine rağmen bu fil yerinden hiç hareket etmedi. Bu esnada ağızlarında mercimek ve nohut arası büyüklükte taşlar bulunan, grup halinde seyreden ebâbîl kuşları taşları ordunun üstüne bıraktıkça askerler perişan bir vaziyette

⁵⁷³ el-Mahallî, es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, el-Kâf 50/12, 553.

⁵⁷⁴ es-Serih, 'Alâm'ül-Kur'ân, 158-159.

⁵⁷⁵ Hatice Başkaya, "Kur'ân'da Allah'ın Gazabına Uğramış İnsanlar Ve Toplumlar" (Yüksek Lisans Tezi. Harran Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 63-64.

helak oluyordu.⁵⁷⁶ Bu olayda gözü doymayan, kendisine verilen imkânlarla yetinmeyen ve azgınlaşan insanların sonunun nasıl olacağına dair ibretler vardır.⁵⁷⁷

3.18 Ashâbu'l-Cenneh (Bahçe Sahipleri)

Yemen'de çok verimli bir bahçeye sahip olan bir adam her sene kendisine yetecek kadar mahsul ettikten sonra geriye kalanları ihtiyaç sahibi fakirlere dağıtıyordu. Bahçe sahibi bu zat vefat edince bahçe çocuklarına kaldı. Çocuklar çok kalabalık olduklarını ve eğer babalarının yaptığı gibi bahçeden elde edilen mahsulleri yoksullara dağıtırlarsa kendilerine yetmeyeceğini söylediler. Kardeşler kendi aralarında güneş doğmadan gece vakti ve kimseye görünmeden mahsulleri toplayalım bu sayede kimseye bir şey vermek zorunda kalmayız dediler. İçlerinden bir tanesi böyle bir davran Cenâb-ı hakkın zoruna gideceği ve bunun mutlaka bir karşılığı olacağını söylese de diğer kardeşlerini ikna edemedi. Nitekim gece vakti sesiz bir şekilde bahçeye gittiler, birde ne görsünler bahçe yanmış kül olmuş. Bu yanan yerin kendi bahçeleri olduğuna inanamadılar, biz yanlış bir yere mi geldik dediler.

Akl-ı selim olan kardeş kimsesiz ve fakirlerin hakkını gasp ederek cimrilik yaparsanız karşılığı böyle olur dedi ve kendi aralarında birbirini suçlamaya başladılar. Sonra akılları başlarına geldi ve biz yaptığımız yanlışın karşılığını bulduk dediler.⁵⁷⁸ Hep beraber tövbe istiğfarda bulunarak Allah c.c'dan af dilediler.⁵⁷⁹ Açgözlülük ve kanaatsizlik ne kötü şeydir ki gariban ve yoksul insanların hakkını yemeyi bile mubah görür. İnsanlar yaşadıkları toplumlarda aslında sosyal ve ekonomik bir denge içerisinde varlar ve varlıklarını devam ettirmekteler. Söz konusu denge kişinin toplumda her bireye taksim edilen haktan fazlasına göz dikmesi ki İslam, bunu kardeşlik, akrabalık ve komşuluk hakkı gibi muhteşem bir taksimatla aslında kurumsallaştırmıştır. Bu manevi kurumsallık sosyal hayatta sivil toplum kuruluşları olarak tezahür etmiştir.

---

⁵⁷⁶ el-Fîl 105/1-5.

⁵⁷⁷ Başkaya, Kur'ân'da Allah'ın Gazabına Uğramış İnsanlar ve Toplamlar, 64-65.

⁵⁷⁸ el-Kalem 68/17-33.

⁵⁷⁹ Başkaya, Kur'ân'da Allah'ın Gazabına Uğramış İnsanlar ve Toplamlar, 53-55.

3.19 Ashâbü's-Sebt (Cumartesi Topluluğu)

Allah c.c İsrâiloğulları'na cuma günü ibadeti farz çalışmayı yasak kılmıştı. İsrâiloğulları ise bu günün cuma değil cumartesi olması gerektiğini savunarak cumartesi gününü ibadete ayırdılar. Allah c.c onların cumartesi günü ısrarlarını kabul etmiş ancak avlanmayı ve çalışmayı yasaklamıştı.⁵⁸⁰ Cumartesi günleri balıklar çoğalıyor suyun üstüne çıkıyor diğer günler ise azalıyordu. İlk zamanlarda bu yasağa uyan İsrâiloğulları zaman geçtikçe bir kısmı kendi başına teoriler üretmeye başladı. Şöyle ki bazıları avlanmak bize cumartesi günü yasak ama pazar değil öyleyse denize balıkların toplanacağı bir havuz yapalım cumartesi buraya toplanan balıkları pazar günü yeriz dediler.

Her ne kadar buna birçoğu karşı çıksa da, birçoğuna da makul gelmişti.⁵⁸¹ Zamanla bu işin ticaretine bile başlamışlardı. Salihlerden oluşan bir grup onları çok uyardılar, nasihat ettiler ama onlar dinlemediler.⁵⁸²

Bir av yasağına uymayanlar ortalıkta gözükmeyince diğerleri onları merak edip baktılar. Bir de ne görsünler onların hepsi maymuna dönüşmüş⁵⁸³ ilk etapta onları tanıyamadılar ancak maymuna dönüşenler yakınlarını tanıdılar ve ağlamaya başladılar.⁵⁸⁴ Allah c.c Kur'ân-ı Kerimin birçok ayetin insanlığı düşünmeye, akletmeye, hatırlamaya ve anlamaya sevk ediyor. Yani kavimlere gönderdiği şeriatında kendi nefisleri ile değil, emredilen her bir amelin altında büyük hikmetler ve manalar olduğunu bilenler kazananların ta kendisidir.

3.20 Sebe', Sedd-i Me'rib, Seylü'l-Arim ve Tübba' Kavimleri (Toplulukları)

Yemen'de Abdüşems (Sebe') b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân tarafından kurulan Sebe' devleti, aynı zamanda bölgede kurulmuş en eski devlet olduğu bildirilmektedir. Adını kurucusuna verilen lakaptan alan Sebe' devletinin halkıda Sebe'liler olarak

---

⁵⁸⁰ en-Nisa 4/154.

⁵⁸¹ en-Nahl 167124.

⁵⁸² el-A'râf 7/163-166.

⁵⁸³ el-Bakara 2/65.

⁵⁸⁴ Nur Ahmet Kurban, "İslam Kaynaklarına Göre Sebt Yahudileri'nin Maymuna

Dönüştürülmesi Meselesi", Marife Dini Araştırmalar Dergisi 1/13 (2013), 12-16.

anılmaktadır. Sebeliler çok kalabalık bir kavim olup verimli ve güzel topraklara sahiplerdi. Coğrafi konum olarak da dönemin önemli ticaret güzergâhları üzerinde olmaları sebebiyle Somali, Sumatra, Uman, Mısır, Suriye, Filistin, Hindistan ve Çin’le ticari münasebetleri bulunuyordu. Ticarete ve ziraatta çok mahir olan Sebe’liler mühendislik alanında da çok ilerlemişlerdi. Sebe’nin başşehri olan Me’rib çok yağış alan bir bölgeydi. Bu aşırı yağmuru (Me’rib) sel baskınından, ülkeye faydalı bir avantaja çevirmek fikriyle iki dağın arasında bulunan bir yere Sedd-i Me’rib adındaki barajı inşa ettiler.⁵⁸⁵

Bu baraj sayesinde sel felaketleri garanti altına alınmış, sulama tesisleri kurulmuş, ziraat oldukça ilerlemiş ve dolayısıyla ülkedeki refah seviyesi yükseldikçe yükselmişti. Hatta rahatlıktan öyle bir hale gelmişlerdi ki, keşke bizde yorularak, diyar diyar gezerek zorluklar ve meşakkatler içerisinde para kazansak diye yakınmaya başlamışlardı. Önceleri Müslüman olan bu topluluk, bu muazzam imkânların sarhoşu olmuş Allah c.c tamamen unutmuşlardı. Bütün bu nankörlüklerin sonucunda onlarında istediği gibi onları vatanlarından göç etmeye mecbur edecek Seylü'l-Arim (büyük ve şiddetli sel) gelmiş ülkeleri sular altında talan olmuştu. Bu nankör kavimin her biri bir yere dağılmış ve gittikleri yerlerde de onlara düşmanlar musallat olmuştu.⁵⁸⁶ Sebelilerin soyundan gelen Himyerliler, birbirinin usulü üzere hükümdarlık yaptıklarından dolayı krallarını Tübba’ ünvanıyla anmaktaydılar.⁵⁸⁷ Kur’ân-ı Kerim’de bahsi geçen Tübba’nın ise Ebû Kerb Es’ad b. Melekî olduğu ve onun iman etmiş bir hükümdar olduğu rivayet edilmektedir. Ancak kavmi onun İslam davetine karşı çıkmış, inkârlarında haddi aşmış ve helak olmuşlardı.⁵⁸⁸ Tübba’nın sadece bir kral değil aynı zamanda bir peygamber olduğu da rivayet edilmektedir.⁵⁸⁹

---

⁵⁸⁵ İsmail Yiğit, “Sebe”, DİA (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/241-243.

⁵⁸⁶ es-Sebe' 34/15-19.

⁵⁸⁷ el-Mahallî, es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, ed-Duhân 44/37, 530.

⁵⁸⁸ el-Kâf 50/14.

⁵⁸⁹ el-Berakati, *Akvam Fi'l Kur’ân*. 340-346.

3.21 Kureyş Topluluğu

Mekke aslen Yemen’li olan Huzaa kabilesinin yönetimi ve kontrolü altındaydı. Buna karşılık olarak Kusay İbn Kılâb kabileler arası ittifak kurarak Huzâa kabilesini devre dışı bırakmış ve Mekke içi kurumsallaşmıştı. Yemenlilerin gitmesiyle piyasada oluşan boşluk Kureşliler için mükemmel bir fırsat oluşturmuştu. Ancak Kureşliler fırsatı değerlendirebilecek yurtdışı hiçbir tecrübe ve kuruma sahip değillerdi. Peygamber efendimizin de büyük dedesi sayılan Hâşim b. Abdimenâf b. Kusay, o günlerde çok emin olmayan ticaret yollarındaki güvenliği garanti altına almak için güzergâh üzerindeki kabilelerle “ÎLÂF” adı verilen anlaşmayı yaptı.⁵⁹⁰

Fil Vak’asına şahitlik eden ve bu olaydan en kazançlı çıkan Kureşliler olmasına rağmen iman etmeyen küfürde ısrar edende yine onlardı. Kureş kabilesi daha önce Mekke içinde çok sınırlı bir ticarete sahipken, Hâşim’in başlattığı ve soyunun devam ettirdiği “ÎLÂF” diplomasisi sayesinde muazzam bir ekonomiye sahip olmuştu. Kureş topluluğu kendilerine kış aylarında Yemen’e yaz aylarında ise Şam’a ticari seyahatleri kolay kılan, onları tahmin edemeyecekleri refaha kavuşturan Allah c.c’yü⁵⁹¹ hatırlamaları için uyarılmıştır.⁵⁹²

3.22 Rûmlar

Kur’ân-ı Kerim’de geçen ve bir süreninde adı olan Rûm kelimesi, Rûm asıllı olanlar için kullanıldığı gibi Araplarda; Yunanlılar, Slavlar, Romalılar, Ruslar, Ermeniler ve Bulgarları kapsamaktadır. O dönemde Roma ve Bizans ayrımı olmadığından dolayı Roma ile Bizans topraklarında yaşayan toplulukların hepsi Rûm olarak anılmaktaydı.⁵⁹³ Kur’ân-ı Kerime konu olan Rûmlar ise milâdî yedinci yüzyılda

⁵⁹⁰ Mahmut Türk, “Kureş Suresi Işığında Mekke Dönemi İktisâdî Hayatı” (Yüksek Lisans Tezi. Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 92.

⁵⁹¹ Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd B. Ömer B. Muhammed El-Hârizmî Ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf ‘an Hakâ’iki Ğavâmidî’t-Tenzil ve ‘Uyûni’l-Ekâvil Fî Vucûhi’t-Te’vil*, çev. Muhammed Coşkun, Ömer Çelik, Necdet Çağıl, Adil Bebek, el-Kureş 106/1-4 (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016), 6/1424-1426.

⁵⁹² Türk, “Kureş Suresi Işığında Mekke Dönemi İktisâdî Hayatı”, 64-68.

⁵⁹³ Hilal Başak Karakaş-Hüseyin Yaşar, “Rûm Suresi Bağlamında VII. Yüzyıl Doğu Roma

İranlılar ile savaşan Rumlardır. Doğu Roma imparatoru Herakliyus döneminde devlet ekonomisi iyice çökmüş, paralı askerlerden oluşan ordusu askerlerin maaşlarını ödeyemediği için çok zayıflamıştı.

Devletin doğusu da (Suriye, Antakya, Şam, Mısır) İran Kisrası II. Hüsrev tarafından işgal edilmiş ve 614 yılında Kudüs ele geçirilmişti. Öyle ki Rumlar için kutsal anlamda çok büyük önemi olan Mukaddes Mezar Kilisesi harap edilmiş ve Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği haç İran'a götürülerek maddi ve manevi olarak büyük zarar verilmişti. Daha sonra Herakliyus atağa geçerek İran'ın kutsal şehri Gence'yi alarak onlar için çok kutsal olan Zerdüş mabedini yerle bir etmiştir. Akabinde iki imparatorluk arasında meydana gelen savaşta Rûmlar, İranlılara galip gelmiştir. Ancak ayetlerde Rûmların, İranlılar'a galip geleceği bilgisi bu savaş olmadan yani geleceğe yönelik bir bilgi⁵⁹⁴ olarak verilmesinden dolayı çok dikkat çekicidir.⁵⁹⁵

3.23 Ye'cûc ve Me'cûc

Kur'ân-ı Kerim'de bahsi geçen, hakkında çok çarpıcı ve merak uyandırıcı rivayetler bulunan Ye'cûc ve Me'cûc adındaki bu topluluk Zülkarneyn a.s zamanında yaşadığı bildirilmektedir. Zülkarneyn a.s hakkında ise Büyük İskender İmparator Dârâ ve Kurûs, Yunan kralı, Himyer kralı ve Oğuz Han olduğunu dahi ileri sürenler olmuştur. Fakat bu iddiaların hepsi tutarsız görünmektedir çünkü bahse konu bu tarihi liderlerin genel olarak çoğu putperest çok-tanrılı kültlere inandıkları bilinmektedir. Oysaki Zülkarneyn a.s her ne kadar peygamber olabileceği kanısı varsa da genel kanaat onun Allah c.c sevgisine mazhar olmuş sâlih bir kul olduğu düşüncesindedir. Ye'cûc ve Me'cûc'ün etrafa zarar veren bozgunculuk yapan gözleri küçük, burunları basık uzun, saçları kızıl, yüzleri yaşlı geniş, kıldan yapılmış ayakkabı giyen, deri kalkanlar kullanana, avcılık yapan ve onları takip eden kavimlere saldıran bir topluluk olduğu anlatılmaktadır. Bu kavmi tarif edilen bazı özelliklerin dolayı Moğol veya Türklerle

---

İran Savaşlarının İncelenmesi", Ekev Akademi Dergisi 24/84 (2020), 292.

⁵⁹⁴ Ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidı't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vucûhi't Te'vîl*, er-Rûm 30/1-6, 197-200.

⁵⁹⁵ Karakaş-Yaşar, "Rûm Suresi Bağlamında VII. Yüzyıl Doğu Roma-İran Savaşlarının İncelenmesi", 295-296.

ilişkilendiren ilk dönem Arap ve gayrimüslim tarihçiler olsa da bu iddianın asılsız olduğu ortadadır.⁵⁹⁶

Zülkarneyn a.s.'dan karşılaştığı bu kavim onların şerrinden kurtulmak için ücret karşılığı yardım istediler. O da büyük mükâfatın Allah c.c tarafından kendisine verileceğini onlara söyleyip, onlardan siz bana kuvvetinizle yardım edin, bana, demir, erimiş bakır getirin dağın iki yanına, sizinle onlar arasına aşılması imkânsız bir sed yapayım dedi.⁵⁹⁷ Zülkarneyn a.s ve Ye'cûc ve Me'cûc'ün Nuh a.s'ın oğlu Yafes'in soyundan gelen Türk oldukları söylenmektedir. Ancak Ye'cûc-Me'cûc'e karşı Zülkarneyn'den yardım isteyen ve Zülkarneyn'in de kendilerinden seddin yapımında yardım istediği topluluğun Türkler olduğu da rivayet edilmektedir. Kur'an'da Ye'cûc ve Me'cûc'le ilgili olarak geçmişte vuku bulmuş ve gelecekte de tekrar zuhur edecek,⁵⁹⁸ zaman ve mekân belirtilmeden bozguncu bir topluluk olduğu bilgisi mevcuttur.⁵⁹⁹

3.24 Sâbiiler (Topluluğu)

Döndü, değişti, suya daldı, meyletti ve başından aşağı su dökerek yıkandı anlamlarına gelen sabee fiili, Kur'ân-ı Kerim'de ism-i fâilin çoğulu sâbiîn⁶⁰⁰ şeklinde geçer.⁶⁰¹ Sâbiilerin tam olarak kimler oldukları bilinmemekte olmakla beraber onlarla ilgili olarak yine birçok farklı rivayetler vardır. Onların Âdem a.s'dan itibaren var oldukları, Nuh a.s'a inandıkları, Yahudilerden bir cemaat oldukları, Yahudi ve Hristiyanlardan sonra zuhur eden bir topluluk oldukları gibi daha sayabileceğimiz birçok rivayet bulunmaktadır.

---

⁵⁹⁶ Murat Ağarı, "İslam Coğrafyacılarında Ye'cûc Me'cûc Bahsi", Çeşm-İ Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E Dergisi, 7/2 (2020), 5.

⁵⁹⁷ el-Kehf 18/93-97.

⁵⁹⁸ el-Enbiyâ 21/96-97.

⁵⁹⁹ Ağarı, "İslam Coğrafyacılarında Ye'cûc Me'cûc Bahsi", 7.

⁶⁰⁰ el-Bakara 2/62.

⁶⁰¹ Prof. Dr. Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, 4 bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 472-474.

Ancak ayetlerden hareketle ve tarihi verilerle Sâbiîlerle ilgili olarak onların Yahudi ve Hristiyanlardan önce ya da sonra yaşamış ilk başlarda Hanif bir inanca sahip olan⁶⁰² daha sonra inançlarına gök cisimleri ve putlar bulaştıran bir topluluk olduğu söylenmektedir.⁶⁰³ Yaklaşık iki bin yıllık bir geçmişe sahip olan Sâbiîler ilk olarak Filistin ve Ürdün bölgelerinde çıkmışlardır. Daha sonra kuzey Mezopotamya'ya doğru göç ettiler. Onlar aslında kendilerini Mandayye olarak isimlendiriyorlar. Onlarla beraber yaşayan Araplar Sâbiîlerin inançları gereği nehir kenarında boy abdesti almalarından dolayı onları Sâbiîn olarak isimlendirmişlerdir. Günümüzde ağırlıklı olarak kuzey Irak'ta yaşamaktadırlar.⁶⁰⁴

3.25 Mecûsîler (Topluluğu)

Pers topluluğunda ateş kültüyle ilgili ritüellerden meydana gelen, hem bir gelenek hem de bir inanç modeli olan Mecûsîlik, Kur'ân-ı Kerim'de ismen zikredilmektedir.⁶⁰⁵ Eski İran'da yönetici ve rahiplerden oluşan üst düzey toplumsal sınıfa Mecuş denilmekteydi. Bu topluluğun temsil ettiği inanç sisteminden ötürü onlara nispetle zamanla Mecûsîlik olarak anılmaya başlandı.

Onların ilk dönemde bir peygamber statüsünde kabul ettikleri Zerdüş, tanrı Ahura Mazda'dan vahiy almaktadır. Zerdüş aldığı vahiyleri kutsal metin Gatha'da insanlara aktarmaktadır. Mecûsîlerle ilgi olarak en yaygın olan bilgi onların ateşe taptığıdır. Her ne kadar ibadet ritüellerinde kullanılsa da aslında ateş, saflık, temizlik ve iyiliğin sembolüdür. Bundan dolayı Mecûsîler ateşe onun kirlenmesine sebep olacak çöp ve benzeri pis şeyler atılmaz, atılan maddelerin temiz ve kuru olması önemlidir.⁶⁰⁶

---

⁶⁰² el-Mâide 5/69.

⁶⁰³ Ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil Fî Vucûhi't-Te'vil*, el-Hac 22/17, 518.

⁶⁰⁴ Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, 475-479.

⁶⁰⁵ el-Hac 22/17.

⁶⁰⁶ Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, 507-518.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE HİCRET (GÖÇ)

4.1 Göç, Tarihi ve Çeşitleri

Göç, hareket ve yaratılışın var olduğu andan itibaren süregelen fitri ve sosyolojik bir olgudur. Bu olgunun temel fenomeni ise yürümektir. Yürüme eylemini gerçekleştirmek için gerekli olan yolu ilk kez insanlardan hacmi ve cismi farklılıklara sahip olan hayvanlar açmıştır.⁶⁰⁷ Yürüdükçe çevresini gözlemleyen ve inceleyen insan gezdikçe ve gördükçe meraklanmıştır.⁶⁰⁸ Dolayısıyla insan yürüyerek gezmiş, çalışmış, avlanmış, kaçmış, kovalamış bu sayede hayatı sosyal, kültürel ve ekonomik yönden tecrübe etmiştir. Bir mekândan başka bir mekâna yer değiştirmeye sebebiyet veren bu fiiller insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olan göçü kaçınılmaz kılmıştır.

Göç; bir kişi veya topluluğun, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, dini, çevresel, ekolojik vb. sebeplerle gönüllü veya zorunlu, süreli veya süresiz, yurtiçi veya yurtdışı bir yerden başka bir yere intikali ile gerçekleşen hicret ve muhaceret hareketidir.⁶⁰⁹ Dünya tarihinin ilk ve en büyük göçü Afrika'dan başlayan ve tüm kıtalara dağılan Büyük Göç'tür. Akabinde Sibirya'dan Avrupa'ya, Sibirya'dan Alaska'ya, Anadolu'dan Avrupa'ya Göç, Kavimler Göçü ve Türklerin Anadolu'ya Göçü gibi büyük göçlerde olmuştur.⁶¹⁰ Ancak göç meselesi sadece tarihsel verilerle değil, Kur'ân-ı Kerim ışığında ele alınacak olursa dünya tarihinde ve varlık âleminde ilk göç Âdem a.s.'in cennetten dünyaya göçüdür.⁶¹¹ Kur'ân-ı Kerim'in bu konuda kullandığı kavram ise hicrettir. **Hicret;** terk etmek, ayrılmak, ilgi ve alakayı kesmek, bedenlen, lisânen ve kalben herhangi bir şeyden uzaklaşmak gibi anlamlara gelmekte olup terim

---

⁶⁰⁷ Fatih Mehmet Berk, "Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri", OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi 2/2, (Eylül 2020), 116.

⁶⁰⁸ Anadolu Üniversitesi, Duyuru, "Sempozyum" <https://www.anadolu.edu.tr/> [17.03.2024].

⁶⁰⁹ Fatih Açıık, "İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç Ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi (Hicret Ve Endülüs Medeniyeti Tecrübesi)" (Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 7.

⁶¹⁰ Anadolu Üniversitesi, Duyuru, "Sempozyum" <https://www.anadolu.edu.tr/> [18.03.2024].

⁶¹¹ el-Bakara 2/36.

olarak ise; dini sebeplerden dolayı mevcut yeri terk ederek başka bir yere göç etmektir.⁶¹² “Kendilerine yazık etmekte iken hayatlarını sona erdirdikleri kimselere melekler “Ne işte idiniz?” dediler, (onlar) “O yerde zayıf görülenlerden idik” cevabını verdiler. Melekler ise “Allah’ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!” dediler. İşte onların barınağı cehennemdir ve orası gidilecek ne kötü bir yerdir! Erkekler, kadınlar ve çocuklar içinden zayıf sayılanlar (yani) çaresiz kalanlar ve hiçbir kurtuluş yolu bulamayanlar müstesnadır. İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, günahları bağışlayıcıdır. Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok uygun yer ve imkân bulacaktır. Kim Allah ve resulü uğrunda hicret ederek yurdundan çıkar da sonra ölüm onu yolda yakalarsa artık onun mükâfatını vermek Allah’a aittir; Allah daima günahları örtmektedir, engin rahmet sahibidir.”⁶¹³

Kur’ân-ı Kerim’e göre başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere dinini yaşayamayanların, zorda kalanların, çıkış yolu bulamayanların, ezilenlerin, namus ve can güvenliği olmayanların yakaladıkları ilk fırsatta hicret etmeleri zorunlu kılınmış, hicret edenlerin kendilerini rahatlatacak birçok imkânla karşılaşabilecekleri vurgulanmış, şayet bu yolda vefat ederseler dahi Allah c.c tarafından mükâfatlandırılacakları ayetlerde zikredilmiştir. Kimi zaman zorunlu kimi zaman ise gönüllü olarak gerçekleşen göç hareketleri evrenselliğin yolunu açmış ve tarihin şekillenmesine sebebiyet veren ana unsurlardan biri olmuştur.

İnsanlık tarihi ve tarihsel hareketler her daim göç ile başlamış, devam etmiş ve onlarca dinamiğin yayılımında göç tetikleyici bir unsur olarak süre gelmiştir. Nitekim insanları kıtlık, çoraklık, savaş, hastalık, sel, depresyon, nüfus artışı, iklimsel değişiklik, can güvenliği, dini baskı, siyasi yasak, fakirlik vb. gibi itici, toprak verimliliği, iş imkânı, mekânsal fırsatlar, eğitim, dini, siyasi özgürlük vb. faktörler gibi ise göçe çekici birçok neden bulunmaktadır.⁶¹⁴ Bu anlamda bir başka kavram olan **sürgün** ise; birey veya milletin istem dışı daimi yerleşim mekânından bir başka yere ceza olarak zorunlu

⁶¹² Açık, “İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç Ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi (Hicret Ve Endülüs Medeniyeti Tecrübesi)” 14.

⁶¹³ Ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf ‘an Hakā’iki Ğavâmidü’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîl Fî Vucûhi’t-Te’vîl*, en-Nisâ 4/97, 70.

⁶¹⁴ Berk, “Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri”, 121.

şekilde gönderilmesidir.⁶¹⁵ Tarihte bunu en çok yaşamış olan millet ise Yahudilerdir. Binaenaleyh göç veya sürgün hareketleri neticesinde herhangi bir ulus veya inanç mensuplarının anayurtlarından çıkartılarak yurtsuz bırakılması ise **diaspora**'dır.⁶¹⁶

Bahse konu bu göç serüvenlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

İç Göç: İnsanların kendi ülke sınırları içinde sürekli ya da geçici, zorunlu veya gönüllü olarak göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine intikal etmeleridir.⁶¹⁷

Dış Göç: İnsanların buldukları ülke sınırlarını aşarak sürekli ya da geçici, zorunlu veya gönüllü olarak göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü bir ülkeden başka bir ülkeye intikal etmeleridir.⁶¹⁸

Gönüllü Göç: Bireysel veya kitlesel olarak yurtiçi ya da yurtdışı, sürekli ya da geçici, kişi ya da kişilerin kendi istek ve iradeleri ile göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü yer değiştirmeleridir.⁶¹⁹

Zorunlu Göç: Bireysel veya kitlesel olarak yurtiçi ya da yurtdışı, sürekli ya da geçici, kişi ya da kişilerin kendi istek ve iradeleri dışında göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü yer değiştirmeleridir.⁶²⁰

---

⁶¹⁵ Açık, “İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç Ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi (Hicret Ve Endülüs Medeniyeti Tecrübesi)” 15.

⁶¹⁶ Açık, “İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç Ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi (Hicret Ve Endülüs Medeniyeti Tecrübesi)” 17.

⁶¹⁷ Musa Üçgül, “Göç Olgusu, Sığınmacılar Ve İnsan Hakları” (Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir Ahi Evran Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 20.

⁶¹⁸ Üçgül, “Göç Olgusu, Sığınmacılar Ve İnsan Hakları”, 20.

⁶¹⁹ Yüksel Koçak-Elvan Terzi, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Kafkas Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 3/3, (2012), 171.

⁶²⁰ Mehmet Emin Sarıkaya, “Zorunlu Göç Bağlamında Kur’an’da Göç”, Journal of Analytic Divinity 2/1 (2018), 241.

Geçici Göç: Bireysel veya kitlesel şekilde yurtiçi ya da yurtdışı, kişi ya da kişilerin gönüllü veya zorunlu olarak belirli bir süreliğine göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü yer değiştirmeleridir.⁶²¹

Sürekli Göç: Bireysel veya kitlesel şekilde yurtiçi ya da yurtdışı, kişi ya da kişilerin gönüllü veya zorunlu daimî olarak göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü yer değiştirmeleridir.⁶²²

Bireysel Göç: Bir veya birkaç kişiden oluşan küçük grupların yurtiçi ya da yurtdışı, sürekli ya da geçici, zorunlu veya gönüllü olarak göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü yer değiştirmeleridir.⁶²³

Kitlesel Göç: Çok sayıda kişiden oluşan grupların yurtiçi ya da yurtdışı, sürekli ya da geçici, zorunlu veya gönüllü olarak göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü yer değiştirmeleridir.⁶²⁴

Düzenli Göç: Birey veya toplulukların ikamet, seyahat ve istihdam olunmak üzere menşei ülkeden yasal yollarla çıkıp, alıcı ülkenin kanun ve yönetmeliklerine uygun olarak yapılan göç hareketidir.⁶²⁵

Düzensiz Göç: Birey veya toplulukların ikamet, seyahat ve istihdam olunmak üzere menşei ülkeden yasadışı yollarla çıkıp, alıcı ülkenin kanun ve yönetmelikleri ihmal edilerek yapılan göç hareketidir.⁶²⁶

Kendi istek ve iradesi ile yurtiçi ya da yurtdışı, sürekli ya da geçici olarak göçe taalluk eden muhtelif sebepler veya durumlardan ötürü bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine göç eden kişiye **göçmen** denir. Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal

---

⁶²¹ Koçak-Terzi, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, 170.

⁶²² Koçak-Terzi, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, 170.

⁶²³ Üçgül, “Göç Olgusu, Sığınmacılar ve İnsan Hakları”, 21.

⁶²⁴ Servet Örnek, “Göç ve Din” (Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 14.

⁶²⁵ Kasım Karataş-Yusuf Adıgüzel- Ahmet Zeki Ünal, Göç Travması, (Ankara: MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017), 20.

⁶²⁶ Karataş-Adıgüzel-Ünal, Göç Travması, 20.

gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından korktuğu için ülkesini zorunlu olarak terk eden vatansız kişiye ise **mülteci** denir. Mezkûr sebepler nedeniyle ülkesini zorunlu şekilde terk eden, başka bir ülkeye mülteci statüsünde kabul edilmek isteyen fakat buna yönelik başvurusu henüz sonuçlanmamış kişide **sığınmacı** olarak adlandırılır. Kitlese bir akın halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere acil ve pratik bir şekilde haklar sağlamak amacıyla istisnai olarak getirilen çözüm yolu ise **geçici koruma**'dır.⁶²⁷

Genel olarak birçok peygamberin hayatında bir göç serüveni bulunmaktadır. Bu manada Kur'ân-ı Kerim ilk olarak Hz Âdem a.s.'ı zikrederek onun ve eşinin cennetteki muhteşem yaşamlarından dünya hayatı gibi cefalı bir hayata uzanan göç hikâyesini bildirmektedir.⁶²⁸ İnsanlığın ikinci atası olarak kabul edilen Nuh a.s 950 sene beraber yaşadığı kavmine davette bulunmuş ancak inkârcıların tavır ve tutumları onu ve ona inananları tufan hadisesi ile beraber göçe sürüklemiştir.⁶²⁹ Fiziki, şehirselle özellikleri ve sahip oldukları muazzam imkânları ile görenleri kendilerine hayran bırakan⁶³⁰ Ad kavmi Hud a.s.'ı onca çabasına rağmen hiç dinlememiş, hakaret etmiş, alaya almış ve onu toplumdan dışlayarak tehcir etmişlerdir.⁶³¹

Aynı şekilde vadilerinden pınarlar akan, bahçelerinde salkım salkım hurmalar, envai çeşit mahsuller yetişen⁶³², uzun yaşayan ve oymacılık sanatında çok maharetli⁶³³ olan Semud kavminde Salih a.s.'mı tecrit ve taciz yoluyla göçe mahkum etmişlerdir.⁶³⁴ İbrâhim a.s çocukluğundan itibaren çok büyük imtihanlar vermiş,⁶³⁵ gök cisimlerine tapan ve onlara karşı ilgi duyan kavmine taptıkları şeyler üzerinden zekâsıyla mükemmel cevaplar vermiş,⁶³⁶ onların hidayeti için gece gündüz çaba göstermiş ama

---

⁶²⁷ Karataş-Adıgüzel-Ünal, Göç Travması, 16-17.

⁶²⁸ el-Bakara 2/35-36.

⁶²⁹ el-Ankebut 29/14-15.

⁶³⁰ el-Fecr 89/7-8.

⁶³¹ el-Hûd 11/58.

⁶³² eş-Şuarâ 26/146-149.

⁶³³ el-Hicr 15/82.

⁶³⁴ el-Fussilet 41/18.

⁶³⁵ el-En'âm 6/78.

⁶³⁶ el-Fussilet 41/37.

onlar onu önce ateşe atarak sonrada dışlayarak göçe mahkûm etmişlerdi.⁶³⁷ Önce Şam'a sonra Mısır'a oradan da Filistin'e göç eden İbrâhim a.s Kur'ân-ı Kerim'de hicret/göç lafzı ile beraber anılan tek peygamberdir. İbrâhim a.s'ın oğlu İsmail a.s ise annesi Hz. Hacer ile birlikte ilahi emir gereği Mekke'ye bırakılmış böylelikle onun göçü daha bebekken başlamıştı.⁶³⁸ Eşcinsellik tutkusunun başını alıp gittiği, şehvetlerinin esiri olmuş,⁶³⁹ sınır tanımaz bir topluma gönderilen Lût a.s, onların tüm ahlaksızlık, zorbalık ve tehditlerine⁶⁴⁰ rağmen onların hidayeti için canla başla çalışmış⁶⁴¹ ve nihayetinde ilahi emirle göç etmişti.⁶⁴²

Kur'ân-ı Kerim'de kölelikten sultanlığa uzanan zorlu bir hayat yolculuğunda Yusuf a.s,⁶⁴³ akabinde gelişen enteresan olaylar zinciri ile babası Ya'kub a.s ve kardeşlerinin göçünden bahsedilmektedir.⁶⁴⁴ Bu göçün Yusuf a.s ile olan kısmı zorunlu göç, Ya'kub a.s ile olan kısmı ise gönüllü göçtür. Medyen ve Eyke halkı putlar ve tabiata tapıyor, eşkıyalık, soygunculuk, hırsızlık, haksız kazanç, ticarete yalan, ölçü ve tartıda hile yapmak gibi gayri ahlaki halleriyle de biliniyorlardı.⁶⁴⁵ Peygamberlerin hatibi olarak bilinen Şuayb a.s o mükemmel hitabeti ve yaklaşımıyla onları gece gündüz hakka, hukuka, adalete ve helal kazanca çağırış⁶⁴⁶ ancak onlara gelen azap neticesinde kendi ve inananlar yine göçe revan olmuştu.⁶⁴⁷ Yeni doğan erkek çocukları katleden Firavundan evledini kaçırmak için annesi Mûsa a.s'ı bir sandıkla Nil nehrine bırakarak onun ilk göçünü başlatmış oldu.⁶⁴⁸ Daha sonra başına gelen talihsiz bir olay neticesi ile Medyen'e ikinci göçünü yaşayan Mûsa a.s,⁶⁴⁹ en sonunda zulme uğrayan

---

⁶³⁷ el-Ankebût 29/26.

⁶³⁸ el-İbrahim 14/37

⁶³⁹ eş-Şuarâ 26/165-166.

⁶⁴⁰ eş-Şuarâ 26/167.

⁶⁴¹ eş-Şuarâ 26/164.

⁶⁴² el-Hicr 15/65.

⁶⁴³ el-Yûsuf 12/20.

⁶⁴⁴ el-Yûsuf 12/89-93.

⁶⁴⁵ el-Hûd 11/84.

⁶⁴⁶ el-Hûd 11/88.

⁶⁴⁷ el-Hûd 11/94.

⁶⁴⁸ el-Tâhâ 20/39.

⁶⁴⁹ el-Kasas 28/15-21.

Yahudileri kurtarmak için üçüncü bir göçle daha karşı karşıya kalmıştı.⁶⁵⁰ Farklı bir göç hikâyesine sahip olan Yûnus a.s ise, yıllarca putlara tapmakta olan kavmine tebliğ yaptı ancak davetine iki kişiden başka hiç kimse icabet etmeyince onlara kızarak orayı ilahi izin olmadan terk etti.⁶⁵¹ Daha sonra yaptığının doğru olmadığını anlayarak af diledi ve kabul edildi. Yahudiler kutlu bir sülaleden, seçilmiş bir anneden mucizelerle dünyaya gelen İsa a.s'a kinlenmiş ve en sonunda da onu öldürmeye karar vermişlerdi. Onların zulmünden dolayı Allah c.c İsa a.s'ı yine onların bilemeyeceği başka bir âleme göç ettirerek adeta Âdem a.s'ın tersi bir hicrete muhatap kılmıştır.⁶⁵² Ancak İslam tarihinde ve Müslümanlar nezdinde göç denildiği zaman şüphesiz ilk akla gelen Hz. Muhammed s.a.v efendimiz ve sahabelerinin Mekke'den Medine'ye hicretidir. Her türlü zulme, tacize, tehdite, tecrite, aşağılanmaya, hakarete, dışlanmaya karşı muazzam bir sabır ve tavır örneği sergileyerek sadece Müslümanlara değil tüm insanlık âlemine ebediyete dek unutulmayacak dersler bırakan Hz. Peygamber s.a.v Hicreti ile de tarihte iftihar tablosu olmuştur.⁶⁵³

4.2 Toplumlar ve Göç Üzerine Sosyo-Psikolojik Analiz

Kitle ırkları, yetileri, cinsiyetleri fark etmeksizin onları bir araya hangi tesadüf toplamış olursa olsun gelişi güzel toplulukları yansıtır. Bu topluluklarda kişilerdeki bilinç devre dışı kalarak hepsinin hissiyatları ve fikirleri aynı noktaya doğru meyleder ve ortaya geçici ama etkin karakteristik özelliklere sahip ortak bir ruh çıkar.⁶⁵⁴ Bazı duygular ve düşünceler sadece topluluk içinde zuhur eder ve harekete geçer. Normalde kişi kendi başına olduğunda hâkim olabileceği içgüdülerine kalabalıktan aldığı güçle yenilmezlik hissiyatına kapılır ve engel olamaz. Topluluklarda duygu ve davranışların yoğun etkileşiminden dolayı bireyler şahsi menfaatlerini kollektif menfaatlere kolayca değişebilir.⁶⁵⁵ Ruhumuzu ipnotize ederek kişiliğimizde adeta bir felç etkisi oluşturan

---

⁶⁵⁰ el-Tâhâ 20/77.

⁶⁵¹ es- Sâffât 37/140.

⁶⁵² en-Nisa 4/157-158.

⁶⁵³ Abdulkadir Demir, "Kur'ân'da Hicret" (Yüksek Lisans Tezi. Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), 185-187.

⁶⁵⁴ Sigmund Freud, *Kitle Psikolojisi*, çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2021), 32.

⁶⁵⁵ Gustave Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, çev. Sümeyye Kaplan (İstanbul: Kapı Yayınları,

ve iç dünyamızda anlamsız bir hayret ve saygı meydan getiren şey prestij'dir. Prestij bazen bir birey, bazen bir eser ve bazen de üzerimizde sulta kurmuş bir düşüncenin egemenliğidir.⁶⁵⁶

Bireyler kişisel olarak hâkim olabildikleri reflekslerine kalabalıklar içinde hâkim olamaz, ancak etkileyici bir söz veya fiil bazen kitleyi en tehlikeli eylemlerden vazgeçirebilir.⁶⁵⁷ Kişiler parçası olduğu topluluktan aldığı güçle militan bir ruh kazanır yağma, cinayet, saldırı gibi eylemler söz konusu olduğunda canlarını pazarlıksız ortaya koyarlar, fakat aşırı bir ısrarla istedikleri şeyleri aslında devamlı olarak istemezler. Çünkü kararlı fikirlere yeteneksiz olmakla beraber kararlı iradeye de yetenekleri yoktur. Kişilerin eğitim düzeyleri ne olursa olsun topluluk içerisinde bulduklarında müşahede yetileri iptal olur ve topluluğun karakteristik özelliklerine tabi olurlar.⁶⁵⁸ Toplulukları oluşturan bireyler öncelikle bilinçli kişilik yapısını kaybederek kitledeki akli melekelerden uzak, eleştirilere kapalı, ortamda oluşan havadan meydana gelen ruhla lidere teslim olmuş ve gücün esiri haline gelmiştir. Fakat toplulukların psikolojik beklentileri ya da arzuları bu yöndedir.⁶⁵⁹

Kitleler telkin yoluyla mükemmel bir şekilde hipnotize olur ve her türlü kahramanlığa hazır hale gelirler. Bahsedilen telkin ise hatipler yani kitleye yön veren lider veya önderlerle gerçekleştirilir. Telkinlerde abartmak, iddia etmek, meydan okumak, tekrarlamak ve hiçbir şeyi ispatlamamaya çalışmak genel usullerdir.⁶⁶⁰ Toptan tasdik veya ret toplulukların duygu, düşünce ve görüşlerinde ortak kabulleridir. Toplulukların gözlemleri ve şahitlikleri kadınlar ve çocuklar nispetinde değerlendirilip daima hatalı olduğu bilinmektedir.⁶⁶¹ Kitleler şüphe kabul etmez, bireysel olarak tahammül edilen cedeller kitlesel olarak asla idare edilmez. Toplum konuşmacıda en ufak bir güç zafiyeti hissederse onu kale almaz, eğer karşılık verirse onu en acımasız bir şekilde aşağı indirir. O yüzden liderler veya önderler onların nazarında yükselttikleri kadar

---

2022), 22-24.

⁶⁵⁶ Freud, *Kitle Psikolojisi*, 37.

⁶⁵⁷ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 25-28.

⁶⁵⁸ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 29-34.

⁶⁵⁹ Freud, *Kitle Psikolojisi*, 34.

⁶⁶⁰ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 31-40.

⁶⁶¹ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 37-41.

kudretlerini kaybettiklerinde de o oranda ayaklar altına alınırlar. Çünkü kitleler onları her zaman güçlü görmeye alışmış dolayısıyla onların zelil ve zayıf hallerine tahammülleri yoktur.⁶⁶²

Kişi ya da otoriteye karşı duyulan ortak kin topluluklarda duygusal bağları harekete geçirerek birleştirici rol oynar. Bir araya gelen bu kalabalıklarda düşünce eksikliği, duygusal erozyon ve kontrolsüzlük, engellenemeyen hislerin dışavurumunda eylemsel bir boşalma eğilimi belirgin hallerdir.⁶⁶³ Topluluklar he zaman güç sahibi lider veya öndere hayranlık duyar, onların itici ve aşağılayıcı tavırları sempati uyandırır. Toplulukların psikolojisi dikkate alınmazsa onların isyankâr çıkışları ve patlamaları bizi bu noktada aldatır. Onların bu halleri gelip geçicidir. İçinde buldukları kavmin kültürü ve bilinçaltının etkisi onları öyle sarmıştır ki yaşam tarzlarını değiştirecek her girişimi öfkeyle karşılarlar. Bazen kendi başına olduğunda hiçbir ahlaki erdeme sahip olmayan tipler kitle içerisinde bulduklarında bir ahlak abidesi olabilirler. Topluluklar sık sık kendi menfaatleri üzerine akıl yürütselerdi insanlık tarihi yeryüzünde belki de gelişmemiş uygarlıklarla karşı karşıya kalacaktı.⁶⁶⁴

Bir birinden farklı görüşleri bir arada barındıran kitleler akıl yürütme kabiliyeti olmadığından bazen anlık olarak kendi görüşüne uygun farklı fikirlerin tesiri altında kalarak birbirinden bağımsız eylemler sergileyecektir. Mahir hatiplerin telkinleriyle ruhlarına nüfuz eden bir fikir, uyuyan kimsenin halinden farksız olan toplulukların hayal güçlerine etki ederek onları sürükler ve karşı konulmaz bir kuvvet haline getirir. Aslında hatiplerin telkin yoluyla yaptıkları bu şey kitleleri etkileme sanatıdır.⁶⁶⁵

Topluluklar deli gibi sevdikleri bir kimseden biranda nefret edebilir, ancak onları fanatize eden dini veya siyasi kabullerinden dolayı karşıt görüşlü olan herkesi bir düşman olarak görür, etkin liderlere ise olağan üstü bir güç atfederler. Bahse konu bu görüş ve inançların etkilenmesi uzak ve yakın etkenler olarak iki faktör kanalıyla gerçekleşir. Görünüşte bir anda saman alevi gibi parlayan ve ortaya çıkan etkin fikirlerin arka planına bakıldığında hakikatler bambaşkadır. Irk, kültür, eğitim, zaman ve kurumlar genel olarak tüm toplulukların inanç ve fikirlerinin temelinde yer alan

---

⁶⁶² Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 39.

⁶⁶³ Freud, *Kitle Psikolojisi*, 63-81.

⁶⁶⁴ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 42-46.

⁶⁶⁵ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 48-55.

uzak etkenlerdendir. Hiç bir zaman hakikatin peşinde olmayan topluluklar mazinin tezahür ettirdiği bir organizma, rehberleri de geleneklerdir.⁶⁶⁶ Gerçeklere gözü kör olan topluluklar hayali eylem ve sözlere bir o kadar hayranlık duymakta, illüzyonların estirdiği fırtınaların köleliğinden ise sebebini muhakeme edemediği eşsiz bir haz almaktadır.⁶⁶⁷

Toplulukların kaderini yönetimleri değil daha çok kendi şahsiyetleri belirlemektedir. Sürü halindeki her kitle fitratı gereği onlara yön verecek bir lider veya önder etrafında toplanmayı ya da onun idaresi altına girmeyi yeğler. Bu lider veya önderler onları zaman zaman yanlışlara sevk etseler de sahip oldukları güçlü irade onların cazibesini arttıran bir yetidir. Esasen topluluklar güçlü deliller, ciddi alınmış kararlarla değil, bilakis kendilerine rol model olacak liderler veya önderlerle yönlendirilirler.⁶⁶⁸

Topluluklar temelde homojen ve heterojen olmak üzere ikiye ayrılır. Benzer özellikler taşıyan rastgele bireylerin oluşturduğu kitleler homojen'dir. Birbirinden bağımsız ayrı tür bireylerden oluşan topluluklar ise heterojen'dir. Ancak bunların yanında gelip geçici topluluklar, doğal topluluklar, yapay topluluklar, ilkel topluluklar, örgütlenmiş topluluklar, önderli topluluklar ve öndersiz topluluklar gibi ayrımlarda söz konusudur.⁶⁶⁹

Genel olarak toplulukları ele aldığımızda her birey birden çok topluluğun dolaylı yada dolaysız bir şekilde parçasıdır. Irk, mezhep, din, siyasi tutum, cemaat, meslek vb. birden çok kitlelerde aidiyeti olan bireyler kendi benliklerinden feragat ederek özgürlük ve özgünlüklerinde de kısıtlı hale gelirler.⁶⁷⁰ Topluluklar yaşamsal faaliyetlerini sürdürürken, doğal hayatın doğası gereği kıtlık, çoraklık, savaş, hastalık, sel, depresyon, nüfus artışı, iklimsel değişiklik, can güvenliği, dini baskı, siyasi yasak, fakirlik vb. gibi negatif, toprak verimliliği, iş imkânı, mekânsal fırsatlar, eğitim, dini, siyasi özgürlük vb. gibi ise pozitif, göçe sebebiyet veren faktörlerle karşı karşıya kalmaktadır.⁶⁷¹

---

⁶⁶⁶ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 56-64.

⁶⁶⁷ Freud, *Kitle Psikolojisi*, 35.

⁶⁶⁸ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 65-99.

⁶⁶⁹ Freud, *Kitle Psikolojisi*, 53.

⁶⁷⁰ Freud, *Kitle Psikolojisi*, 100.

⁶⁷¹ Demirkol, *Kur'an'da Göç Olgusu*, 1.

Bu göç eylemi bazen bireysel, bazen kitlesel, çoğu zamanda gruplar halinde gerçekleşen bir olgudur. Göç serüveni başlangıcında bütün bireyler veya topluluklara duygusal açıdan pozitif beklentiler hissettirir ve umut verici bir anlam taşır. Devam eden süreçte ise daha çok suçluluk ve umutsuzluk duyguları hâkimdir. Her ne kadar başlangıcında umut verici olumlu duygular hâkim olsa da birey veya gruplar fark etmeksizin hepsinin geride bıraktığı bir aile, arkadaş ve yakınlar bulunmaktadır. Keza kişi veya toplulukların geride bıraktığı hiçbir yakını olmasa dahi belli bir zaman yaşam sürdüğü mekân veya ortamı terk etmek elinde olmasa bile bir suçluluk duygusuna sebebiyet vermektedir. Suçluluk psikolojisinin akabinde kaçınılmaz bir şekilde cereyan eden duygu ise umutsuzluk hissidir. Çünkü geleceğe yönelik her türlü duygu ve düşünce her zaman insanları tedirgin etmiştir.⁶⁷²

Bilmediği, bilemediği veya anlamaya çalıştığı ucu açık beklentilerin baş gösterdiği bu yeni coğrafya, göç eden kişi veya topluluklarda zamanla stres, kaygı riski, depresyon, depresif ruh hali, anksiyete, konsantrasyon bozukluğu, huzursuzluk, gerginlik, yorgunluk, panik atak, hipertansiyon, baş ağrısı, kas gerilmesi, yüksek hassasiyet, uyku problemleri, kabuslar, menstrüel bozukluk, yas, kabızlık, ishal bağımlılık ve intihar gibi psikolojik reaksiyonlar göstere bilmektedir.⁶⁷³ Bütün bu semptomlara neden olan göç olgusu genel anlamda siyasi, sosyal ve ekonomik olmak üzere sosyolojik açıdan üç temel esasa dayandırılmaktadır. Deprem, sel, heyelan, kuraklık, çölleşme, volkanik patlamalar, suların yuttuğu adaların boşaltılması gibi doğal nedenler, savaş, terör, etnik baskı, cinsel, ırkçılık, dini, politik, kültürel zorbalık, eğitim, sağlık, gibi siyasi sebepler ve işsizlik, ekonomik sıkıntılar, yüksek yaşam standartları ve yeni fırsatlar gibi ise ekonomik beklentiler göçü tetikleyici genel faktörlerdir.⁶⁷⁴

Ancak genellikle savaşların getirdiği şiddet, şiddetin getirdiği can güvenliği tehlikesi geçmişe ve günümüze baktığımızda göçü en çok zorunlu kılan sebepler olmuştur. Fakat her ne kadar savaşların çıkmasına bazı problemler neden olsa da tarihi süreci de göz önünde bulundurduğumuzda en temel neden hep inanç yönünde yani din olduğu görülmektedir. İnanç insan tabiatında tartışılmaz bir yere sahiptir. İnsan belki birçok

---

⁶⁷² Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 1-5.

⁶⁷³ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 7.

⁶⁷⁴ Demirkol, *Kur'an'da Göç Olgusu*, 63-64.

zaman kendi temel ihtiyaçlarından da feragat edebilir ya da tahammül gösterebilir. Dolayısıyla kitleleri de oluşturan insanlar olduğuna göre göçe revan olan birey ya da topluluğun dini noktadaki tahammülü veya hassasiyeti aynı ölçüdedir. İnsanların tabiri caizse kırmızı çizgisini oluşturan din konusu öyle çok basite indirgenebilecek bir mesele değildir. Tarih bu konuda her türlü çileyi, işkenceyi, sürgünü, savaşı, can ve mal kaybını göze almış ve netice itibari ile genelde göçle sonuçlanmış örneklerle doludur.⁶⁷⁵

Göç, toplumsal değişimin en önemli ve kritik unsurlarından biri olmakla beraber sadece bir yerden başka bir yere fiziksel mekân değişimi olmayıp göç, öncesi, süreci ve sonrası olmak üzere üç evre tamamlandığında birey ya da topluluklar yeni bir benlik inşası ve kimlik değişimi sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.⁶⁷⁶ Göçe yönelik birey ya da topluluklardaki değişim süreçlerini ifade eden üç ana kavram çok önem arz etmektedir. **Entegrasyon:** birey ya da toplulukların orijinal kültürünü ve kimliğini muhafaza edip göç ettiği yerdeki kültürü de öğrenerek adapte olmasıdır.⁶⁷⁷ **Asimilasyon:** birey ya da topluluklar göç ettiği yerde bazen resmi devlet zoruyla, bazen de buldukları toplumdaki sosyal baskıyla zorunlu olarak asli kültür ve kimliğinden tamamen vazgeçirilmesidir.⁶⁷⁸ **Uyum:** birey ya da toplulukların ev sahibi ülke halkıyla sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan karşılıklı olarak asimilasyondan uzak, gönüllülük esasına dayalı, orijinal kültürünü ve kimliğini muhafaza ederek kabul sürecini ifade eden çift taraflı dinamik ilişkidir.⁶⁷⁹ Literatüre yeni kazandırılmış olan uyum kavramı hem inancımızı hem de insanlığımızı karşılayan gerek insani gerekse İslami açıdan olması gereken en isabetli kavram olduğu aşikârdır.

Göç etmiş bireylerin yani muhacirlerin uyum sürecinde baş gösteren iki ana etken dil ve kültür sorunudur. Doğduğu günden buyana konuştuğu anadili bırakarak ya da zorunlu olarak devamlı konuşmayarak yeni bir yerde farklı bir dilin hegemonyası altına girmek kişinin benliğinde ruhsal tahribata neden olur. Dil kişinin kimliğini

---

⁶⁷⁵ Bingöl, “Göçün Psikolojik Etkileri” 5.

⁶⁷⁶ Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi*, 20.

⁶⁷⁷ Dr. Nihat Demirkol, *Kur’an’da Göç Olgusu*, (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2023), 2.

⁶⁷⁸ Tahsin BİNGÖL, “Göçün Psikolojik Etkileri” (Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2020), 21.

⁶⁷⁹ Karataş-Adıgüzel-Ünal, *Göç Travması*, 19.

koruyucu en güçlü faktör olduğu gibi kültürü de taşıyıcı ya da aktarıcı en önemli ana unsurdur. Muhafaza edilemeyen bir anadil unutulmuş bir kültür ve kaybedilmiş bir ebeveyn demektir. Ancak göçmen kitlelerde bazen o ülkedeki halka veya devlete karşı olan öfke, kin, nefret, ırkçı tutum, saygısızlık, vefasızlık, nankörlük vs. gibi muhtelif sebeplerden ötürü göçmenler mukim oldukları yerin dilini öğrenmemekte inatçı davranabilmektedirler. Fakat günlük hayattaki iş ve işlemlerini, yaşamsal faaliyetini sürdürürken bulunduğu ülkenin dilini bilmemesinden dolayı karşı karşıya kaldıkları sorunlar psikolojik olarak onlar açısından bir ceza niteliğinde olup birçok göçmen için bu durum travmalara neden olmaktadır.⁶⁸⁰

Göç bir birinden farklı iki kültüre ait kişi ve toplulukları bir araya getirerek beraber yaşamaya mecbur etmektedir. Göç eden göçmenler sadece göç ettikleri ülkenin kültüründen etkilenmezler bazen de kendileri ile beraber oraya taşıdıkları kültürleriyle yerel halkı etkileyerek kültürel çeşitliliğe yol açarlar. Dolayısıyla göç alan ve veren her iki toplum açısından göçün olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğu bilinmektedir. Muhaceret kişi veya grupların sadece fiziki olarak yanlarına aldıkları bavullarla ana vatanlarını terk etmeleri değil, o bavulların içine yaşam tarzlarını, kültürlerini, hayallerini, hedeflerini ve hırslarını da koydukları nesiller boyu etkisini hissettirecek sosyolojik bir vakadır. Müspet görülmeyen göç eylemini önlemek göçü yasaklayarak, göçmenleri engelleyerek değil, göçe sebebiyet veren maddi ve manevi unsurları bertaraf etmekle mümkün olabilir.⁶⁸¹

---

⁶⁸⁰ Bingöl, “Göçün Psikolojik Etkileri” 25.

⁶⁸¹ Bingöl, “Göçün Psikolojik Etkileri” 25.

SONUÇ

Yaratılmışların en güzeli olarak tarif edilen insan, şüphesiz yaratılan konumunda olduğu için beşeriyet gereği eksiklikleriyle beraber bir bireydir.⁶⁸² Binaenaleyh insan kelimesi tahlil edilecek olursa; nisyan'dan geldiği yani unutmaya meyilli, bundan dolayı da her daim hata ve yanlışla elverişlidir. Kelimenin geldiği söylenen diğer bir kök ise ünsiyet'tir. Ünsiyet; yakınlık, kaynaşma, sıcak ilişki kurmak, insanlarla uyum içerisinde yaşama ve sosyalleşme halidir. Kur'ân-ı Kerim'de *“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık”* ayeti, konuya muhtevi olarak ele alındığında bir mihenk taşı mesabesinde dir.⁶⁸³

İlk insanın yaratılışından itibaren tarih boyu insan, hiçbir zaman tek yaşamamıştır. Çünkü yaratılışı gereği etnik, sosyo-kültürel, sosyo-psikolojik, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik sebeplerle ihtiyaç sahibi olmakla beraber bütün ihtiyaçlarını da tek başına karşılayabilecek yeterlilikte değildir. Dolayısıyla insanın yaşamını devam ettirebilmesi için bir başkasına ihtiyacı vardır. Ayette de sizi bir erkek ve kadından yarattık buyurulurken bu hakikat açıkça ifade edilmiştir. Erkek ve kadına atfedilen bu ülfet vesilesi ile doğal olarak meydana gelen çoğalmadan topluluklar oluşmaktadır.⁶⁸⁴ Bu topluluklar farklı özelliklere sahip sosyal grupları meydana getirmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gruplar farklı isim ve kategorilerde zikredilmektedir ki bunların hepsinde farklı bir detay bulunmaktadır.

Ancak Kur'ân-ı Kerim konu olarak ele aldığı bu grupları kabilecilik, ırkçılık anlayışından uzak, uhuvvet çatısı altında, adalet ilkesi temelli ve takva çizgisinde olmaları için ikaz etmiş, muhataplarını da bu değerleri esas almaları hususunda öğütlemiştir. Bahse konu bu toplulukları genel olarak ifade eden grup sözcüğü bütün dillerde çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. İbn Haldun, tarihte grupların çıkış noktasını ortaya koyduğu "asabiyet" kavramı ile ilişkilendirir. Ona göre, fitri akrabalık bağından zuhur eden asabiyet sebebi ile yardımlaşma ve dayanışma başlar. Fakat bu bağın zayıflaması veya asabiyet müessesesinin yetersiz kalması durumunda ise

---

⁶⁸² et-Tîn 95/4.

⁶⁸³ el-Hucurât 49/13.

⁶⁸⁴ er-Rûm 30/20.

insanlar farklı beraberlikler oluştururlar. Literatüre 18. yüzyılda giren grup sözcüğü toplumlarla ilgili olması bakımından sosyoloji biliminin de sıkça kullandığı bir kavramdır. Sosyolojiye göre birden fazla insanın bir arada bulunması ile oluşan sosyal grubun, her şeyden önce diğer insanlardan ayrı, toplulukta her bireyin bir rol üstlendiği ve statüsünün olduğu yapısal bir sisteminin var olması gerekmektedir. Sosyoloji; büyük-küçük, sabit olan-olmayan, devamlı değişim sürecinde ve hareket halindeki toplumları var oldukları zamana ve yere göre, tarihsel gelişim sürecinde geçirdikleri değişimin etkilerini, muhtelif toplumlar arasındaki benzerlikleri tespit edip somut ve nesnel yönleriyle anlamaya çalışır.

Bu bağlamda yine sosyoloji, hali hazırdaki verileri esas alarak zamanla ortaya çıkabilecek olaylara yönelik kendi ilkeleri doğrultusunda araştırdığı ve ele aldığı konular hakkında doğru bilgiler elde etmeyi amaçlar. Olması gerekenle değil, var olan veya olma ihtimali yüksek olanla ilgilenen sosyoloji, toplumdaki bireylerin nasıl hareket etmesi gerektiği ya da sosyal ilişkilerinde nasıl davranmaları gerektiğiyle değil nasıl davrandıklarıyla ilgilenir. Daima yeni gruplar oluşturma eğiliminde olan insanlar, buldukları zaman diliminde de yine bazı gruplar içinde yaşarlar. İnsanların bir araya toplanmaları ile ortaya çıkan sosyal gruplar, aslında kendisi başlı başına büyük bir sosyal grup olan toplumun tezahürüdür.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim sosyal gruplara hitap eden evrensel mesajını sunarken toplumların içerisinde yaşadığı zaman, mekân, şartlar, çevre, sosyal yapı ve imkanlarını da dikkate almış, onlara yüklediği misyon ve sorumlulukları yerine getirmeleri hususunda yol gösterici olmuştur. Bu bağlamda ilahi perspektifin toplumlara bakış açısı ve onlardan kendilerini felaha ve huzura kavuşturacak beklentileri yine toplumların gücü nispetinde ve onların menfaatlerinedir. İslam dininin topluluklar üzerinde hedeflediği en büyük gaye yeryüzünde ahlâk, erdem ve şahsiyet sahibi insanların barış, mutluluk, huzur içinde yaşayabilecekleri tevhid esaslı düzenin inşasıdır.

Yalnızlık Allah'a mahsustur sözü toplumumuzda çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Sözün hakikati Âdem a.s'a eş olarak yaratılan Hz. Havva annemizin hilka ile mana bulmaktadır. Yani insan yaratılışından itibaren hiç tek yaşamamıştır hatta acizliği ve aciziyeti sebebiyle de yaşaması mümkün değildir. Bir eli yağda bir eli balda diye tarif edebileceğimiz cennet hayatından sıkıntısı, sorumlulukları, problemleri, cefası hiç bitmeyen dünya hayatına geçiş insan psikolojisi açısından düşünüldüğünde elbetteki

çok kolay bir durum olmaması gerek. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten dünyaya intikaline sebebiyet veren olay her ne kadar İblis'in bir aldatmacası olsada meselenin insicamından evveliyetında kendilerine yasaklanan ağaca karşı merak duydukları anlaşılmaktadır. Göç hadisesinin insanlık âleminde vuku bulmasının belkide en temel sebebi diye bileceğimiz merak göç olgusunun mihenk taşı oluşturmuştur. Hz. Âdem a.s sadece insanlığın değil topluluklarında ilk atasıdır. Zorunlu göçle dünyaya gelen Hz. Âdem ve Havva sadece hicreti değil sürgün ve hasretide yaşamıştır.

İnsanlığın ikinci atası Nuh a.s putlara tapan kavmini davete başlayınca kavmi ona karşı aşağılama stratejisi uygulamaya çalıştı. Kavmi ile yaşadığı onca sıkıntının haricinde şu iki mesele üzerinde çok tefekkür edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Birincisi Nuh a.s toplumdaki gördüğü onca kötülükle mücadele ederken diğer taraftan aynı yastığa baş koyduğu eşinin onun aleyhinde inkârcılara yardım etmesi ve ona ihanet etmesi bir insanın psikolojik olarak yaşayacağı en büyük travmadır. İkincisi ise Nuh a.s'ın oğluna gemiye gel diye feryat etmesine rağmen inatla söz dinlemeyen evladın babasının gözleri önünde dalgalar arasında kaybolup gitmesidir. Nuh a.s bu travmayı kolay atlattıracak ki tufandan sonra bile oğlu için Allah'a dua ediyor ama bunun karşılığında ilahi ikazla uyarılıyor. Öyleki 950 sene yaşadığı memleketinden ve ailesinden göç yaşayan bir baba.

Ad ve Semûd toplulukları fiziki olarak çok uzun boylu, iri cüsseli ve çok uzun ömürlü insanlardan oluşuyordu. Hatta o kadar uzun yaşıyorlardı ki imar ettikleri evler onlar kadar uzun ömürlü dayanmadığı için kayalardan meskenler inşa etmeye başlamışlardı. Bununla birlikte onlara eşsiz dünya nimetleri verilmiş, göz kamaştırıcı şehirler, muazzam yapıtlar, ultra lüks bir yaşam onlarda güç zehirlenmesine yol açmıştı. Kibirlerinden önlerini dahi göremez hala gelen bu insanlar Allah'ın elçilerini kale bile almamış onlara karşıda büyüklenmişlerdi. Ne enteresandır ki sahip oldukları imkânlarla ve fiziki özelliklerine güvenerek böbürlenen bu topluluklar şiddetli bir rüzgâr ve sesle aşağılayıcı bir şekilde kuru yaprak gibi savrulmuş ve tarihin derinliklerine karışmışlar.

İbrâhim a.s'ın babası Âzer put yapan bir heykel tıraş ve Nemrud sarayında bürokrattı. O zamanda insanlar astronomi ilmiyle çok ilgili, gök cisimlerinden haber alıyor ve manalar çıkartıyorlardı. Nemrud zulmünden dolayı mağarada büyütülen İbrâhim a.s'ın

dışarı çıktığında dikkatini ilk gök cisimleri çeker. İbrâhim a.s çok aşırı zeki ve zekâsıyla muhatapları hayran bırakacak kabiliyete sahip bir gençti.

İbrâhim a.s gök cisimlerine tapan onlardan medet uman bir toplum içinde olmasına rağmen onun iman etmesi yine gök cisimleri sebebiyle olmaktadır. Nuh a.s'ın evladının kurtuluşu için yalvarırcasına gösterdiği çabayı İbrâhim a.s babası için göstermektedir. Diğer peygamberlerde topluluklar onları aşağılarken İbrâhim a.s zekâsı, kabiliyetiyle Nemrud ve milletini aşağılık pozisyonuna düşürmüştür. Nitekim bütün putları kırıp sadece en büyüğünü bırakarak suçu ona yüklemesi, kendini ilah zanneden Nemrut'a güneş doğudan doğuyor hadi sende batıdan doğdur diye mukabelede bulunması bunun en güzel örneğidir. İbrâhim a.s'ı ateşe atmaları toplumun onun karşısında psikolojik olarak düştüğü durumu çok net göstermektedir. Akabinde başlayan göç serüvenleri. İlahi emir neticesinde eşi Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i ıssız bir çöl olan Mekke'ye bırakır. Daha bebekken göçe revan olan bir çocuk, ıssız bir çölde çocuğuyla bir başına kalan bir kadın ve onları ilahi emirle orada bırakarak geri dönen bir baba. Keza oğlu İsmail a.s'ı kurban etmek istediğinde evladın babasına sözüne karşı muhteşem teslimiyetini görüyoruz. Bütün bunlar düşünüldüğünde insanın kaldırması güç hadiseler ancak ilahi yardım ve teselli takatinin üstündeki bu meselelerde insana ne derece kudret sahibi olduğunu göstermektedir.

Sodom ve Gomore halkında eşcinsellik eğilimi başa çıkılmaz bir hale almıştı. Onlardaki bu tutku daha önceki kavimlerde görülmeyen ve ilk defa bu toplulukta meydana gelen bir vakıydı. Fakat onların yaşam tarzları incelendiğinde toplumdaki erkeklerin birbirleri ile çok laubali, lakayt, kılık kıyafetlerin kadınsı, kendi aralarında uygunsuz el hareketleri yapan hatta ve hatta erkek erkeğe duş alan uygunsuz yaşam tarzları görülmektedir. Dolayısıyla bütün bu fiiller ahlaki sapkınlığı doğuruyor fitrata aykırı alışkanlıklar meydana getiriyor, bunun sonucu olarakta erkekler kadınlara ilgi duymuyor kadınlar da birbirleri ile tatmin oluyorlardı. Lût a.s okadar çabalamasına rağmen hiçbir düzelme göstermeyen bu azgın topluluk birde onu sürgünle tehdit etmiş, onun evine gelen meleklere de sarkıntılık yapmak isteyince hak ettikleri ceza onları yakalamıştı.

Yûsuf a.s hicretten izzete, kölelikten sultanlığa uzanan enteresan bir hayat hikâyesinin baş aktörüdür. Çok yakışıklı olan Yûsuf a.s çocukluğundan itibaren bunun ceremesini çekmiş adeta güzelliği başına bela olmuştu. Kardeşlerinin kıskançlık krizi onun köle

pazarlarında satılmasına dahası kölelikten sonra başlayan serüven. Onu köle olarak satın alan Aziz'in hanımı bir müddet sonra bu çok yakışıklı gence musallat olur. İlk başta çok duyulmadığı ve suçlununda hanımı olduğunu anladığı için olayın üstü kapatılır. Züleyha'nın ferman dinlemeyen gönlü olayın şehirde yayılmasına sebep olur ve bayan arkadaşları tarafından kınanır. Mesele milletin diline düşünce Aziz'de Yûsuf a.s'ı hapse attırır. Şimdi burada Aziz Yûsuf a.s'ın suçsuz olduğunu biliyordu ancak üst düzey bir bürokrat olduğu için çevre baskısından kaynaklanan itibar zedelenmesi onu buna mecbur etti. Züleyha'yı diğer kadınların kınaması ise onun işlemiş olduğu hatadan dolayı değil Züleyha gibi güzel bir kadının nasıl olurda bir köleye tenezzül eder düşüncesiydi çünkü onlar daha Yûsuf a.s'ı görmemişti. Daha sonra Züleyha'nın onların karşısına Yusuf a.s'ı çıkarması aslında kendisinin aşağılandığı bu kölenin onların tahmin ettiği gibi sıradan biri değil bilakis onu fazlasıyla taşıyabilecek derecede çok aşırı yakışıklı olduğunu göstermekti. Aslında hem Aziz hem Züleyha tarafından bu olaya ve gelişen sürece baktığımızda toplum baskısından aşırı etkilenmiş bir karı koca görmekteyiz. Nitekim kendi yetilerinin farkında olmayan insan kendini yetersiz görür. Dolayısıyla bu eksiklik onu aşağılık psikolojisine sokar ve istem dışı hal ve hareketlerde bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Abidoğlu, İsa. “Kur’ân’da Toplumsal Farklılık” Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Açık, Fatih. “İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi (Hicret Ve Endülüs Medeniyeti Tecrübesi)” Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Altay, Abdusselam. “Kur’an-ı Kerim’de Toplumsal Tipolojiler” Yüksek Lisans Tezi. Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Atalay, Orhan. “Kur’an’da Sosyal Grup İfade eden Kavramlar”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16 (2001), 199-200.
- Ağarı, Murat. “İslam Coğrafyacılarında Ye’cüc Me’cüc Bahsi”. *Çeşm-İ Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E Dergisi*. 7/2 (2020), 5.
- ANAÜ, Anadolu Üniversitesi. “Sempozyum”. Erişim 17 Mart 2017. <https://www.anadolu.edu.tr/>
- Abdülbâki, Muhammed Fuâd. *El Mu'cemü'l Müfehres Li Elfâzi'l Kur'âni'l Kerîm*, Kahire: Darü'l-Hadis, 1364.
- Âsım Efendi, Mütercim. *el-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, İstanbul: Süleymaniye YEK, 2013.
- Başkaya, Hatice. “Kur’ân’da Allah’ın Gazabına Uğramış İnsanlar ve Toplumlar” Yüksek Lisans Tezi. Harran Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Berk, Fatih Mehmet. “Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri”. *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/2, (Eylül 2020), 116.
- Bin Aşur, Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Darü't Tunus, 1984.
- Bingöl, Tahsin. “Göçün Psikolojik Etkileri” Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2020.
- Bilgiz, Musa. “Kuran’da İnsan ve Toplum”, *Diyanet Dergisi*. 138 (2012), 688-689.
- Çağrı, Mustafa. “Yalan”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 41/297-300.

- Çakan, İsmail L. – Solmaz, N. Mehmed. *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi*, 9 bs. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Çalışkan, Necmettin. “Kur'ân-I Kerîm'e Göre Ashâbü'l-Karye Ve Habîb En-Neccâr”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 32/12 (2015), 108.
- Çelik, Hüseyin. “Ashab-ı Kehf Kıssası ve İçerdiği Mesajlar”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6/1 (2017), 193.
- Çelik, Ömer. “Kur'ân-ı Kerîm'de “Ehl” Kavramı ve Peygamber Aileleri”. *Din ve Hayat Dergisi*. 9/23 (2014), 7.
- Dağhan, Mehmet Diyadin. “Ashab-ı Kehf Kıssası ve Metafizik Boyutu” Yüksek Lisans Tezi. Harran Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Demir, Abdulkadir. “Kur'ân'da Hicret” Yüksek Lisans Tezi. Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Dikmen, Ahmet Yasin. “Kur'ân'da Ashâb Kavramı ve Kıssaları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Dumlu, Ömer.- Savaş, Rıza. *Kur'ân Atlası*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Durmuş, Zülfikar. “Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Gruplar”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 3 (2003), 17-18.
- el-Berakati, Yusuf Abdullah Faysal. *Akvam Fi'l Kur'ân*, Riyad: Mektebet'ül-Abikan, 2019.
- el-Ferrâ, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Me'âni'l-Kur'ân*, Beyrut: Alem el-Kitap, 1983.
- el-Mahallî, Celâleddin. es-Süyûtî, Celâleddin. *Tefsîrû'l-Celâleyn*, Mısır: Mektebetü'l-İman, 2016.
- Ersöz, İsmet. “Ashâb-ı Kehf”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/465-467.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Et-Tefsîru'l-Vadıhu'l-Müeyesser*, Beyrut: El Mektebetül Asriyye, 2007.
- es-Serih, Fayiz b. Seyyaf. “*Salih a.s*”, ‘*Alâm'ül--Kur'ân*, Riyad: el-Hadara, 2022.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret

Yayımları, 2015.

Eş-Şarâvi, Muhammed Mütevelli. *TefsirüŖ-Şaravi*, Kahire: Ahbarü'l-Yevm, 2000.

Ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd B. Ömer B. Muhammed El-Hârizmî.

El-KeŖşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidı't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vucûhi't-

Te'vil, çev. Muhammed CoŖkun, Ömer Çelik, Necdet Çaçıl, Adil Bebek,

İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.

Güç, Ahmet. "Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa a.s". *Uludağ*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 3/3 (1995), 217-218.

Güç, Ahmet. "Sâlih". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/32-33.

Gündüz, Şinasi. *Yaşayan Dünya Dinleri*, 4 bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı

Yayımları, 2016.

Harman, Ömer Faruk. "Nûh". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/224-227.

----- "Hûd". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 18/279-281.

----- "İbrâhim". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/266-272.

----- "Yûsuf". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/1-5.

----- "Mûsâ". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 31/207-213.

----- "Firavun". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/118-121.

----- "İLYÂS". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/160-162.

----- "Dâvûd". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/21-24.

----- "Süleyman". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/56-60.

----- "YÛNUS". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/597-599.

----- "Meryem", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/236-242.

----- "Ashâbü'r-Ress". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/469.

Halil, Şevki Ebu. *Atlas 'ul-Kur'ân*, Beyrut: Dar'ul Fikr, 2017.

Işık, Emin. "Ahkâf". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 1/549-550.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali El-Ensâri.

Lisânü'l-Arab, Kahire: Darü'l-Mearif, 1119.

İbn Düreyd, Ebi Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdi el-Basri. *Cemheretü'l-Luğa*,

Haydarabad: Darü'l-Mearif, 1344.

Karataş, Kasım.- Adıgüzel, Yusuf.- Ünal, Ahmet Zeki. *Göç Travması*, Ankara: MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017.

Karakaş, Hilal Başak – Yaşar, Hüseyin. “Rûm Suresi Bağlamında VII. Yüzyıl Doğu Roma-İran Savaşlarının İncelenmesi”. *Ekev Akademi Dergisi*. 24/84 (2020), 292.

Kırca, Celal. “Semûd”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 36/500-501.

Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*, 10 bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, çev. Prof. Dr. Hayrettin Karaman- Prof. Dr. Ali Özek- Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez- Prof. Dr. Mustafa Çağrıncı- Prof. Dr. Sadrettin Gümüş- Doç. Dr. Ali Turgut. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.

Kurban, Nur Ahmet. “İslam Kaynaklarına Göre Sebt Yahudileri’nin Maymuna Dönüştürülmesi Meselesi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*. 1/13 (2013), 12-16.

Küçük, Ahmet. “Kur’ân’da Toplumsal Sınanma ve Sonuçları” Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Örnek, Servet. “Göç ve Din” Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Öztürk, Mustafa. “Mü’tefike”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/185-186.

Sarıkaya, Mehmet Emin. “Zorunlu Göç Bağlamında Kur’an’da Göç”. *Journal of Analytic Divinity* 2/1 (2018), 242.

Terzi-Koçak, Yüksel-Elvan. “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3/3, (2012), 171.

Topaloğlu, Bekir. “Yûsuf Sûresi”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 20013), 44/28-30.

----- . “Fırka”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/35.

- Tuncer, Faruk. “Kur’an-ı Kerim’de Sosyal Grup İfade Eden Kelimelerin Nüzul Sürecindeki Değişimleri”. *Ekev Akademi Dergisi*. 16/53 (2012), 18.
- Türk, Mahmut. “Kureyş Suresi Işığında Mekke Dönemi İktisâdî Hayatı” Yüksek Lisans Tezi. Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Üçgül, Musa. “Göç Olgusu, Sığınmacılar ve İnsan Hakları” Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir Ahi Evran Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Ümit, Mehmet. “Şuayb”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/222-223.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, C. 6 Ebüzziya Yayınları: İstanbul, 1936.
- Yiğit, İsmail. “Sebe”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/241-243.

ÖZGEÇMİŞ

Selçuk KİRAZ

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, 2024

Lisans: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2020

B. AKADEMİK DENEYİM

C. İLGİ ALANLARI

D. YAYINLARI